

Rakkaimpani koronaviruksen kourissa

Muistikuntoutujien taidetyöpajatoiminnan reflektointia pandemian vaikutusten valossa

Vilma Länsikallio

Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Pro gradu -tutkielma

Lapin yliopisto

kevät 2022

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: *Rakkaimpani* koronaviruksen kourissa - Muistikuntoutujien taidetyöpajatoiminnan reflektointia pandemian vaikutusten valossa

Tekijä: Vilma Länsikallio

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 88 sivua, 3 liitettä

Vuosi: kevät 2022

Tiivistelmä:

Tutkielmani pohjaa alkuvuonna 2020 Lapin Muistiyhdistyksen kanssa järjestettyyn Rakkaimpani-taidetyöpajaan, joka toteutettiin kuvataidekasvatuksen yhteisöprojektikurssin läh-tökohdista. Projektin tarkoitus oli tarjota muistikuntoutujille aktivoivaa ja virkistävää taide-toimintaa. Työpajakertoja ehti olla neljä, ennen kuin koronaviruspandemia keskeytti toimin-nan.

Tutkielmassani reflektoin toteutunutta taidetyöpajatoimintaa pandemian vaikutusten va- lossa. Arvioin tutkielmassa, mikä työpajaprojektissa onnistui ja miten toimintaa voitaisiin jatkossa kehittää. Tarkastelen myös, kuinka pandemia vaikutti projektiin ja siihen osallistu-neeseen yhteisöön. Tutkielmani pohjaa taideperustaiseen toimintatutkimukseen. Aineistoni muodostuu työpajasta kertyneistä valokuvadokumenteista, refleктоivasta toiminnankuvauk-sesta ja työpajaa ohjanneiden ryhmäkeskustelusta. Ryhmäkeskustelu järjestettiin maalisi- kuussa 2022 ja sen tavoitteena oli täydentää tutkielmani aineistoa oleellisesti ja auttaa ref- lektoimaan tapahtunutta.

Työpajan onnistumisiksi voitiin todeta muun muassa yhteisöllinen tekeminen, kohtaamiset osallistujien kanssa ja uusi rikastuttava ohjaukokemus kaikille osapuolille. Jatkossa voitai- siin myös kartoittaa osallistujien toiveita taidetyöpajan sisältöjen suhteen perusteellisemmin ja tukea näin osallistujalähtöistä luovuutta enemmän. Myös varhaisempi projektin aikatau- lutus suunnittelun ohella voisi hyödyttää työpajan mainostamista ja toteutusta. Pandemian vaikutukset näkyivät työpajaan osallistuneen yhteisön parissa monin tavoin, kuten vaikkapa toiminnasta vetäytymisenä, yleisenä epävarmuutena ja ryhmätoiminnan järjestämisen haas- teina. Ihmiskontaktit ja pyrkimys niiden säilyttämiseen olivat kuitenkin merkittävä voima- vara ja ilon aihe monin tavoin. Muistikuntoutujien taidetoiminnan ohjaamista etäyhteyksien avulla ei pystytty järjestämään keväällä 2020, mutta nykyään valmiudet reaaliaikaiseen etä- ohjaamiseen ja vaihtoehtoiisiin toteutusmuotoihin koettiin olevan paljon paremmat. Muisti- kuntoutujien ryhmätoiminta on hiljalleen elpynyt ja vastaavia taidetyöpajaprojekteja on pys- tytty jossain määrin järjestämään jälleen. Työpajatoiminnan jatkokehittäminen koettiin tär- keäksi myös tulevaisuudessa, sillä muistikuntoutujien taidetoiminnalle on suurta kysyntää.

Avainsanat: kuvataidekasvatus, muistisairaudet, COVID-19, virkistystoiminta, työpajat, tai- deperustainen toimintatutkimus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi [X]

University of Lapland, Faculty of Art and Design

Title: *My beloved* in clutches of the coronavirus – Reflecting art workshop activities for people with memory-related diseases and effects of the COVID-19 pandemic.

Author: Vilma Länsikallio

Degree programme: Art education

Type of work: Master's thesis

Number of pages: 88 pages, 3 attachments

Year: Spring 2022

Abstract:

This thesis reflects on a community art project called "Rakkaimpani" that was organized with the Lapland Memory Association. The narration of art workshop process along with visual documentation of the project formed a basis for the study and was later complemented with a group discussion. The study is based on art-based action research and it examines art workshop's successes and drawbacks. Rest of the workshop was ceased because of the COVID-19 pandemic, so the effects of it on the participating community is also considered. The aim of this study is to improve the organizing of similar projects and be of use to future art workshops.

Meaningful connections with participants, sense of community and positive new experiences through this collaboration were considered as some of the successes of this project. It could be useful to make more profound inquiry of participants' interests, skills and wishes regarding the art-based activities in the future. Early scheduling and advertising of the workshops could also attract participants who are not yet familiar with the group activities organized by the Lapland Memory Association. COVID-19 affected this artworkshop project and it's participating community in various ways. In spring 2020 it was not possible to continue the workshop through online guidance due to lack of experience and inability to participate. Now organizing art workshops by means of versatile options of participating would be a possible solution. Group activities and similar art workshops have been revived quite successfully despite the occasional setbacks caused by COVID-19. Demand for art-based activities among people with memory diseases is notable.

Keywords: art education, memory-related diseases, COVID-19, recreational activities, workshops, art-based action research

I give permission for this thesis to be used in the library [X]

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	5
2. TAIDE, TERVEYS JA MUISTIKUNTOUTUJAT.....	9
2.1. Taide ja hyvinvointi.....	9
2.2. Muistisairaudet ja muistisairaiden ihmisten kuntoutus.....	10
2.3. Muistikuntoutujien taidetoiminta.....	14
3. TUTKIMUSMENETELMÄT.....	18
3.1. Taideperustainen tutkimus ja taideperustainen toimintatutkimus.....	18
3.2. Puolistrukturoitu ryhmäkeskustelu aineiston täydentäjänä.....	21
3.3. Aineiston analyysi.....	23
4. RAKKAIMPANI-TAIDETYÖPAJAN TOTEUTUS.....	25
4.1. Projektin taustat.....	25
4.2. Työpajatoiminnan kuvaus.....	29
4.3. Onnistumisia ja kehityskohteita oman reflektioni pohjalta.....	40
5. TYÖPAJAA REFLEKTOIVA RYHMÄKESKUSTELU.....	43
5.1. Keskustelun lähtökohdat, motiivit & valmistelu.....	43
5.2. Yhdessä uusien ja tuttujen asioiden äärellä muistelemassa.....	46
5.3. ”Onko tää tärkeätä ja pitäisikö tää tehdä jotenkin muuten”.....	50
5.4. Vuorovaikutuksen merkitys yhteyksien rakentajana.....	55
5.5. Tunnelmia samasta veneestä keskellä pandemiaa.....	59
5.6. Maata, Mөлkyä ja työpajoja näkyvissä.....	61
5.7. Vaihtoehtoisten polkujen kautta hybridikahvitteluun.....	63
5.8. ”Potentiaalia kyllä riittää, jos vain kiinnostusta ja rahoitusta riittää!”.....	65
6. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA.....	70
6.1. Tuloksia ja päätelmiä.....	71
6.2. Koronaviruksen kaltaiset muuttuvat tekijät.....	77
6.3. Muistaminen, muistelu ja aika.....	79
7. PÄÄTÄNTÖ.....	81

LÄHTEET JA LIITTEET

1. JOHDANTO

Omien kuvataidekasvatuksen opintojeni neljäntenä vuonna meille opiskelijoille esiteltiin laaja kirjo erilaisia mahdollisuuksia, joiden parissa voisimme suorittaa taiteisiin liittyvän yhteisöprojektin. Kyseisen kuvataidekasvatuksen yhteisöprojektikurssin aikana on tarkoitus osallistua taiteellisen prosessin suunnitteluun ja toteutukseen valitun yhteistyötahon kanssa. Projektit sijoittuvat usein yhteisötaiteen ja soveltavan kuvataiteen kentälle pohjoisissa ympäristöissä ja yhteisöissä. Sisältöalueet ja painotukset vaihtelevat, mutta mahdollisia ovat esimerkiksi taidetoiminnan yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja hyvinvointiin linkittyvät projektit. Toimintaa voidaan toteuttaa yhdessä vaikkapa vanhustyön, vapaan sivistystyön tai kolmannen sektorin kanssa. Ilmoitin kiinnostuksestani toimia yhteistyössä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa, joten alkuvuonna 2020 sain tehtäväkseni suunnitella taidetyöpajakokonaisuuden muistikuntoutujille. Muistikuntoutuja on yksi termeistä, jota käytän tutkielmassani puhuessani ihmisistä, joilla on diagnosoitu muistisairaus. Käsitteellä halutaan korostaa muistisairaana ihmisen voimavaroja ja mahdollisuuksia.

Minua kiinnosti tässä pro gradu -tutkielmalleni pohjan antaneessa yhteisötaideprojektissa taiteen ja hyvinvoinnin yhdistetty näkökulma. Motivaationi työskennellä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa lähti halusta piristää toisten arkea. Halusin pyrkiä luomaan positiivisia kokemuksia osallistujille ja päästä kohtaamaan uusia ihmisiä taidetoiminnan parissa. Koin, että minulla oli mahdollisuus yrittää tuoda jotain uutta ja erilaista muistikuntoutujien arkeen. Uskon, että myös iäkkäämmälle väestölle olisi erittäin tarpeellista kehittää enemmän arkea tukevaa ja virkistävää toimintaa vaihtelevissa muodoissa. Pohdin, että työskentely Muistiyhdistyksen kanssa voisi olla tämän tärkeän asian edistämistä ainakin pienessä määrin. Tulevana kuvataidekasvattajana minua kiinnosti myös vanhempi kohderyhmä, jolla on omanlaisensa tarpeet. Ajattelin, että tämänkaltaisen koulumaailman ulkopuolelle sijoittuvan ryhmän kanssa työskentely tarjoaisi uusia perspektiivejä omiin taitoihini järjestää taidetoimintaa. Samalla uskoin myös, että ryhmäläisten kohtaaminen ja heidän kanssaan työskentely tarjoaisi minulle arvokkaita ja opettavaisia hetkiä ei vain ammatillisesta näkökulmasta, vaan ylipäättään ihmisenä. Toivon todella, että työpajan aikana tapahtuneet kohtaamiset ja kokemukset ovat antaneet vähintään yhtä paljon hyvää myös osallistujille.

Päävastaavana projektin kuvataidekasvatuksellisesta puolesta sain hyvin vapaat kädet taidetyöpajan toteutuksen suhteen, mikä tuntui samalla sekä ihanalta että haastavalta. Lopulta pohdiskelun ja ideoinnin tuloksena muotoutui *Rakkaimpani*-taidetyöpaja. Työpajan tematiikka muodostui pyrkimyksestä nostaa esille jotain rakasta, hyvää ja arvokasta. Projektissa oli tarkoitus lähestyä taidetta virkistystoiminnan näkökulmasta, muistelun ja lempeän suhtautumisen kautta matalalla kynnyksellä. Ensisijaisena tavoitteena oli päästä nauttimaan käsillä tekemisestä ja yhdessäolosta, mutta toiminta tarjosi mahdollisuuden myös syvällisempään pohdiskeluun ja taidetyöskentelyyn. Työpajan aikana ehdittiin pohtia muun muassa jokaisen minuutta hyvine ja olennaisine puolineen, kodin merkitystä, naiseutta ja iloa tuottavia asioita elämässä. Projektin tematiikka ja suunnitteluvaihe linkittyi myös AMASS-hankkeen Naapuruus- ja rakkaustalkoot -tapahtumaan, jonka kanssa alettiin kaavailla yhteistyötä kesälle 2020.

Vaikka ensin näytti, että toteutan taidetyöpajaprojektia aika lailla yksin, tapahtui työpajan suunnitteluvaiheessa positiivinen käänne. Sain työparikseni toisen kuvataidekasvatuksen opiskelijan Anniina Jokitalon, joka oli kiinnostunut toteuttamaan kenttäharjoittelun projektin puitteissa. Lapin Muistiyhdistyksen muistiasiantuntija ja ryhmätoiminnan vastaava Mirva Hartikainen toimi korvaamattomana apuna, tukena ja ohjaajana työpajan toteutuksen aikana. Minä ja Anniina vastasimme työpajakertojen taidekasvatuksellisesta sisällöstä, kun taas Mirva täydensi ohjaajatiimiämme omalla ammattitaidollaan ja ryhmäntuntemuksellaan. Koen, että löysimme hyvän tasapainon ryhmän ohjaamisessa. Jokaiselle riitti tehtävää, ja oli myös suuri etu osallistujien huomioimisen suhteen, että meitä ohjaajia oli useampi. Anniina ja Mirva ovat molemmat antaneet kirjallisen suostumuksensa henkilöllisyyksiensä säilyttämiseen ja omilla nimillään esiintymiseen tutkielmassani.

Kuten projektin toteutusajankohdasta alkuvuonna 2020 voi päätellä, keskeytti koronaviruspandemia myös meidän taidetyöpajatoimintamme noin reilun puolenvälän jälkeen. Työpajakertoja ehti olla neljä. Kaksi viimeistä kertaa ja Rovaniemen pienteollisuustalolle eli Piekkarille suunniteltu näyttely kuitenkin peruuntui. Oli sääli niin osallistujien kuin meidän ohjaajien näkökulmasta, kuinka toiminta loppui kuin seinään. Epävarmuus tuona keväänä pakotti pysähtymään, eikä vaihtoehtoja juuri siinä hetkessä kauheasti tuntunut olevan. Pienessä määrin projekti kuitenkin pääsi uudelleen esille osana Rakkaus- ja naapuruustalkoot -

tapahtumaa syksyllä 2020, jolloin työpajan teoksia oli esillä kauppakeskus Revontulen näyttelytilassa.

Myöhemmin on tullut monet kerrat mietittyä, olisiko pandemian alussa työpajatoimintaa pystytty jatkamaan esimerkiksi etäyhteyksin. Jälkiviisaana on toki helpompaa pohtia ja jossitella, kuinka asiat olisivat voineet olla. Tämä on välillä toki johtanut melko kovaankin itsekritiikkiin, koska tiedostan, että varsinkin itselleni asettamani tavoitteet olivat korkeammalla, mitä lopputulos tuntui omasta näkökulmastani olevan. On kuitenkin enemmän kuin tarpeellista muistaa, että olemme eläneet niin poikkeuksellisia aikoja, että olisi vahingollista odottaa, että pystyisimme toimimaan siten, kuin mitään arkielämää ja turvallisuudentunnetta ravistelevaa ei olisi tapahtunut. Ihminen kuitenkin sopeutuu ja tottuu asioihin, joten asian tarkastelu nyt kahden vuoden pandemiaolosuhteissa elämisen jälkeen on jo toisenlaista. Pitkälti näihin päiviin saakka arkea on kuitenkin yhä värittänyt epävarmuus ja varovaisuus, enemmän tai vähemmän.

Koronavirustilanne on tuntunut elävän aaltoliikkeen tavoin, välillä voimistuen ja välillä hiiptuen. Samankaltaista aaltoliikettä on kulkenut myös opinnäytetyöni. Lupaavan alun jälkeen jouduin pohtimaan, pystyisinkö toteuttamaan mahdollista uutta työpajavaihetta laajemman aineiston keräämiseksi pandemiaolosuhteissa. Pitkäksi aikaa päädyin myös jäädyttämään pro gradu -tutkielman tekemisen ja pohtimaan täyttä aiheen vaihtamista. Palasin projektin äärelle lopulta kurssiesseen muodossa. Tämä sai minut harkitsemaan vielä kerran, josko sittenkin pystyisin muodostamaan kerääntyneestä materiaalista ja kokemuksesta opinnäytetyön. Päädyin lopulta ratkaisuun, että reflektaisin työpajaa ja kartoittaisin pandemian vaikutuksia sekä työpajan että projektissa mukana olleen yhteisön kannalta.

Näkisin, että oma tutkielmani tuo kuvataidekasvatuksen kentälle arvokasta tietoa muualta kuin koulukontekstista ja nuorten ihmisten parista. Omat opintomme harjoitteluineen ohjaavat melko vahvasti koulumaailmaan, mikä on toki ymmärrettävää. Onneksi kuitenkin jo opintojenkin aikana tarjoutuu mahdollisuuksia harjoitella ja työskennellä mitä vaihtelevimmissa taidekasvatuksen tehtävissä, kuten oma työpajammekin osoitti. Koen, että taidepajan ohjaaminen ja opinnäytteen tekeminen aiheesta ovat tarjonneet minulle arvokkaita uusia näkökulmia kuvataidekasvattajana työskentelyyn.

Pro gradu -tutkielmassani pyrin taideperustaiseen toimintatutkimukseen nojaten reflektoidaan Rakkaimpani-taidetyöpajaa ja kartoittamaan koronaviruspandemian vaikutuksia niin projektin kuin siihen osallistuneen yhteisönkin kannalta. Projektin ydinyhteisö, johon tutkielmassani keskityn, muodostui työpajaan osallistuneista muistikuntoutujista ja ohjaajatiimistämme. Projekti yhdisti myös suurempia toimijoita, joista Lapin yliopisto ja Lapin Muistiyhdistys muodostivat ensisijaisen toimintakontekstin ja -ympäristön taidetyöpajalle. Tutkielman alkupuolella taustoitan keskeisiä käsitteitä, avaan projektiin liittyvää aihepiiriä ja tarkastelen opinnäytetyöprosessini sijoittumista taiteellisen toimintatutkimuksen kentälle. Luvussa neljä esittelen Rakkaimpani-työpajan taustoja, suunnittelua ja toteutusta toimintakertomuksen ja kuvien avulla. Myöhemmissä luvuissa käyn tutkimuskysymysteni mukaisesti läpi taidetyöpajatoiminnan onnistumisia, kehityskohteita ja pandemian vaikutuksia. Tutkielmani tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mitkä olivat Rakkaimpani-taidetyöpajan onnistumiset?
2. Mitä olisi voinut tai voisi vastaisuudessa tehdä toisin?
3. Miten pandemia vaikutti projektiin ja siihen osallistuneeseen yhteisöön eli muistikuntoutujiin ja ohjaajatiimiin?

Taideperustaiselle toimintatutkimukselle ominainen projektin reflektointi ja arviointi yhteisön kanssa toteutui lopulta käytännön syistä vain pienessä mittakaavassa. Työpajan ja pandemian vaikutusten reflektointi pohjaakin toiminnankuvauksen ja oman reflektioni ohella erityisesti ohjaajatiimin ryhmäkeskusteluun. Tutkielmani tarkoituksena on välittää eteenpäin reflektoitua tietoa muistikuntoutujien taidetyöpajatoiminnasta ja siten toimia apuna vastaaville tulevaisuuden projekteille.

2. TAIDE, TERVEYS JA MUISTIKUNTOUTUJAT

2.1. Taide ja hyvinvointi

Katja Pynnönen ja Ritva Mitchell kirjoittavat julkaisussa *Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä: 50+ Kulttuuribarometrin tuloksia* Assi Liikasta (2003) mukaillen taiteen ja kulttuuritoiminnan neljästä välineellisestä vaikutuksesta ihmisen hyvinvointiin. Taide itsessään tarjoaa tärkeitä elämyksiä, merkityksiä ja nautintoa. Kulttuuritoiminta ja harrastukset ovat myös omiaan synnyttämään yhteisöllisyyttä ja luomaan verkostoja ihmisten välille. Kulttuurilla, taiteella ja arkkitehtuurilla on myös mahdollisuus tehdä ympäristöstä viihtyisämpi, mikä taas saattaa virkistää ja jopa edesauttaa kuntoutumista. Kulttuuritoiminta on Liikasen mukaan myös yhteydessä kokemuksiin hyvästä terveydestä, työkyvystä ja elämästä ylipäätään. Myös Johansson kollegoineen (2001) on tehnyt havaintoja kulttuurin sekä taiteen koettua terveyttä ylläpitävistä puolista. Kulttuurin aktiivisuutta lisäävistä ja mielialaa kohottavista vaikutuksista yksinäisyyden ja kuolleisuuden vähentymisen ohella ovat myös raportoineet kollegoidensa kanssa Bygren (1996), Väänänen (2009) ja Cohen (2006). (Pynnönen & Mitchell, 2012, s. 163–164.) Professori Simo Koskinenkin (2004) toteaa Sirkkaliisa Heimosen ja Sari Tervosen toimittamassa teoksessa *Muistihäiriö- ja dementiatyön palapeli* kuinka erilaisten taidemuotojen tuloksellisuudesta alkaa olla Suomessakin vahvaa näyttöä. Kulttuurisella toiminnalla on voitu vaikuttaa esimerkiksi muistisairaiden mielialaan positiivisella tavalla. (Koskinen, 2004, s.113.)

Neurologi Markku Hyypä (2013) toteaa teoksessa *Kulttuuri pidentää ikää* tehneensä kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyen johtopäätöksiä monitieteellisten tutkimusten perusteella. Hän arvelee, että varhaislapsuudessa kulttuuripääomaltaan rikkaassa ympäristössä kasvaneilla olisi pienempi riski mielenterveyden ongelmien, syrjäytymisen ja lyhyemmän elämän suhteen. Tämä selittyisi kulttuuritoiminnalle usein ominaisen sosiaalisen kontaktin ja yhteenkuuluvuuden aikaansaamiin vaikutuksiin aivoissa. Epigeneettinen ympäristö-periaate vaikutus riippuu tutkimuksen mukaan kulttuurista, jonka piiriin ihminen kuuluu. Mikäli taustakulttuuri suosii vuorovaikutuksen kehittymistä, se ilmenee myös koko yhteisön aineettomana pääomana. Hyypä toteaa myös kulttuuripääoman olevan elämän eliksiiriä, joka muuntautuu epigeneettisesti yksilöiden terveydeksi. Sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö muovaa

siis aivoja, mikä ilmenee jopa konkreettisesti rakenteen ja toiminnan muutoksina. (Hyypä, 2013, s. 53–54.)

Hanna-Liisa Liikanen taas toteaa Kaisu Pitkälän, Pirkko Routasalon ja Lisbeth Blomqvistin toimittamassa teoksessa *Ikääntyneiden yksinäisyys – taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena* Ellen Dissanayaken (1992) ajatuksia mukaillen taiteen olevan itseisarvoista. Taiteen ydintehtävä olisi siis tällöin esteettisessä kokemuksessa, joka itsessään tuottaa mielihyvää ja tyydytystä. Dissanayake onkin sitä mieltä, että yksi ihmisen perustarve olisi juuri taiteen tarve. (Liikanen, 2007, s. 11.) Vaikka taide ja kulttuuri ovat omiaan synnyttämään elämyksiä, eivät ne kuitenkaan Markku Hyypän (2013) mukaan aiheuta välittömästi terveyttä ja hyvinvointia. Tieteellisen tutkimuksen tulokset ja toisaalta vertailevien sekä hyvin kontrolloitujen tutkimusten vaikeus ohjaavat Hyypän käsitystä taiteen terveysvaikutuksista. Hyypä kuitenkin toteaa taiteen ja kulttuurin johtavan pidempään elämään. Kulttuurin ja taiteen sosiaalinen pääoma sekä verkostoivat ominaisuudet olisivat siis tällöin tämän hyvinvointivaikutuksen taustalla. (Hyypä, 2013, s. 123–124.)

Sosiaalisen pääoman nostaa esille myös Hanna-Liisa Liikanen Katarina Eskolan (1998) havaintoja mukaillen. Taide ja kulttuuri voivat antaa toivoa elämään, olla elämän merkityksellisimpiä asioita ja estää syrjäytymistä. (Liikanen, 2007, s. 12.) Markku Hyypä näkee myös, että toteutetuilla kulttuuriohjelmilla on saatu aikaan erilaisia vaikutuksia. Sellaisia ovat olleet muun muassa yksilöiden kokemat muutokset, sosiaaliset vaikutukset, taloudellinen etu ja koulutuksellinen edistyminen. Kulttuuriohjelmien myötä on raportoitu esimerkiksi onnellisuuden ja luovuuden tunteiden lisääntymisestä sekä uusien ihmissuhteiden muodostumisesta. Kulttuuriohjelmilla on pystytty vaikuttamaan yksinäisyyteen ja tuettu itsetunnon kasvua. Yhteisöllisyys ja tunne joukkoon kuulumisesta ovat myös vahvistuneet. (Hyypä, 2013, s. 122.)

2.2. Muistisairaudet ja muistisairaiden ihmisten kuntoutus

Muisti, vuorovaikutus, tunteet ja ongelmanratkaisukyky sijaitsevat aivoissa. Muisti on vastuussa paljosta, joten se on ihmisen tärkeimpiä kognitiivisia toimintoja. Sen tehtävänä on tallentaa uusia asioita, säilyttää niitä ja palauttaa niitä tarvittaessa mieleen. Muisti voidaan jakaa tehtäviensä perusteella erilaisiin osiin. Työmuisti on lyhytaikaista tietoa varten ja

säilömuisti pitempiaikaiseen tiedon tallettamiseen. Säilömuisti voidaan myös eritellä taitomuistiin ja tietomuistiin. Tietomuisti jakaantuu vielä edelleen tapahtumamuistiin ja asiamuistiin. Aistit välittävät työmuistiin vaihtelevaa tietoa, josta tärkein tallentuu säilömuistiin. Vastaavasti säilömuisti palauttaa asioita ja taitoja tarpeen mukaan työmuistin käsiteltäväksi. (Vainikainen, 2016, s. 17.) Ikääntymisen aikana kognitiivisten eli tiedonkäsitteelyyn liittyvien ajattelutoimintojen nopeus ja tehokkuus heikkenevät valikoituvasti. Näitä voivat olla esimerkiksi muisti, päättely, kielellinen ajattelu ja havaitseminen. Etuotsalohko onkin keskeinen toiminnanohjausta säätelevä alue, johon ikääntymiseen liittyvät tiedonkäsitteelyn muutokset painottuvat. (Soininen & Hänninen, 2015, s. 81.) Oppimiseen ja muistamiseen vaikuttaa kuitenkin paljon myös tarkkaavaisuus, vireystila ja motivaatio. Iän myötä kiire, melu ja väsymys haittaavatkin muistin toimintaa enemmän mitä nuorena. Oppiminen ja muistiin painaminen saattavatkin vaatia enemmän aikaa, vihjeitä, kertaamista, keskittymistä ja häiriötekijöiden poistoa. Mieleen painamisen tehokkuus siis heikkenee iän myötä, mutta ihmisen oppimiskyky kyllä säilyy. Aiemmat kokemukset, tiedot ja taidot itse asiassa helpottavatkin iäkkäämpien oppimista verrattuna nuorempiin. (Vainikainen, 2016, s. 19.)

Tärkeä osa muistin toimintaa on kuitenkin myös unohtaminen. Koska muistin käsittelemä informaatiomäärä on niin suuri, karsiutuu osa asioista väistämättä unohtettavaksi. Vieraiden ja vaikeiden asioiden sijaan tutut ja tärkeät asiat muistuvat usein helpommin mieleen. Ongelmaksi unohtaminen muuttuu kuitenkin silloin, kun tarpeelliseksi määritellyt asiat unohtuvat. (Vainikainen, 2016, s. 18.) Muistisairauksien määrittäminen on kaksivaiheinen prosessi. Ensimmäisessä pyritään havaitsemaan ja tarkentamaan oireet ja sen jälkeen selvittämään taustalla oleva sairaus (Koivisto, 2004, s. 46). Muistisairauden erottaminen normaalista ikääntymiseen liittyvästä muistitoimintojen heikkenemisestä vaatii usein perusteellista neuropsykologista tutkimusta. Muistin testauksen ohella keskeistä on myös kielellisten ja visuostruktiivisten toimintojen sekä toiminnanohjauksen arviointi. (Soininen & Hänninen, 2015, s.84.) Muistihäiriöitä ja -sairauksia on laaja kirjo, joiden aiheuttavat syyt voidaan jakaa karkeasti neljään ryhmään. Näitä ovat ohimenevät syyt, parannettavissa olevat syyt, pysyvät jälkitilat ja etenevät syyt. (Koivisto, 2004, s. 45.) Ohimeneviä syitä ovat esimerkiksi ohimolohkoepilepsia, päihtyneisyys, eräät psyykkiset syyt ja sekavuustila eli delirium. Parannettavissa olevia syitä ovat esimerkiksi aineenvaihduntahäiriöt, eräät psyykkiset oireet ja sairaudet sekä kallosisäiset syyt. Pysyviä jälkitiloja saattavat aiheuttaa muun muassa aivoverenkiertosairaus ja aivovamma. Etenevien muistioireiden ja -sairauksien taustalla voivat olla muun muassa

Alzheimerin tauti, Lewyn kappale -tauti, aivoverenkiertosairauden muistisairaus ja otsa-ohimolohkorappeumat. (Erkinjuntti & Rosenvall, 2015, s. 78.) Myös useammat samanaikaiset tekijät voivat olla muistihäiriöiden taustalla (Koivisto, 2004, s. 46).

Muistisairauksien esiintyvyys kasvaa vanhemmissa ikäluokissa, sillä sairauksien vallitsevuus kaksinkertaistuu suunnilleen jokaista vuotta ikävuotta kohti. Väestörakenteen muuttuminen johtaa siihen, että myös muistisairauksien määrä väestössä todennäköisesti kasvaa. Vaikka ikä onkin määritelty muistisairauksien kannalta merkittävimmäksi riskitekijäksi, eivät muistisairaudet kosketa ainoastaan ikääntynyttä väestöä. (Koivisto, 2004, s. 44.) Suunnilleen 200 000 ihmistä Suomessa sairastaa jotain etenevistä muistisairauksista. Työikäisiä heistä on noin 7 000. Vuosittain eteneviin muistisairauksiin sairastuu lähemmäs 15 000 henkilöä. Noin 200 000 suomalaisella on muistin ja tiedonkäsittelyn ongelmia. (Muistiliitto, 2019, s. 6.) Vaikka ikä ja peritty alttius sairastumiseen ovatkin syitä, joihin ei juurikaan voida itsessään vaikuttaa, on kuitenkin tutkimusten perusteella pyritty määrittelemään sairastumisen riskitekijöitä, joihin vaikuttaminen on mahdollista. Näitä ovat esimerkiksi aivovammat, masennus, tupakointi, aivoverenkiertohäiriöt sekä korkea verenpaine ja kolesteroli. Riskitekijöillä on myös selkeä toisiaan lisäävä vaikutus, jos ne kasaantuvat samoille henkilöille. Väestötason tutkimukset antavat loppujen lopuksi kuitenkin vain vihjeitä muistisairauksien mahdollisista ehkäisykeinoista. Tutkimuksissa todettu yhteys ei välttämättä aina tarkoita sitä, että juuri tietty tekijä johtaisi automaattisesti muistihäiriöön tai -sairauteen. Aivoterveysten huomioimisella ja muistisairauksien tunnettuja riskitekijöitä hoitamalla voidaan kuitenkin siirtää sairauksien ilmaantumista. Siirtämällä ilmaantumista viidellä vuodella voidaan jokukupolven aikana puolittaa muistisairauksien lukumäärä. (Koivisto, 2004, s. 48–49.)

Muistisairaus voidaan jaotella oireiden ja ihmisen toimintakyvyn perusteella neljään eri vaiheeseen. Näitä ovat varhainen, lievä, keskivaikea ja vaikea vaihe. (Muistiliitto, 2019, s. 7–8.) Muistisairauksiin liittyykin olennaisesti asteittaista toimintakyvyn heikentymistä. Tämä ilmenee alussa ennemminkin vaativampien arjen toimintojen suhteen. Osallistuminen harrastustoimintaan tai yhteiskunnallisiin asioihin saattaa vähentyä. (Pitkälä & Laakkonen, 2015, s. 496.) Aloite- ja keskittymiskyky saattavat vähentyä, sanoja voi olla haastavaa löytää ja hahmottamisen ongelmat ovat mahdollisia (Koivisto, 2004, s. 47). Muistisairauden edessä ongelmia alkaa ilmetä myös välinetoiminnoissa eli asioiden hoitamisessa. Näitä voivat olla esimerkiksi kaupassa käynti, autolla ajo sekä lääkkeiden ja puhelimen käyttö. Viimeisenä päivittäiset perustoiminnot, kuten liikkuminen, syöminen ja peseytyminen

hankaloituvat. Kokonaisuudessaan muistisairaahan ihmisen toimintakyky voi heiketä joko taiseen hitaasti vuosien mittaan tai toisaalta hyvinkin nopeasti. Nopea toimintavajaus on kuitenkin yleensä yhteyksissä äkillisesti alkaneeseen sairauteen, kuten aivoinfarktiin. (Pitkälä & Laakkonen, 2015, s. 496–497.) Ihmisen suorituskykyyn voi siis vaikuttaa myös yksi tai useampi toissijainen tekijä perussyyn, kuten vaikkapa Alzheimerin taudin, ohella. Tällaisia syitä voivat olla esimerkiksi matala verenpaine, sopimaton lääkitys, uni-valverytmin häiriöt, masennus, liialliset tai liian vähäiset ympäristövirikkeet ja sosiaalinen eristäytyminen. Vaikka muistioireen perussyö olisikin parantumaton, on näitä toissijaisia muistia heikentäviä tekijöitä mahdollisuus hoitaa. (Erkinjuntti & Rosenvall, 2015, s. 79).

Koska etenevän muistisairauden parantaminen ei ole mahdollista, on palveluiden lähtökoh- tana ihmisen elämänlaadun edistäminen ja tukeminen. Elämänlaatu käsitteenä on moninai- nen ja sisällöltään yksilöllinen. Myös eri elämäntilanteissa elämänlaatu koetaan vaihtelevin tavoin. Elämänlaatu koskettaa elämän kaikkia ulottuvuuksia, ei vain toimintakykyä ja ter- veyttä. Esimerkiksi kuuluminen sosiaaliseen yhteisöön, arvostuksen kokeminen sekä onnel- lisuuden ja mielihyvän tunteet ovat osa elämänlaadun käsitettä. Laadukkaan elämän koke- misessa muun muassa aktiivisuus, kokemus omasta tarpeellisuudesta, vuorovaikutussuhteet ja mahdollisuuksien näkeminen korostuvat. (Heimonen & Tervonen, 2004, s. 65.) Muisti- sairauden hyvään hoitoon kuuluva kuntoutus onkin sairastuneen toiveista ja tarpeista lähte- vää suunnitelmallista toimintaa, jonka tarkoitus on edistää ja tukea toimintakykyä. Kuntou- tus voi kohdentua mille tahansa toimintakyvyn osa-alueelle ja se on muistisairauden vai- heesta riippuen toimintakykyä parantavaa, ylläpitävää tai sen heikkenemistä hidastavaa. (Muistiliitto, 2019, s. 19.)

Tilanteen ja toimintakyvyn monipuolinen arviointi yhdessä muistisairaahan ihmisen ja hänen omaishoitajansa kanssa on kuntoutuksen suunnittelun edellytys. Peruseriaatteita kuntou- tukselle ovat oikea-aikaisuus ja yksilöllisyys, jotka huomioimalla pystytään valitsemaan kuntoutuksen tavoitteet ja keinot tarkoituksenmukaisesti. Elämänhallinnan vahvistaminen, toimintakyvyn ylläpitäminen ja psyykinen tukeminen ovat usein merkittävä osa kuntou- tusta. (Heimonen, 2004, s. 55.) Varsin pitkään vanheneminen on nähty melko yksipuolisesti biologisen ja lääketieteellisen käsityksen kautta. Näiden rinnalle on kuitenkin noussut myös käsitykset psyykkisestä, sosiaalisesta ja kulttuurisesta vanhenemisestä. Vanhenemistä ym- märretäänkin samanaikaisesti sekä biolääketieteellisestä että laajemmasta

sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Toinen korostaa enemmän ikääntymisen haittavaikutuksia ja jälkimmäinen pyrkii etsimään myös vanhenemisen hyviä puolia voimavaroineen. Työ ikääntyneiden parissa saattaakin saada erilaisia painotuksia sen mukaan, mihin käsitykseen työ lähtökohtaisesti nojaa. (Koskinen, 2004, s. 111.) Humaani ihmiskäsitys on kuitenkin muistisairaiden ihmisten palveluiden ja tuen toteuttamisessa perusedellytys. Ihmisen itsemääräämisoikeuden huomioiminen, elämänlaadun edistäminen ja kunnioitus ovat äärimmäisen tärkeitä työtä tehtäessä. Hyvät vuorovaikutustaidot ovat olennaiset, jotta muistisairaahan ihmisen tarpeet ja ajatukset tulevat huomioiduksi. Tavoite arvokkuuden säilyttämisestä lähtee yksinkertaisimmillaan toteutumaan muistisairaahan ihmisen kohtaamisen kautta. Mahdollisuuksien näkeminen, arvostava kohtelu vuorovaikutustilanteissa ja aktiivisen toimijuuden tukeminen ovat avainasemassa muistisairaahan ihmisen kohtaamisessa. Tärkeintä on olla ihminen ihmiselle. (Heimonen & Tervonen, 2004, s. 66.)

Muistisairaalla ihmisellä on oikeus monimuotoisiin elämäkokemuksiin, mahdollisimman normaaliin elämään, itsensä toteuttamiseen ja osallistumiseen sairaudesta huolimatta (Heimonen & Tervonen, 2004, s. 63). Muistisairaiden ihmisten perustarpeet tyydyttävä hoito ei riitä itsessään, vaan myös heillä on oikeus toteuttaa itseään ja luovuuttaan, kuulua yhteisöön, osoittaa tunteitaan ja saada sekä hyvän olon kokemuksia että elämyksiä. Professori Simo Koskinen (2004) peräänkuuluttaaakin luovien ja vaihtoehtoisten työmuotojen laajempaa käyttöä. Hoidon ja palveluiden olisi täten siis hyvä sisältää esimerkiksi identiteettityötä, jolla autetaan muistisairasta ihmistä tuntemaan itseään. Koskinen toivoo, että muistisairaiden ihmisten elämänlaatua tukevaan työhön palkattaisiin tulevaisuudessa enenevässä määrin myös kulttuurin ammattilaisia. Tunne-, puhe- ja muistelutyö kuvallisen ilmaisun, kirjoittamisen, kirjallisuuden ja musiikin ohella ovatkin yleistymässä kulttuurisessa vanhustyössä. Taiteella on mahdollisuuksia toimia väylänä niin itseilmaisulle, sosiaaliselle kanssakäymiselle, elämäntarinoille kuin yhteisöllisyyden kokemuksillekin. (Koskinen, 2004, s. 113.)

2.3. Muistikuntoutujien taidetoiminta

Muistikuntoutuja on uudehko käsite, jonka alkuperä vaikuttaa oman katsaukseni mukaan olevan geronomi Satu Riihelän (2018) opinnäytetyössä *Muistiystävällinen ympäristö*

muistikuntoutujan kansalaisuutta rakentamassa. Riihelä on pohtinut kirjallisuuskatsauksessaan Soldanin (2015) ja Jaakkolan (2013) ajatuksiin pohjaten, kuinka puhetapa ja käsitteellinnat ohjaavat käsitystä todellisuudesta. Kuntoutuminen ei muistikuntoutuja-käsitteen yhteydessä tarkoita parantumista etenevästä muistisairaudesta. Muun muassa Perkinsiä kollegoineen (2016) mukailleen Riihelä katsoo termin suuntaavan huomion henkilökohtaiseen ja voimavaralähtöiseen prosessiin, jossa muistisairauteen sairastuminen hyväksytään, sen tuomiin muutoksiin sopeudutaan ja elämälle löydetään uusi merkitys. (Riihelä, 2018, s.7–8.) Muistikuntoutuja-termin ohella näyttää usein esiintyvän myös käsite muistiystävällinen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen laatima *Kansallinen muistiohjelma 2012–2020. Tavoitteena muistiystävällinen Suomi* sisältää tavoitteet muistiystävällisen Suomen yhteisvastuulliseksi rakentamiseksi neljällä keinolla. Nämä keinot kattavat aivoterveystieteen edistämisen, aivoterveystieteen ja muistisairauksiin liittyvän asennustyön, hyvän elämänlaadun varmistamisen muistisairaille ihmisille sekä heidän läheisilleen ja neljäntenä kattavan tutkimustiedon ja osaamisen vahvistamisen. Muistiystävällisen Suomen määrittämisen tarkoittavan aivoterveystieteen edistämisen ja muistioireiden varhaisen tunnistamisen vakavasti ottamista yhteiskunnallisella tasolla. Muistisairauteen sairastuneita ei jätetä ilman tukea ja he ovat oikeutettuja arvokkaaseen elämään, asianmukaista hoitoon, huolenpitoon ja kuntoutukseen. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2012, s. 8.) Muistiliitto taas määrittelee verkkosivuillaan muistiystävällisen ympäristön tukevan kiireetöntä kohtaamista ja olevan ennen kaikkea helposti tavoitettava sekä selkeä (Muistiliitto, 2022). Näiden määritelmien ja tavoitteiden perusteella käsitteen muistikuntoutuja voisi tulkita syntyneen tarpeeseen korostaa muistisairaana henkilön oikeutta tulla kohdatuksi tasavertaisena ja arvokkaana ihmisenä ilman, että hänet nähdään vain muistisairaudesta haasteiden kautta.

Hyvä kuntoutus ja hoiva ovat muistisairauksien hoidon ohella ennen kaikkea elämänlaatua, toimintakykyä ja osallisuuden tukemista ennaltaehkäisevin menetelmin. Lääkehoidon rinnalla erilaiset lääkkeettömät toimintamallit ja menetelmät vahvistavat hyvinvointia. (Muistiliitto, 2019, s. 8.) Professori Simo Koskinen (2004) näkee kulttuuristen työmuotojen mahdollisuuksien hyödyntämisen keskeisessä roolissa muistisairaiden ihmisten palveluita kehitettäessä (Koskinen, 2004, s. 109). Myös mielikuvituksen käyttö ja leikki ovat osa ihmisen hyvinvointia. Taiteen parissa leikillisuus, luovuus ja mielikuvitus ovatkin sallittuja ja jopa ominaisia piirteitä työskentelyssä (Tammi, 2011, s. 53). Taiteen parantavaa vaikutusta ei kuitenkaan kannata mystifioida liikaa hyödyllisyydestään huolimatta. Ihmeisiin ei

taidekaan pysty, eikä se siten ole kaikkeen tepsivä yleislääke (Hohenthal-Antin, 2013, s. 17). Taina Tammi kirjoittaa kuitenkin teoksessa *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä – Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* Bardya (2002) mukailleen, että taidelähtöiset menetelmät auttavat lähestymään kokemuksia ja tunteita, jotka ovat järjestäytyneet eri tavalla kuin mielen tietoinen kerros. Taide ja sen menetelmien aistiperäisyys vahvistavat mielen eri kerrosten integroitumista ja auttavat näin tarkastelemaan asioita monipuolisemmin. Omat vahvuudet voivat löytyä, kun työskennellään taiteen keinoin oman elämäkokemuksen pohjalta. Taide voi toimia terapeuttisesti kasvun tukena ja apuna ilman, että se on varsinaista taideterapiaa. Jo taiteen harrastaminenkin voi olla terapeuttista ja sitä voidaan käyttää itsehoidon välineenä. (Tammi, 2011, s. 53–54.) Myös Muistiliitto (2019) toteaa kulttuurin, taiteen ja kaikenlaisen luovan tekemisen ylläpitävän aivoterveyttä ja elämän merkityksellisyyttä (Muistiliitto, 2019, s.19).

Tunteista lähtöisin olevat taiteen muodot mahdollistavat myös prosessin, jossa tekijä löytää itseään. Sisäistä maailmaa ilmaistaan luomalla ulkoisia muotoja ja prosessin kulkiessa päinvastoin luodut teokset herättävät tunteita. Tunteiden sanallistaminen ja jakaminen edesauttavat kokemusten sekä oman itsensä ymmärtämistä. Taide mahdollistaa työskentelyn symbolien avulla, mikä helpottaa tunteiden käsittelyä ja läpityöskentelyä. (Tammi, 2011, s. 53.) Luova muistelu tarjoaakin mahdollisuuksia luoda kunnioittava ja osallistujan vahvuuksia huomioiva yhteys muistikuntoutujaan. Tärkeää luovassa muistelussa olisi myös henkisen esteettömyyden tila. Se tarkoittaa tunnetta siitä, että osallistujalla on lupa ilmaista itseään itselleen parhaaksi katsomallaan tavalla, omat kyvyt ja taipumukset huomioiden. Siihen kuuluu myös vapaus ja oikeutus omien luovien voimavarojen käyttöön. Ammattilaisten ja avustajien tehtävänä on toimia luovan toiminnan mahdollistajina ja vahvistaa osallistujan uskoa omiin kykyihinsä. Muisteliija on lopulta oman taiteensa ja itsensä asiantuntija. (Hohenthal-Antin, 2013, s. 16–17.) Myös Koskinen (2004) korostaa voimavarakeskeiseen ja myönteiseen ihmiskäsitykseen pohjaavan eettisen työskentelyotteen tärkeyttä toiminnassa (Koskinen, 2004, s. 109).

Ikääntyneiden ja muistikuntoutujien taidetoimintaan liittyen on tehty useampia pro gradu -tutkielmia vaihtelevin näkökulmin. Elisa Ahonen (2013) tarkastelee tutkielmassaan *Lähtöisin vanhuksista? Taidelähtöisen toiminnan prosesseja hoitoyhteisöissä* kriittisellä näkökulmalla käsityksiä vanhenemisesta ja vanhojen asemasta yhteiskunnassa. Pyrkimyksenä on

ollut kehittää ikäihmisten taidetoimintaa pohtimalla ehtoja ja mahdollisuuksia sosiaalisesti tiedostavalle, ikäihmisistä lähtöisen olevalle taidekasvatukselle. Ahonen on tuottanut tutkielmassaan uutta tietoa vanhusyhteisön ja taiteen suhteesta sekä taidekasvatuksen mahdollisuuksista. (Ahonen, 2013, s. 5, s. 113.) Katariina Laamanen (2016) taas käsittelee tutkielmassaan *”Sosiaalityön roolia joutui kyllä miettimään tällaisessa toiminnassa” Kuvataidekasvatuksen ja sosiaalityön yhteistyön rakentuminen ikääntyneiden kanssa toteutetussa taideprojektissa* sosiaalityön ja kuvataidekasvatuksen yhteistyön rakentumista taidelähtöisessä projektissa. Laamanen tarkastelee tutkielmassa yhteistyön rakentumisen vaiheita, opiskelijoiden kokemusta roolistaan projektissa ja pohtii, kuinka vastaavaa yhteistyötä voisi jatkossa kehittää. (Laamanen, 2016, s. 9–10.) Päivi Asamäki (2020) tarkastelee tutkielmassa *Muistojen kuvia – Taideperustainen toimintatutkimus voimavarakeskeisen taidetoimintamallin kehittämisestä ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi* taidetyöpajatoimintaan osallistuvien kokemuksia hyvinvoinnista ja sen muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä. Asamäen tavoitteena on ollut kehittää taidetoimintamallia, joka soveltuisi kolmannen sektorin ennaltaehkäisevään vanhustyöhön. (Asamäki, 2020, s. 35.) Emmi Kinnunen (2020) on tutkielmassaan *”Meillä on ilo ja riemu aina täällä, kun me opitaan uutta” Taideperustainen toimintatutkimus hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämisestä muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille* tarkastellut, mistä tekijöistä hyvinvointia tukeva taidetoiminta muodostuu Aistikas-taidetyöpajassa. Kinnunen on pyrkinyt selvittämään, minkälaiset taideperustaiset toimintamuodot edistäisivät osallisuuden kokemusten ja sosiaalisten suhteiden syntymistä työpajassa. (Kinnunen, 2020, s. 12.)

3. TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1. Taideperustainen tutkimus ja taideperustainen toimintatutkimus

Taideperustainen tutkimus ja taideperustainen toimintatutkimus olivat läsnä taustalla jo työpajaprojektin alkuvaiheessa. Työpajaprojektin sijoittuminen taidekasvatuksen toimintakenttään yhdessä hyvinvointi- ja sosiaalialan kanssa asetti sen jo lähtökohdiltaan potentiaalisen taideperustaisen toimintatutkimuksen alueelle. Lapin Muistiyhdistyksen kanssa yhteistyössä toteutettu Rakkaimpani-taidetyöpaja lähti käyntiin alkuvuonna 2020 sen verran nopeasti, että oman opinnäytetyöni ei ollut ehtinyt muotoutua siihen mennessä vielä järjestelmällisempään ja tarkempaan muotoon. Tästä huolimatta oli selvää, että tutkielmani pyrkimys oli suuntautua taideperustaisen tutkimuksen laajalle kentälle muodossa tai toisessa.

Mielessäni oli projektin alusta asti ajatus siitä, että työpaja voisi olla erittäin potentiaalinen aineistonkeruumahdollisuus, joka voisi tarjota aiheen myös pro gradu -tutkielmalle. Luvat prosessin dokumentointiin sain onneksi kerättyä heti työpajakertojen alussa. Päädyin opinnäytetyön ohjaajan neuvon mukaisesti pitämään projektia vähintäänkin esitutkimuksena, josta saatu kokemus materiaaleineen voisi myöhemmin siivittää graduprosessia aina seuraavaan aineistonkeruusykliin saakka. Tämän taustalla oli ajatus syklisyydestä, reflektiosta ja toiminnan kehittamisestä, jotka ovat muutamia taideperustaisen toimintatutkimuksen ominaispiirteitä. Taidetyöpajaprojekti ehti edetä noin reiluun puoleenväliin ennen kuin koronaviruspandemia keskeytti toiminnan. Pandemia heitti tutkielman etenemisen epävarmoille vesille hyvin pitkäksi aikaa, mutta lopulta löysin uuden suunnan taidetoiminnan reflektion ja kehittämisen ajatuksesta.

Tom Barone & Elliot Eisner määrittelevät artikkelissaan *Arts-Based Educational Research* taideperustainen tutkimuksen olevan sateenvarjokäsite. Taideperustaisessa tutkimuksessa ei ole tarkkarajaista sääntöä sille, miten ja millä keinoin prosessin tulisi edetä. Sen sijaan mahdollisia lähestymistapoja on useita. Taideperustainen tutkimus on metodi, joka taiteen lailla tavoittelee inhimillisen ymmärryksen ja perspektiivin laajentamista. (Barone & Eisner, 2006, s. 95–98.) Shaun McNiff toteaa artikkelissa *Art-Based Research* taideperustaisen tutkimuksen olevan systemaattista taiteellisen prosessin tai tuotosten hyödyntämistä osana ilmiöiden sekä kokemusten tutkimista. Taiteellinen prosessi tai teos voi johdattaa tarkastelemaan ja ymmärtämään kokemuksia niin tutkijan kuin tutkimusprosessiin osallistuvienkin

näkökulmasta. Taide voi olla osana tutkimusta periaatteessa lähes missä tahansa muodossa, joten kaikki taiteen keinot aineiston keräämiseksi, tuottamiseksi, analysoitavaksi ja esittämiseksi ovat hyödynnettävissä. McNiff katsoo taideperustaisen tutkimuksen omaavan paljon yhtymäkohtia ja täydentäviä ominaisuuksia suhteessa perinteisempään tieteelliseen tutkimukseen. Molemmat käyttävät systemaattista kokeilemistä saavuttaakseen tietoa jostakin ilmiöstä tai elämän osa-alueesta. McNiff korostaa myös, että taideperustaisen tutkimuksen olisi tähdättävä hyödyllisyyteen tieteen tavoin. Taideperustaisen tutkimuksen ohjaavana lähtökohtana voisi täten pitää ajatusta siitä, että tutkimuksen tulisi auttaa ja hyödyttää myös muita käytännön tasolla. Jo yksistään metodien testaaminen ja kehittäminen voi olla tutkimuksen ensisijainen tulos, jota voidaan hyödyntää tulevissa sovellutuksissa. Perinteisemmän tieteen tavoin myös taideperustaisessa tutkimuksessa tavoitellaan selkeiden metodien muotoilua tutkimustyön sujuvoittamiseksi. Systemaattisen tutkimusmetodien hyödyntämisen ohella taideperustainen tutkimus etsii kuitenkin myös mahdollisuuksia variaatioille ja täydentämiselle taiteellisin keinoin. Näin metodeja voidaan kehittää ja soveltaa hyvinkin vapaasti tai yllättävin tavoin muuttuvien tilanteiden mukaan. Voisi siis todeta, että taideperustainen tutkimus ei välttämättä alussa aseta tutkimuskysymystä tiukasti rajatun tutkimusmetodin raameihin, vaan ennemminkin muotoilee metodeja vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja muuttuviin tutkimusolosuhteisiin prosessin edetessä. (McNiff, 2007, s.29–34.)

Omassa pro gradu -tutkielmassani on nähtävissä taideperustaisen tutkimuksen piirteitä. Tarkemmin määriteltynä tutkielmani pohjaa kuitenkin taideperustaiseen toimintatutkimukseen. Taideperustainen toimintatutkimus on Lapin yliopistossa kehitetty tutkimusmenetelmä. Timo Jokela avaa artikkelissa *Arts-Based Action Research in the North* taideperustaisen toimintatutkimuksen taustoja. Kyseessä ei siis ainakaan toistaiseksi ole tarkka ja kokonainen tutkimusmetodi, vaan ennemminkin tutkimusmetodologia. Se on saanut vaikutteita muun muassa toimintatutkimuksesta, kehittämistutkimuksesta sekä tietenkin taiteellisesta ja taideperustaisesta tutkimuksesta. Tutkimusmenetelmän taustalla on myös sosiaalipedagogiikan ja kriittisen pedagogiikan elementtejä. Taideperustainen toimintatutkimus on alun perin kehitetty ympäristö- ja yhteisötaiteen, projektimuotoisen toiminnan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen tarpeisiin nähden, mutta on laajentunut nykyään muihinkin nykytaiteen konteksteihin. (Jokela, 2019, s.1–5.) Mietin myös jossain välissä, että olisin voinut yrittää luonnostella jonkinlaisia tulevaisuuden visioihin liittyviä kuvia, kaavioita ja ideoita osaksi tutkielmaani. Palvelumuotoilu ei toki ole oma alani, mutta yksi vaihtoehto olisi voinut olla pohtia

ja suunnitella matalalla kynnyksellä esimerkiksi etänä toteutettavan taidetyöpajan materiaaleja tai jotain vielä korkealentoisempaa.

Taideperustainen toimintatutkimus on syklinen prosessi tutkimusta ja kehittämistä. Artikkeleissa *Art-based action research in the development work of arts and art education* Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi toteavat Borgdorffia (2011) mukailleen taiteellisen tutkimuksen ja toimintatutkimuksen omaavan useita yhteisiä piirteitä ja toimintaperiaatteita. Näitä ovat muun muassa pyrkimys muutokseen ja käytäntöjen kehittämiseen syklisyyden kautta. Taideperustainen toimintatutkimus on käytännönläheistä ja sisältää usein vahvasti muodossa tai toisessa yhteisön osana tutkimusta. Yhteisön sisällyttäminen tai osallistaminen prosessiin, vuorovaikutus ja yhteisöllisyys korostuvat. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12–13.) Omassa tutkimusprosessissani on nähtävissä tässäkin lueteltuja taideperustaisen toimintatutkimuksen ominaispiirteitä. Prosessi alkaa usein alkukartoituksella, jatkuu toiminnan suunnittelulla sekä kirjallisuuskatsauksella ja nämä johtavat taiteelliseen interventioon. Toimintaa seuraavat dokumentointi ja reflektointi, jotka ohjaavat kohti seuraavan syklin suunnittelua ja toteutusta. Tutkimusprosessi voi myös taiteellisen työskentelyn tapaan sisältää sivupolkuja sekä yrityksiä ja erehdyksiä. Taiteellisessa työssä prosessi on osin intuitiivinen ja joskus hämmäntäväkin. Se voi pohjata myös kokemukseen ja hiljaiseen tietoon. Päämäärä ja tutkimusmenetelmät eivät välttämättä ole aina kovin selviä prosessin alussa, vaan ne voivat muotoutua ja muuttua matkan varrella. Taiteellisen tutkimuksen intuitiivisen ja kenties spontaaninkin luonteen seurauksena lopputuloksena voi olla odottamattomia tuloksia ja näkökulmia. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 14.)

Näiden tutkimuspiirteiden valossa oma prosessini on alkanut näyttäytymään taideperustaisena toimintatutkimuksena enemmän, mitä alussa edes hahmotin. Mielenkiintoisen lisän ja muutoksen pakon edessä toi myös koronapandemia. Jos minulla aikaisemmin oli ajatus prosessin syklisyydestä ja uudelleenmuotoilusta, niin tutkimusprosessissani tuntuu toteutuneen nämä kaksi muutamallakin eri tasolla. Ensimmäisenä oli hetkellinen ajatus prosessin uudelleenohjauksesta etätyöpajan tai verkkomateriaalien muotoon, mikä jäi kuitenkin toteuttamatta koronakeväänä poikkeusolojen venyessä päivien ja viikkojen sijaan kuukausiksi. Pitkään tilanne oli epävarma ja työpaja keskeytettiin ajatuksella, että sitä ei välttämättä päästä jatkamaan ollenkaan. Vasta myöhemmin kesän kynnyksellä virisi pientä ideointia etänä toteutettavista aktiviteeteista, mutta en pystynyt siinä kohtaa enää vastaamaan

Muistiyhdistyksen toiveeseen taidetoiminnan kehittelystä, vaikka olisin halunnutkin. Joku toinen olisi ehkä tähän pystynyt, mutta itselleni oli iso ponnistus selvittää kaikista muista käynnissä olevista opinnoista poikkeusoloissa. Elättelin kuitenkin jonkin aikaa mielessäni toivoa päästä myöhemmin työskentelemään uudestaan kohderyhmän parissa aivan oikeassa fyysisessä ympäristössä. Melko pian kuitenkin totesin, että jo ikänsä puolesta haavoittuvaisen kohderyhmän pariin en pääsisi turvallisesti pandemiaoloissa luultavasti vielä pitkään aikaan. Tämä sai minut pohtimaan opinnäytetyöprosessin suuntaamista aivan uuden aiheen pariin. Tutkielmaa on siis yrittänyt suunnitella ja toteuttaa monen eri mutkan ja jonkinlaisen lauantumisenkin kautta. Lopulta päätin kuitenkin palata alkuperäisen aiheen pariin, mutta uudella näkökulmalla.

3.2. Puolistrukturoitu ryhmäkeskustelu aineiston täydentäjänä

McNiff toteaa tieteen keskittyvän siihen, mitä voidaan objektiivisesti mitata, kun taas taide korostaa uniikkeja, usein hankalasti mitattavia, esteettisiä ominaisuuksia. Taiteellisten kokemusten sanoittaminen voi olla haastavaa, koska taiteen luonteeseen kuuluu niin olennaisesti subjektiivinen tunne- ja aistikokemus. Taiteellinen tietämys ja kokemus ei ole aina jotakin, jonka voisi selkeästi ja yksiselitteisesti tiivistää sanoiksi. McNiff kuitenkin pitää erittäin tärkeänä pyrkimystä sanoittaa taiteessa tapahtuvia prosesseja ja niiden herättämiä tuntemuksia. Puhuminen on ajattelun ja tietämisen yksi tapa. Aistimukset tarjoavat kimmokkeen ajatusten avautumiselle ja jatkuvalle tulkinnan prosessille. Sanat ovat käytännöllisiä ja pohjaavat haluun ilmaista tietoa ja ideoita, jotka voivat olla hyödyllisiä myös toisille. Keskustelu luonnollisesti herättää erilaisia näkökulmia asioihin ja nostaa esiin tärkeitä oivalluksia. Keskustelun spontaanius ja vaihtelevat perspektiivit tuovat aivan uuden lisän asioiden käsittelyyn mitä pelkkä yksin pohtiminen. Havainnoimme ja ymmärrämme taiteellisia kokemuksia kaikilla aisteilla sekä tavoilla olla vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. Siten voisi siis todeta, että sanoitetut myöhemmät tulkinnat kokemuksista eivät estä tai heikennä taiteellisen kokemuksen olemuksen ymmärtämistä. Sanallistaminen nimenomaan laajentaa, täydentää ja selkeyttää ajatuksia koetusta. (McNiff, 2007, s.35–36.)

Pidin tärkeänä oman tutkielmani edistymisen ja täydentymisen kannalta juuri keskustelua. Koska jokaisella on oma kokemusmaailmansa muistoinen, halusin selvittää, mitä ajatuksia ja ideoita yhteinen keskustelu nostaisi esiin työpajaan ja sen keskeytymiseen liittyen. Aloin suunnitella ryhmäkeskustelun toteuttamista, jossa me taidetyöpajan ohjaajina toimineet pääsisimme käsittelemään korona-kevään tapahtumia. Puolistrukturoitu ryhmäkeskus- telu tuntui luontevalta keinolta etsiä vastauksia tutkimuskysymyksiini. Ryhmäkeskustelun Anu Valtonen (2005) määrittelee Ferniä (2001) ja Blooria kollegoineen (2001) mukailleen järjestetyksi keskustelutilaisuudeksi, jossa kutsuttu joukko keskustelee fokusoidusti, mutta vapaamuotoi- sesti tietyistä aiheesta. Osallistujien määrä riippuu aiheesta, tutkimuspaikasta ja osallistujista. Ryhmän vetäjän eli moderaattorin tai fasilitaattorin rooli ja läsnäolo on keskeinen ryhmä- keskustelumetodille. Hänen tehtävänsä on ohjata keskustelua tavoitteiden mukaisesti ja roh- kaista osallistujia keskustelemaan keskenään aiheesta. Keskusteluvastuu siis tietoisesti siir- retään pääasiassa osallistujille, koska vetäjän tarkoitus ei ole osallistua keskusteluun yhtä aktiivisesti. (Valtonen, 2005, 223.)

Koin tärkeäksi, että keskustelulla olisi kysymysrunko, joka toimisi muistin tukena ja muu- tenkin ohjaisi tilannetta pysymään tutkielmani kannalta oikeissa asioissa. Täysin tiukoissa kysymyksissä pitäytyvä haastattelu tuntui liian rajoittavalta, koska halusin antaa mahdolli- suuden myös spontaanimmalle keskustelun kehittymiselle. Valtonen (2005) määrittelee- kin Boddya (2005), Morgania (1988) ja Wilkinsonia (1998) mukailleen ryhmähaastattelun ja ryh- mäkeskustelun eron näkyvän vetäjän ja osallistujien vuorovaikutuksessa. Ryhmähaastatte- lussa vuorovaikutus muodostuu vetäjän ja kunkin haastateltavan välille, mutta osallistujia ei niinkään ohjata keskustelemaan aiheesta keskenään. Ryhmäkeskustelussa taas vetäjä ohjaa osallistujia yhteisen keskustelun pariin tarjoamalla heille tutkittavia teemoja keskustelta- vaksi ja kommentoitavaksi. Tämä voi tapahtua niin kysymysten kuin virikemateriaalienkin kautta. (Valtonen, 2005, s. 223–224.) Näin myös, että puolistrukturoitu ryhmäkeskus- telu antaisi tilaisuuden tuoda vapaammin esille niitäkin asioita, joita en mahdollisesti itse huomaisi kysyä. Keskustelulla pyrin kokemusten, toiveiden sekä ideoiden kartoittamiseen ja esille nostamiseen.

Ideaali tilanne tutkielmani aineiston kannalta olisi ollut myös se, jos jollain tavalla olisin saanut yhteyden Muistiyhdistyksen toimintaan osallistuviin muistikuntoutujiin ja heidän lähi-ihmisiinsä. Tämä olisi voinut tarjota lisänäkökulmaa asiaan, kun kokemuksia, ajatuksia

toiveita ja ideoita olisi kuullut suoraa kohderyhmältä. Vaikka lopulta pääsin yhteyksiin osallistuneen yhteisön kanssa vain hyvin suppeassa määrin, Muistiyhdistyksen työntekijän kokemusmaailman kautta, oli se kuitenkin tyhjää parempi.

3.3. Aineiston analyysi

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tutkimusaineisto kootaan monin eri tavoin ja vaihtelevissa muodoissa. Aineisto voi koostua esimerkiksi luonnoksista, muistiinpanoista, suunnittelupalavereiden dokumenteista, taiteellisen intervention havainnoista, valokuvista, videoista, valmiista taideteoksista, arviointi- ja reflektiotilanteiden dokumentaatiosta, haastatteluista, kyselyistä ja palautteesta. Kirjo on siis hyvin laaja. Varsinkin kuvadokumentaatio on yleistä aineistoa taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Sitä voidaan käyttää niin tutkimustarkoituksia varten kuin prosessin ja valmiiden tuotosten esittämiseenkin. Visuaalisen dokumentaation tarkastelu prosessin arviointitilanteissa on myös toimiva työkalu kehittämistyötä ajatellen. Valokuva-, video- ja äänimateriaalia voi myös prosessoida esimerkiksi kollaaseiksi tai installaatioiksi. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 16.) Tutkimusaineistoa voi siis kerätä ja esittää mitä vaihtelevimmin tavoin. Oma aineistoni koostuu taidetyöpajatoiminnan ja sen aikana syntyneiden teosten valokuvadokumentaatiosta, toiminnankuvauksesta sekä refleктоivasta ryhmäkeskustelusta.

Nauhoitin keskustelun audion, jotta pystyin olemaan läsnä keskustelussa ja hyödyntämään sen antia myöhemmin mahdollisimman tarkasti. Tallennettua aineistoa voikin käsitellä kahdella eri tavalla. Litterointi eli puhtaaksikirjoitus voidaan tehdä koko tallennetusta dialogista tai valikoiden esimerkiksi pelkästä haastateltavan puheesta tai tietyistä teema-alueista. Toisessa käsittelevässä tallennettua aineistoa ei kirjoiteta tekstiksi, vaan siitä tehdään päätelmiä ja teemojen koodaamista suoraan. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 138.) Koin luontevimmaksi litteroida ryhmäkeskustelun sellaisella tarkkuudella, että sanotut asiat tulivat ilmi suunnilleen sanasta sanaan. Paikoitellen kirjoitin ylös myös puheen merkitystä vahvistavia äänensävyjä, mutta äärimmäisen yksityiskohtaista litterointia en kuitenkaan käyttänyt. Litteroinnin tarkkuudelle ei olekaan mitään yhtä oikeaa ohjetta, vaan litteroinnin tarkkuutta voi soveltaa tutkimusotteen ja tutkimustehtävän mukaan (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s.139).

Laadullisen aineiston analyysin voi Eskolan ja Suorannan (1996) mukaan tehdä ainakin kolmella tavalla. Aineisto voidaan purkaa ja sen jälkeen edetä tutkijan intuitioon luottaen suoraa analyysiin. Aineiston purkamista voi myös seurata koodaus, jonka jälkeen edetään analyysiin. Myös purkamis- ja koodaamisvaiheiden yhdistäminen ja siirtyminen siten analyysiin on mahdollista. Laadullisen analyysin yksi pääpiirre on myös analyysin alkaminen usein jo itse haastattelutilanteessa. Tällöin jo keskustelu- tai haastattelutilanteessa on mahdollista tehdä havaintoja ilmiöistä esimerkiksi niiden toistuvuuden tai jakautumisen perusteella. Havaintojen pohjalta voidaan hahmotella malleja ja tehdä tyypittelyä. Aineiston säilyttäminen sanallisessa muodossa on myös laadullisen tutkimuksen yksi pääpiirre. Tutkija käyttää joko induktiivista tai abduktiivista päättelyä. Induktiivisessa päättelyssä aineistolähteisyys on ominaista. Abduktiivisessa päättelyssä taas tutkija pyrkii aineiston avulla todentamaan valmiita teoreettisia johtoideoita. Laadullisessa tutkimuksessa on vain vähän standardoituja tekniikoita, joten työskentelytavat ja analyysitekniikat ovat moninaisia. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s.136.) Näkisin, että aineistoni analyysi alkoi jo itse ryhmäkeskustelutilanteessa, josta etenin litteroinnin kautta teemoitteluun ja syvällisempään analyysiin.

Materiaalin analyysi on usein prosessi, joka liittyy projektin arvioinnin kanssa. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on arvokasta sisällyttää tutkimustoimintaan jatkuvaa projektiarviointia, koska se korjaa ja uudelleenohjaa toimintaa aivan viimeiseen loppuanalyysiin saakka. Yhteisön sisällyttäminen arviointiprosessiin olisi olennainen ja tärkeä asia. Näin vältetään projektin arvioinnin yksipuolisuudelta. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s.17.) Tämän takia olisi ollut ideaalitalanne saada vielä jälkikäteen jonkinlainen yhteys myös itse työpajaan osallistuneihin ja heidän lähi-ihmiinsä. On kuitenkin muistettava, että tässä kontekstissa, näin pitkällä aikavälillä ja vielä pandemia-aikana jo kohderyhmän ikä sekä muistisairaudet rajasivat sitä, mitä oli tiedon keräämisen tai analysoinnin kannalta enää tehtävissä. Arvioin kuitenkin, että Muistiyhdistyksen henkilökunnalla voisi olla arvokasta tietoa, ideoita, toiveita ja kokemuksia kentältä aiheeseen liittyen. Täten yhteisön osallistaminen projektin arviointiin toteutui ainakin jossain määrin. En voi kuitenkaan kiistää, etteikö yhteisön osallistamista prosessin loppuvaiheeseen olisi voinut tehdä vielä laajemmin ja perusteellisemmin. Lopulta isoin ratkaiseva tekijä oli kuitenkin aika, joka pakotti tyytymään siihen, mitä minun oli realistisesti mahdollista toteuttaa käytössäni olevilla resursseilla.

4. RAKKAIMPANI-TAIDETYÖPAJAN TOTEUTUS

4.1. Projektin taustat

Rakkaimpani-taidetyöpajan lähtökohtana oli kuvataidekasvatuksen yhteisöprojektikurssi, jonka aikana on tarkoitus työskennellä yhdessä Lapin yliopiston yhteistyötahojen kanssa erilaisten taideprojektien parissa. Lopulta omalle kohdalleni valikoitui Lapin Muistiyhdistyksen kanssa toimiminen. Minua kiinnosti projektissa taiteen ja hyvinvoinnin näkökulma sekä vanhempien ihmisten kanssa toimiminen. Pidin tärkeänä ja arvokkaana päästä kehittämään virikkeellistä toimintaa ikäihmisille, koska sellaiselle on aina tilausta. Leonie Hohenthal-Antin toteaa teoksessa *Muistellaan – Luovat menetelmät muistisairaiden tukena* luovuuden olevan ihmisen yksi lajiominaisuus. Siten siis oikeus taide- ja kulttuuritoimintaan tulisi kuulua kaikille ikään tai toimintakykyyn katsomatta. Tutkimukset osoittavat aktiivisen kulttuuriharrastuksen olevan yhteyksissä hyvään terveyteen ja pidempään elämään. Ilo, luovuus ja yhteisöllisyys ovat taiteen muutamia terveyttä edistäviä ominaisuuksia. Vaikka kulttuurin vaikutuksesta ihmisen psykososiaaliseen toimintakykyyn on vahvaa positiivista näyttöä, voitaisi tehdä enemmänkin, jotta taide juurtuisi paremmin osaksi esimerkiksi hoivatyötä. (Hohenthal-Antin, 2013, s. 16.) Halusinkin omalta osaltani olla mahdollistamassa aktivoivaa ja taiteisiin liittyvää toimintaa, koska mielestäni sellaista voisi olla tarjolla enemmänkin. Myös rohkaisevan, virkistävän ja osallistavan taidetoiminnan kehittäminen oli yksi tavoitteistani.

Kuvataidekasvatuksen alalla tarvittaisi mielestäni lisää juuri matalan kynnyksen toimintaa, josta hyötyisivät myös ne, jotka eivät ole kokeneet taidetta helpoksi tai erityisen läheiseksi itselleen. Ikä- ja kohderyhmästä riippumatta myös rohkaisua taiteen pariin tarvitaan. Olipa kyse sitten ensimmäisen luokan oppilaista tai vanhemmista sukupolvista, hyvin tiukassa istuu myös näkemys taiteen tekemiseen tarvittavasta lahjakkuudesta. Oma osaamista vähätellään ja harjoittelun merkitys unohdetaan herkästi. Taina Tammi huomauttaakin teoksessa *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä – Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* Levinea (1999) ja Malchiodia (2005) mukaillen, että ekspressiivisessä taidetyöskentelyssä olennaista on juuri tekemisen prosessi, ei niinkään taiteen tekemisen taito. Ekspressiivisessä taidetyöskentelyssä keho toimii kaiken ilmaisun perustana, joten fyysinen ilmaisu on tärkeässä osassa työskentelyä. Tunteista ja ajatuksista keskustelu on kuitenkin myös tärkeä osa toimintaa, joten myös kielellisyys on aina läsnä. Koska taiteeseen sisältyy vahva toiminnallinen ulottuvuus,

se on oiva apu ja tuki silloin, kun osallistujan verbaalinen ilmaisu on syystä tai toisesta rajoittunut. Taiteen aistipohjaisen ilmaisun hyötyjä puoltaa myös Estrella (2005), joka näkee mahdollisuuksia taiteen käytölle esimerkiksi traumatyössä ja afasian kanssa työskennellessä. Käytettävissä olevia tekniikoita ja taiteenaloja on monia, mutta kaikelle ekspressiiviselle taidetyöskentelylle yhteistä on juuri toiminta. Työskentelyssä luotetaan myös vahvasti luovuuteen ja taiteiden kykyyn puhutella ihmisiä ainutlaatuisella tavalla. Taiteen tekemisen prosessi painottuu lopulta enemmän mitä taiteellinen lopputulos. (Tammi 2011, s. 49–50.) Tärkeintä työpajankin suhteen oli ennen kaikkea tarjota ajanvietettä, muistelua ja keskustelua yhteisen tekemisen parissa. Olisi hienoa, jos yhä useammat pystyisivät löytämään taiteen eri muodot myös rentoutumisen ja nauttimisen kannalta paineiden tai suorittamisen sijaan.

Taidetyöpajaa alettiin lopulta käynnistellä hyvin nopealla aikataululla tammikuussa 2020, joten lyhyessä ajassa suunniteltavaa ja tehtävää kerääntyi kiitettävästi. Tarkempia etukäteen annettuja raameja työpajalla ei vielä aikaisessa vaiheessa ollut, mutta viimeistään Lapin Muistiyhdistyksen toimintaan ja henkilöstöön tutustuttaessa suunnittelu pääsi vauhtiin. Ideoita, toiveita ja ajatuksia esitettiin puolin ja toisin, mutta lopulta sain hyvinkin vapaat kädet taidetyöpajan suunnittelua varten. Työpajan tematiikka ja suunnitteluvaihe linkittyi myös AMASS-hankkeen Naapuruus- ja rakkaustalkoot -tapahtumaan, jonka kanssa alettiinkin pohtia yhteistyötä kesälle 2020. Tämä olisi voinut mahdollistaa toisen työpajasyklin toteuttamisen osana tapahtumaviikkoa.

Materiaalihankinnat ja taidetyöpajakerrat toteutettiin helmi- ja maaliskuun aikana. Työpajaa oli sekä antoisaa että hieman haastavaa toteuttaa. Muita opintoja piti myös edistää samaan aikaan eikä talven väsymyksen keskellä tuntunut aluksi kehittyvän oikein tarpeeksi omapestä tai yhtenäistä aihetta työpajalle. Olin aiemmin harkinnut aineiston keräämistä pro gradua varten yhteisöprojektin ohessa, mutta se jäi lopulta aika taka-alalle työpajaa toteuttaessa. Työpaja puski melko vauhdilla päälle eikä oma opinnäytetyöprosessini ollut vielä siihen mennessä selkiytynyt tarpeeksi. Luvat projektin dokumentointiin gradua ajatellen sain kuitenkin kerättyä varalta. Päädyin graduohjaajan kehotuksesta pitämään työpajaa eräänlaisena esitutkimuksena, josta saatu materiaali ja kokemus voisivat mahdollisesti myöhemmin hyödyttää myös varsinaista tutkimusta. Tämä oli tilanteessa järkevä ratkaisu, joka toi mielenrauhaa ja rentoutta työpajan toteuttamisen suhteen.

Professori Mirja Hiltunen ohjasi ja tuki minua sekä työpajan järjestämisen että graduprosessin suhteen. Sain lopulta myös ideointi- ja työparikseni toisen kuvataidekasvatuksen opiskelijan Anniina Jokitalon, joka innostui suorittamaan kenttäharjoittelun projektin puitteissa. Keskustelu ja ideointien pyörittely yhdessä helpotti paljon työpajakokonaisuuden hahmotte-
lua sekä toteutusta. Anniina auttoi merkittävästi ideoinnissa sekä työpajan ohjaamisessa, mutta itselläni oli projektissa tietty päävastuu yhteydenotoista, asioiden eteenpäin viemisestä ja toteutuksesta. Välillä toivoin, että olisin pystynyt hoitamaan jotkin asiat aavistuksen aikaisemmin tai paremmin tarjotakseni parhaat mahdolliset työskentelypuitteet myös parilleni. Tein vaaditun osuuteni kuitenkin niin hyvin kuin vain osasin, pystyin ja ehdin sen hetkisessä tilanteessa. Toivon, että se oli riittävästi myös muille. Anniina kuitenkin toimi työparinani hienosti, kärsivällisesti ja vastuuntuntoisesti, silloinkin, kun itselläni oli epävarma olo toteutuksen suhteen. Lapin Muistiyhdistyksen henkilökunnasta Mirva Hartikainen toimi sekä meidän opiskelijoiden tukena ja että yhtenä työpajan ohjaajista. Mirva antoi meille toteutuksen suhteen hyvin vapaat kädet, mutta hänen ammattitaitonsa ja apunsa olivat merkittäviä työpajan sujuvan etenemisen kannalta. Hän tunsu yhdistyksen vertaisryhmiin osallistujat ja näytti esimerkillään, miten toimia ryhmäläisten muistisairaus huomioiden. Projektin alkuvaiheessa hankimme yhdessä suurimman osan työpajan taidetarvikkeista, mutta jos jotain tuli myöhemmin etsittäväksi tai hankittavaksi, saattoi Mirvan apuun luottaa asian järjestämiseksi.

Muistiyhdistyksen kanssa aikatauluja suunnitellessa työpajan osallistujiksi määrittyi jo valmiiksi olemassa oleva naisten ryhmä. Ryhmäläiset olivat siis jo ennestään tuttuja toisilleen, ainakin yhdessä vietettyjen kokoontumiskertojen suhteen. Keskustelua ja porinaa riitti ryhmässä, mutta hiljaisemmallekin olemiselle oli tilausta. Jokaisella naisella oli eri vaiheissa oleva muistisairaus, mutta keskimäärin he olivat vielä hyvinkin toimintakykyisiä osallistujia, kuten Muistiyhdistyksen vertaisryhmätoiminta edellyttää. Tukiverkkoa täytyi kuitenkin selkeästi olla mahdollisesta kotona asumisesta tai puolisoista huolimatta. Ryhmäläisten lähi-ihmisiä saatoimmekin kohdata tapaamiskertojen alussa ja lopussa muutama sana vaihtaen. Kerranpa yksi heistä myös osallistui työpajatuokioomme puolisonsa mukana.

Työpajakokoontumiset järjestettiin Muistituvalla, pienehkössä valoisassa huoneessa Rovaniemellä Muistiyhdistyksen tiloissa. Kokoontumiset aloitettiin aina kahvitte-
luhetkellä ja

päätettiin yhteislauluun, jotka molemmat olivat tärkeä osa ryhmän vakiintuneita, hyväksi todettuja rutiineja. Selkeät, mutta lempeät siirtymät eri vaiheiden välillä ovat tärkeitä muistikuntoutujille, joten oli hyvä aloittaa ja lopettaa työpajakerrat tuttujen tapojen mukaisesti. Muistituvan huoneessa käytössämme oli pitkä pöytäryhmä ja tv-näyttö, jonka kautta pysyimme soittamaan musiikkia, näyttämään videoita sekä PowerPoint-dioja. Kaapeissa oli myös kattava valikoima askartelutarvikkeita ja muuta ajanvietettä, kuten vaikkapa pelejä. Olimme aina tarvittavat välineet valmiiksi esille pöydälle ennen kokoontumista, jotta kaikki etenisi sujuvasti ja ilman ylimääräistä hössöttämistä. Kahvihetken kattaus liikkui kätevästi tilaan ja sieltä pois rullien päällä tarjoilupöydällä. Osallistujille oli tilassa pieni naulakko, johon ulkovaatteet jätettiin. Varsinkin työpajakertojen lopussa oli huolehdittava, että kaikki tavarat lähtivät oikeiden omistajiensa mukaan. Muutaman kerran jokin tavara oli vaihtunut tai jäi matkasta kokonaan Muistituvalta lähtiessä. Onneksi Mirva tunsu ryhmän osallistujat lähi-ihmisineen ja pystyi nopeasti huolehtimaan asiat parhain päin.

Rakkaimpani-taidetyöpajojen tematiikka muotoutui lopulta ideasta ja pyrkimyksestä nostaa esille jotain arvokasta, hyvää ja rakasta lempeän sekä kunnioittavan suhtautumisen kautta. Yritimme opiskelijatyöparini kanssa muotoilla jokaiselle tapaamiskerralle teeman, jonka hengessä lähdettiin pohtimaan muutamia avainkysymyksiä ja toteuttamaan luovaa prosessia. Muistisairaana ihmisen vahvuuksiin kuuluvat varhaiset muistot, koska ne säilyvät kaikkein pisimpään. Ne myös ylläpitävät murenevaa identiteettiä ja käsitystä omasta elämästä. Muiden aito kiinnostus ja halu kuunnella kannustavat ihmistä muistelemaan ja kertomaan elämästään. Tämä voi vaikuttaa positiivisesti henkilön itsetuntoon, kun hän kokee itsensä ja kertomansa arvokkaaksi. Leonie Hohenthal-Antin uskookin, että varhaismuistoihin ja muistikuntoutujan omasta elämismaailmasta ammentava kulttuuritoiminta voisi antaa heille osallistujina eniten. (Hohenthal-Antin 2013, s.25–27.) Työpajan teemoissa pyrittiinkin nojaamaan muun muassa tähän faktaan. Projektin aikana ehdittiin lopulta pohtia muun muassa oman minän olennaisia ja hyviä puolia, kodin merkitystä, naiseutta ja iloa tuottavia asioita elämässä. Projektissa oli tarkoitus lähestyä taidetta virkistystoiminnan, muistelun ja lempeän suhtautumisen kautta matalalla kynnyksellä. Ensisijaisena tavoitteena oli päästä nauttimaan käsillä tekemisestä ja yhdessäolosta, mutta toiminta tarjosi mahdollisuuden myös syvällisempään pohdiskeluun. Varsinaista opetusnäkökulmaa taiteen suhteen emme työpajassa niinkään käyttäneet. Toki neuvoimme, tuimme ja innostimme eri materiaalien käytön ja

tehtävien suhteen tarpeen mukaan. Tavoittemme oli kuitenkin keskittyä tekemisestä nauttimiseen ilman painetta suorittamisesta.

Kuva 1.

Taidetyöpajan teeman kiteyttävä mainosjuliste. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

4.2. Työpajatoiminnan kuvaus

Yhteisöprojektin suunnittelu käynnistyi kunnolla siis tammikuussa 2020, kun keskusteluyhteys Muistiyhdistykselle rakentui sähköpostiviestien kautta. Teimme aivan ensimmäisenä professori Mirja Hiltusen kanssa tutustumiskäynnin Muistiyhdistykselle ja keskustelimme Mirva Hartikaisen kanssa projektin toteutuksesta, yksityiskohdista ja toiveista. Sain hyvin vapaat kädet työpajojen suunnittelun suhteen, mikä oli sekä hienoa että haastavaa. Lopulta

erilaisten ideoiden ja ajatusten pyörittelyn jälkeen teema ja yleiset työpajan tavoitteet alkoivat muotoutua helmikuun puolella. Melko lyhyessä ajassa tein mainosjulisteen Muistiyhdistykselle, osallistujien ryhmä varmistui, sain projektiin toiseksi ohjaajaksi kuvataidekasvatuksen opiskelija Anniina Jokitalon, tapaamiskertojen tehtävät selkenivät ja teimme Mirvan kanssa tarvittavat materiaaliostokset.

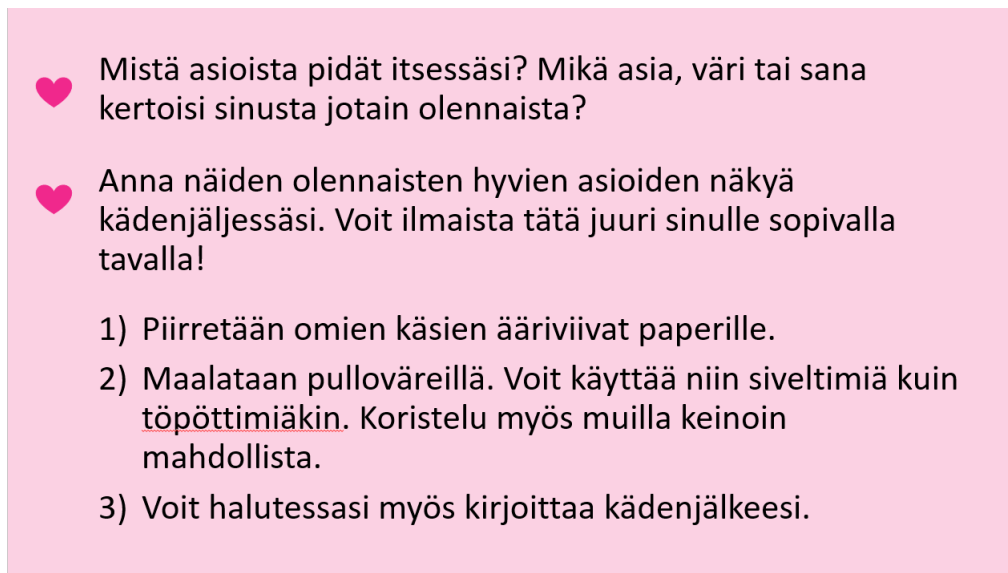
Ensimmäisellä työpajakerralla halusimme ensisijaisesti tutustua ryhmään, joten tämä näkyi myös päivän tehtävässä. Teemasananamme meillä oli ”*Rakas minä*”, jota lähestyttiin keskustelun ja oman kädenjäljen ikuistamisen kautta. Työskentelyvälineiden lisäksi olin varannut myös lankakerän mukaani, jota voisi tarvittaessa käyttää tutustumispiirissä aktivoivana elementtinä puheenvuoroja jakaessa. Saavuimme Anniinan kanssa hyvissä ajoin ensimmäiselle työpajakerralle Muistituvalle, jotta ehdimme huolehtia tarvittavat välineet valmiiksi tapaamista varten. Otimme esille kynät, maalit, siveltimet, paperit sekä askartelutarvikelaatikon tarroineen, paljetteineen ja koristeineen. Kello kymmenen aikoihin otimme vastaan ryhmän 13 naista ja joimme ensitöiksemme alkukahvit. Siinä samalla esittäydyimme ja naiset pöydän ääressä kertoivat vuorotellen itsestään hieman. Moni tuntui kertovan itsestään oikein luontevasti ja reippaasti. Toki eroja oli nähtävissä ja osalle kertominen oli vaikeampaa. Joskus sanojen löytäminen otti aikansa, tai tarina lähti hieman harhailemaan. Kaikki kuitenkin saivat kohtuullisen sujuvasti kerrottua itsestään. Oli mielenkiintoista yrittää haistella ryhmän ilmapiiriä, tehdä havaintoja eri persoonista sekä kenties päivän mielialasta. Yksi osallistujista huolestui työpajan alkuvaiheessa jostakin ja hakeutui oven luo, mutta Mirvan rauhoittelu auttoi häntä palaamaan takaisin paikalleen.

Kerroimme myös alussa opinnoistamme ja työpajan dokumentointiin liittyvistä lupalapuista osallistujille. Esittelimme Anniinan kanssa itseämme enemmän PowerPoint-esityksessä olevien kuvien avulla. Kerroin itse muun muassa tanssiharrastuksestani ja omasta taiteellisesta työskentelystäni. Muutama työpajaan osallistuja kehui piirroksiani. Anniina kertoi myös omasta elämäntilanteestaan, mistä pitää ja mitkä aiheet kiinnostavat kuvataiteessa. Molemmat meistä saivat kysymyksiä ja hyväntahtoisia kommentteja kertomamme oheen. Opintojemme sisällöstä ja kestosta kyseltiin. Kysyttiin myös meiltä, mitä meistä tulee isoina. Ryhmä tuntui ottavan meidät hyvin vastaan. Itselleni oli positiivinen yllätys, kuinka osallistuvia ja aktiivisia ryhmän naiset olivat. Ohjaajan näkökulmasta katsottuna tämä on aina mielekäs ja hieno asia. Porinaa riitti ja osallistujat esittivät kysymyksiä asioista, jotka heitä

askarruttivat. Tutustumishetki tuntui toimivat hyvin vapaan keskustelun avulla, enkä nähnyt tarpeelliseksi käyttää lankakeräpiirin ideaa esittäytymisen tukena. Myös ajankäytöllisistä syistä oli hyvä siirtyä jo eteenpäin kohti tehtävää.

Esittelimme päivän tehtävän käyttämällä kerronnan tukena tv-ruudulla näkyviä dioja. Tuntui, että tehtävänannon olisi voinut esittää jotenkin vielä selkeämmin, vaikka yritinkin kiinnittää erityistä huomiota juuri selkeyteen myös diojen suhteen. Saimme kuitenkin tekemisen alkuun ja lähdimme jakamaan ensimmäiset tarvittavat välineet eli lyijykynän ja paperin. Jokainen sai piirtää oman kädenjälkensä paperille. Joillekin tehtävä tuotti hieman hankaluuksia, joten autoin tarvittaessa piirtämään kädenjäljen ääri viivoja. Kynällä piirtäminen saattoi hieman kutittaa, mutta ei häiritsevästi. Kerroin omasta lapsuudenkokemuksestani, jossa oma äitini tapasi jäljentää jalanjälkeni pahvin palalle, jotta oikeankokoisten kenkien ostaminen onnistuisi pohjallisen avulla myös silloin, kun en itse ollut mukana. Piirtämisen jälkeen neuvoimme ryhmää käyttämään pullovärejä kädenjälkien vapaamuotoiseen maalaamiseen ja koristeluun. Ohjaavana ajatuksena oli ilmaista jotain hyvää ja itselle ominaista, olipa se sitten lempiväri tai jokin rakas asia

Kuva 2.

♥ Mistä asioista pidät itsessäsi? Mikä asia, väri tai sana kertoisi sinusta jotain olennaista?

♥ Anna näiden olennaisten hyvien asioiden näkyä kädenjäljessäsi. Voit ilmaista tätä juuri sinulle sopivalla tavalla!

- 1) Piirretään omien käsien ääri viivat paperille.
- 2) Maalataan pulloväreillä. Voit käyttää niin siveltimiä kuin töpöttimiäkin. Koristelu myös muilla keinoin mahdollista.
- 3) Voit halutessasi myös kirjoittaa kädenjälkeesi.

Ensimmäisen työpajakerran kirjallista ohjeistusta. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

Lopputulokset vaihtelivat jonkin verran. Osan lähestymistapa tehtävään vastasi melko hyvin sitä, mitä itse olin ajatuksen tasolla kaavaillut ja odottanut esimerkiksi värien, kuvioiden ja

tekstuurien suhteen. Osa lähestyi tehtävää huomattavasti konkreettisemmin ja hillitymmin, mitä olin oletanut. Tästä esimerkkinä toimi vaikkapa se, että kädenjäljistä tehtiin realistisempia piirtämällä ja maalaamalla niihin muun muassa käden uurteita, koruja, kelloja tai lakattuja kynsiä. Kummassakin lähestymistavassa kädenjäljen ääri viivojen ulkopuolelle maalattiin ja kirjoitettiin myös. Olimme jossain kohtaa suunnitelleet, että erilaiset kädenjäljet olisi voinut leikata irti paperista ja koota vaikkapa tulevassa näyttelyssä sydämen muotoon yhteisteokseksi. Sen ajatuksen jätimme kuitenkin rauhaan, kun näimme, miten merkityksellisiä asioita piirtyi myös käsien ääri viivojen ulkopuolelle. Tehtäväkokeilu osoitti jälleen hyvin käytännössä, kuinka eri tavoin jokainen voi lähestyä tehtävänantoa ja mikä merkitys ohjeistuksella on. Jos olisimme määrätietoisemmin halunneet toteuttaa yhteisteoksen, meidän olisi pitänyt ohjeistuksessa painottaa enemmän pysymistä ääri viivojen sisäpuolella.

Kuva 3.

Kädenjäljet kuivumassa ja herättämässä keskustelua. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

En kuitenkaan ajattele, että tehtävä olisi jollain tavalla mennyt pieleen, itseasiassa juuri päinvastoin. Taina Tammi toteaaakin McNiffin (1998) ajatuksia mukaillen, että luovaan työskentelyyn kuuluu olennaisesti myös improvisaatio. Työskentelylle asetetut rakenteet ja rajat jossain määrin auttavat prosessissa, mutta aitoja ilmaisuja ei voi määräänsä enempää suunnitella etukäteen. Liian rajoittavat ohjeet ja toiminnan ylikontrollointi eivät anna luovuudelle mahdollisuutta kukoistaa. Yllätykset ja odottamattomat käänteet saattavat antaa kaikkein

eniten niin prosessin kuin lopputuloksenkin kannalta. (Tammi 2011, s. 51.) Oli siis kiinnostavaa nähdä, miten ryhmä vastasi tehtävään ilman, että me liikaa johdattelimme heitä johonkin tiettyyn tarkasti määriteltyyn lopputulokseen.

Lopussa kokosimme teokset seinää vasten kuivumaan ja kävimme vapaamuotoista keskustelua tehtävästä ja siitä, minkälaisia ajatuksia työskentelykerta lopputuloksineen herätti. Kokemus oli pääosin positiivinen ja ryhmä jäi hyvillä mielin odottamaan seuraavaa tapaamista. Viimeiseksi laulettiin ryhmän vakiintuneiden rutiinien mukaisesti loppulaulu ja saattelimme osallistujat lähi-ihmistensä mukana kotimatalle. Tämän jälkeen jäimme vielä Anniinan ja Mirvan kanssa siivoamaan työtilaa ja keskustelemaan tapaamiskerrasta onnistumisineen sekä kehittämiskohteineen seuraavan kerran suunnitelmia unohtamatta.

Kuva 4.

Dioja ja tehtävään virittäviä kysymyksiä toiselta työpajakerralta. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

Suunnilleen vastaavalla kaavalla toteutettiin muutkin tapaamiskerrat. Aluksi juotiin aina kahvit, poristiin ryhmän kanssa ja sitten esiteltiin päivän tehtävä. Suullisen kertomisen ohella meillä oli aina tukena vähintäänkin kuvalliset diat, jotka saivat jäädä näytölle muistin tueksi ja inspiraatioksi työpajan ajaksi. Leonie Hohenthal-Antinin mukaan muistojen herättäjinä toimivat hyvin moninaiset aistivirikkeet. Näitä muistiherättäjiksikin kutsuttuja asioita voivat olla esimerkiksi musiikki, äänet, kuvat, esineet, tanssi, hajut ja maut. Muistiherättäjät stimuloivat aisteja yllättävänkin tehokkaasti ja tarjoavat mahdollisuuksia myös keskusteluun. (Hohenthal-Antin 2013, s.51.) Meikin olimme lähes joka kerralle varanneet mukaamme muun muassa musiikkia, jota yhdessä kuunneltiin aluksi tai tekemisen lomassa. Virikemateriaalien ja muistiherättäjien lisäksi meillä oli aina myös pari kysymystä, joilla yritimme aktivoida

osallistujia pohtimaan jotain tehtävän kannalta olennaista ja myös sanallistamaan ajatuksi-
aan.

Toisella tapaamiskerralla pohdimme muun muassa sitä, mistä olemme kotoisin tai mitkä
ovat meille rakkaita paikkoja ja miksi. Osallistujat saivat kirjoittaa ajatuksiaan sinisille sy-
dämenmuotoisille lapuille, jotka jaoimme heille. Katsoimme Oodi Rovaniemelle (2018) vi-
deoteoksen ja kuuntelimme Juha Tapion kappaleen *Olen suomalainen* sekä Antti Tuiskun
version Lauri Tähkän biisistä *Minun Suomi*. Näiden jälkeen ryhmä sai etsiä aikakausleh-
distä mieleisiä kuvia, jotka tuntuivat kiinnostavilta liittyen teeman herättämiin ajatuksiin.

Kuva 5.

Kollaasiteoksen kokoamista ja tuumailua. Kuva: Mirva Hartikainen, 2020.

Lopuksi kokosimme sydänlaput ja lehdistä löydetyt kuvat kollaasimaiseksi yhteisteokseksi isolle tulostetulle Suomen kartalle. Myös erilaiset pienet askartelutarvikkeet paljeteista kangaskukkiin olivat käytettävissä. Jokainen sai asetella ja liimata haluamansa elementit kartalle vapaasti ja me autoimme tarvittaessa. Kartan ympärillä kävi sopuisa kuhina, kun teoksen äärellä tuumattiin ja keskusteltiin samalla sitä rakentaen.

Kolmannella kerralla muovailtiin suolataikinamassasta koruja, koristeita ja pullapitkoja naistenpäivän hengessä. Pohdimme aluksi, mitkä asiat tuovat jokaiselle voimia tai iloa ja kirjoitimme niitä paperilapuille. Myös naistenpäivästä keskusteltiin. Keskustelua värittivät niin arkiset asiat, muistelu, kuin syvällisempikin pohdinta naisten elämästä ja asemasta. Mahdollisten omien lasten syntymää ja omaa lapsuutta muisteltiin myös. Oli ilo jälleen kerran huomata, kuinka syvällisiä ja merkityksellisiä mietteitä, mielipiteitä ja muistoja keskustelun lomassa nousi esiin. Keskustelua käytiin hienosti sekä yksilötasolla että laajempaan pöytäseurueena luontevasti vaihdellen. Ylipäättään ryhmän parissa näki, niin edellisillä kuin tälläkin kerralla, että keskustelu oli hyvin tärkeä osa kokoontumisia. Yhtä lailla kuitenkin hiljaisuudelle, kuuntelulle ja tekemiseen keskittymiselle oli myös tarvetta.

Kuva 6.

Näin johdateltiin kolmannen työpajakerran aiheeseen. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

Alkukahvitteluiden ja keskustelutuokioiden jälkeen jaoin pienryhmille jauhoja, suolaa, vettä ja ruokaöljyä, joista yhteistuumin pienryhmissä pyöräytettiin annos suolataikinaa, joka myös taikataikina-nimellä tunnetaan. Massasta ohjeistimme jokaista tekemään voimakorun,

joka kuvastaisi jotenkin aiemmin pohdittuja iloa ja voimia tuottavia asioita. Tehtävä oli kuitenkin sen verran abstrakti ja vapaamuotoinen, että siinä oli runsaasti tilaa lähteä hyvin erilaisiin suuntiin. Osa muovaili suolataikinasta korumaisia esineitä ja osa leivonnaisia. Voisi päätellä, että taikataikina toi monelle vahvasti mieleen oikean leipomisen, sillä muovailumassasta syntyi paljon ruokaan liittyviä teoksia. Teokset jätettiin kovettumaan viikon ajaksi, jotta ne voitaisi maalata.

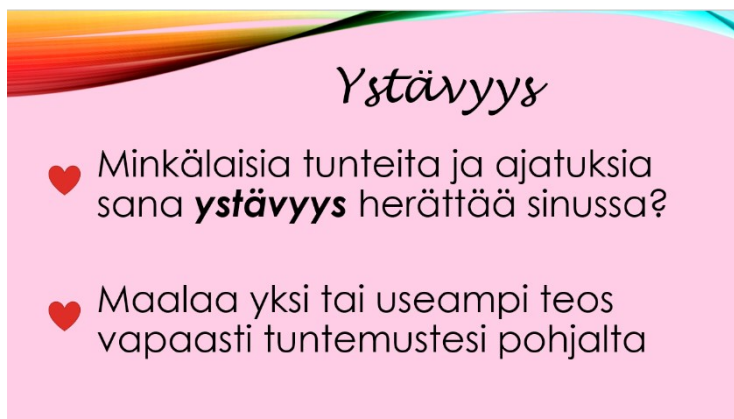
Kuva 7.

Muovailumassa syntyi kätevästi yhdessä tehden. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

Neljännellä kerralla suolataikinateokset saivatkin väriä pintaan. Osa ryhmästä siirtyi myös maalaamaan pulloväreillä musiikin tahtiin. Maalaaminen oli mahdollista aloittaa joko muovailujen teosten maalaamisen jälkeen tai heti alusta lähtien, jos siltä tuntui. Maalaaminen oli melko vapaamuotoista, mutta tarjosimme myös halukkaille teemasanan *ystävyyys* työskentelyä inspiroimaan ja ohjaamaan.

Kuva 8.

Inspiraatiota ja kirjallista ohjeistusta maalaamiseen. Kuva: Vilma Länsikallio, 2020.

Laitoimme joksikin aikaa taustalle soimaan klassista musiikkia maalaamista innoittamaan, mutta välillä musiikki laitettiin pienemmälle tai kokonaan pois ryhmän toiveesta. Tarve keskustelulle tai työskentelylle rauhallisemmassa ympäristössä oli siis myös vahvasti läsnä. Työpajakerta riitti hyvin suolataikinateosten maalaamiseen. Osa käytti muovailujen maalaamiseen lähes koko tapaamiskerralle varatun ajan ja osa siirtyi hyvin nopeasti paperille maalaamisen pariin. Paperille toteutetuissa maalauksissa oli nähtävissä sekä realistisempaa että abstraktimpaa lähestymistapaa. Töpöttiminä toimineet pesusienipalat vaikuttivat työskentelyvälineinä olevan monelle mieluisia ja kiinnostavia.

Kuva 9.

Väriä pintaan! Maalaamista keskustelun ja musiikin siivittämänä. Kuva: Vilma Länsikallio & Anniina Jokitalo, 2020.

Toteutuneista työpajatuokioista näkisin, että tämä kerta vaati eniten toiminnan soveltamista ja jonkinasteista eriyttämistä. Materiaalit pysyivät pitkälti samoina, mutta tavoitteet, työskentelytahti ja toteutustapa vaihtelivat yksilöittäin. Osasimme onneksi etukäteen hyvin ennakoida tarpeen uudelle tehtävälle ja onnistuimme pitämään työpajakerran aiheen melko yhtenäisenä maalausteeman kautta. Näen, että oli yhtä lailla tärkeää tarjota mahdollisuus sekä

edellisen tehtävän viimeistelylle että uuteen siirtymiselle. Myös materiaali- ja tarvikejärjestelyiden kannalta oli hyvä idea pitää työpajatuokion tekniikka yhtenäisenä. Osallistujienkin kannalta saattoi olla selkeämpää, että tapaamiskerralla toiminta ja materiaalit pysyivät melko samanlaisina eivätkä yhtäkkiä muuttuneet aivan erilaisiksi.

Kuva 10.

Viimeiseksi jääneen työpajakerran antia. Kuva: Anniina Jokitalo & Vilma Länsikallio, 2020.

Loppujen lopuksi ehdimme pitää neljä työpajatuokiota aikavälillä 20.2-12.3.2020. Koronatilanteen vuoksi työpaja jouduttiin kuitenkin valitettavasti keskeyttämään ja Rovaniemen pienteollisuustalo Piekkarille 2.4.2020 suunniteltu näyttely peruuntui. Tämä oli todella harmillista, sillä parille viimeiselle kerralle meillä oli suunnitteilla sellaisia aktiviteetteja, joiden toteutumista odotin innolla. Olimme suunnitelleet aistimatkaa ja akvarellimaalausta sekä viimeiselle tapaamiskerralle leivosveistosten tekemistä. Oli myös ikävää niin osallistujien puolesta kuin meidän ohjaajienkin näkökulmasta, kuinka yhteys ryhmään katkesi niin yllättäen ja tapaamiskerrat vain loppuivat äkillisesti. Myöhemmin keväällä kesän lähestyessä olisi ollut toki joitakin mahdollisuuksia alkaa kehitellä virtuaalista toimintaa, mutta ne ideat oli pakko laittaa taka-alalle muiden opintojen ja etänä suoritettavan lukioharjoittelun keskellä. Myöhemmin syksyllä 2020 taidetyöpajaprojekti pääsi kuitenkin pienessä määrin esille osana Rakkaus- ja naapuruustalkoot -tapahtumaa, jolloin työpajan teoksia oli esillä kauppakeskus Revontulen näyttelytilassa.

Keskimäärin vaikutti, että tarjoamamme taidetoiminta ehti toiminta-aikanaan herättää ryhmässä positiivisia tunteita. Toki yksilöissä ja tapaamiskertojen sisältöjen herättämissä

reaktioissa oli eroja tilanteen mukaan. Muutamien kohdalla mieltä, oliko toiminta heille mielekästä ja tarpeeksi kiinnostavaa. Kukaan ei kuitenkaan tainnut osoittaa määräänsä suuremmin tyytymättömyyttä tehtäviä kohtaan, minkä voi työpajan onnistumista arvioidessa laittaa vähintäänkin kohteliaisuuden piikkiin. Kaikki kuitenkin lähtivät aina kokeilemaan taidetyöskentelyä, enkä ainakaan itse havainnut, että kukaan olisi jättänyt tehtävää kesken. McNiffin (1998) ja Knillin (1999) ajatuksia referoiden Taina Tammi kuitenkin huomauttaa, että kaikki eivät lähde mukaan taiteelliseen työskentelyyn heti tai jopa ollenkaan. Ilmaisuun voi kutsua ja kannustaa, mutta siihen ei voi pakottaa. On tärkeää antaa lupa ihmisille osallistua omaan tahtiinsa silloin, kun aika on oikea. Tällöin ihmiset toimivat vapaammin ja avoimemmin omia haluja kuunnellen. Vastustus taiteellista toimintaa kohtaan voi olla siis myös hyvin tilannesidonnaista. Olennaista onkin havainnoida ja kuunnella osallistujien tuntemuksia, jolloin toimintaa voidaan mukauttaa tilanteeseen sopivalla tavalla. (Tammi 2011, s. 52.)

Työpajakertojen tehtävänannoissa oli hyvin tilaa yksin tekemiselle, mutta myös yhteisöllisempiä teoksia pyrittiin luomaan. Tekemisen äärellä keskusteltiin usein paljon omista tunteuksista, arjen tapahtumista, muistoista tai milloin mistäkin kiinnostavasta aiheesta. Sosiaalisella kanssakäymisellä tuntui olevan ryhmässä aivan yhtä suuri, ellei paikoin jopa suurempikin, merkitys mitä itse aktiviteeteilla. Tekemisellä oli kuitenkin merkittävä rooli juuri aktivoivana sisältönä, jota ilman toiminta olisi ollut huomattavasti yksitoikkoisempaa ja staattisempaa. Työskentely ja yhdessä puuhastelu virkistävät mieltä eri tavoin mitä pelkkä keskustelu.

Kuten kaikissa muissakin ohjaustilanteissa, löytyi työskentelyn nopeudessa ja asenteissa taiteellista tekemistä kohtaan paljon vaihtelua. Löytyi luontaisesti nopeampia tekijöitä ja niitä, jotka työstivät tehtävää hitaammin loppuun asti. Ryhmästä oli selkeästi myös havaittavissa ne osallistujat, jotka sukelsivat tekemisen pariin suurella innolla ja positiivisella mielellä. Näkisin, että heidän esimerkkinsä rohkaisi myös varovaisempia osallistujia. Oman arvioni mukaan varovaisempien ja pidättyvämpien osallistujien keskuudessa nousi myös herkästi esiin oletus taiteeseen tarvittavasta lahjakkuudesta. Taina Tammi toteaaakin, että ihmiset saattavat helposti vastustaa kokeelliseen ja luovaan toimintaan ryhtymistä. Arvostelun pelko, psykologiset tulkinnat lopputuloksesta ja itsekritiikki saattavat herkästi kamppailla luovuuden jo alkuvaiheessa. Edelleen vallalla on vahva käsitys siitä, että luovuus olisi vain lahjakkaille. Kaikilla on kuitenkin lupa ja inhimillinen taipumus luovuuteen, mikä ilmenee ilahduttavana

vapautuneisuutena esimerkiksi lasten taiteessa. Vaikka muut voivatkin kannustaa ja innostaa luovuuden pariin, on ihmisen kuitenkin lopulta itse annettava itselleen lupa olla luova. (Tammi 2011, s. 50–51.) Työpajan aikana olin havaitsevinani, että jotain muutosta rohkeampaan ja heittäytyvämpään lähestymistapaan oli havaittavissa koko ryhmässä. Yksi tärkeimmistä valinnoista ja tavoitteista oli yrittää luoda ryhmään kannustava, innostava ja lämmin ilmapiiri heti ensimmäisestä kerrasta lähtien. Kokeellisemmat tehtäväsuunnitelmat jätin muun muassa tästä syystä työpajan loppupuolelle, koska arvioin, että ryhmä voisi suhtautua tällaisiin tehtäviin luottavaisemmin ja rohkeammin.

4.3. Onnistumisia ja kehityskohteita oman reflektioni pohjalta

Projektin parasta antia olivat ehdottomasti kohtaamiset osallistujien kanssa. Tuntui merkitykselliseltä olla osana kohderyhmän aktivoimiseen ja virkistäytymiseen tähtäävää toimintaa. Itselleni oli myös erittäin arvokas kokemus päästä käytännössä näkemään, kokemaan ja kuulemaan, mitkä toimintatavat ja ratkaisut soveltuvat muistikuntoutujien parissa työskentelyyn. Kokemus kehitti ajattelemaan ohjaamistyötä ryhmän tarpeiden tarkan huomioinnin kautta. Ryhmäntuntemus, tarpeiden kartoitus ja perehtyminen osallistujien toimintakykyyn vaikuttaviin tekijöihin auttavat ennakoimaan mahdollisia haasteita, mutta myös etsimään mahdollisuuksia ja uusia näkökulmia. Onnistuimme projektin aikana mielestäni tarjoamaan jotain uutta, aktivoivaa tai innostavaa osallistujille. Esimerkiksi taikataikina materiaalina aiheutti kiinnostusta enemmän kuin osasin odottaa, joten resepti valmistusohjeineen lähti joidenkin osallistujien mukana kotiin asti. Oli myös hienoa joka kerralla nähdä innostusta sekä heittäytymiskykyä erilaisten teemojen parissa.

Itseäni jäi toki jälkikäteen mietityttämään ja vähän harmittamaankin, kun työpaja keskeytyi koronapandemian takia. Välillä pohditutti myös se, tarjosimmeko tarpeeksi innostavia tai sisällöiltään riittäviä ja kiinnostavia tehtäviä ryhmälle. En missään vaiheessa halunnut aliarvioida osallistujia, mutta en toisaalta halunnut teettää mitään liian vaikeaa, pitkäkestoista tai todella tarkasti ennalta rajattua. Ryhmän toimintakyky vaikutti myös tekniikkavaihtoehtoihin jonkin verran, joten erilaisia tapoja toteutukseen tuli myös prosessin aikana pohdittua

paljon. Tässä auttoi kuitenkin paljon myös Mirvan ryhmäntuntemus, jonka ansiosta uskon välttäneemme isoimmat sudenkuopat tehtävien toteutusten suhteen.

Kehittämiskohteina päälimmäisenä mieleeni jäivät tehtävien hiominen ja aikataulupulmien huomioiminen. Työpajaa suunniteltiin ja vedettiin viikoittain sellaiseen aikaan, jolloin itselläni oli paljon muitakin opintoja. Onneksi työpajakertoja oli kuitenkin vain kerran viikossa ja minulla oli myös työpari, mitkä hieman helpottivat kertojen suunnittelua ja organisointia. Itseäni jäi harmittamaan myös se, kuinka moni mielenkiintoinen ja kokeilevampi tehtävä jäi toteuttamatta työpajan keskeytymisen vuoksi. Toisaalta kokeilevampia tehtäviä tuli osittain tietoisesti suunniteltua enemmän työpajan loppupuolelle, jotta oppisimme ensin tuntemaan ryhmää paremmin ja rakentamaan luottavaista vuorovaikutussuhdetta heihin.

Mietin ennen työpajaa, sen aikana sekä sen jälkeen myös tehtävänantojen sisältöjä vaikeustasoineen. Pohdin myös, kuinka antaa tilaa juuri osallistujien luovuudelle, mutta jollain tavalla kuitenkin ohjata taiteellisen tekemisen äärelle. Yritinkin pitää työpajakertojen tehtäväohjeistukset tarpeeksi väljinä ja sallivina monenlaisille lähestymistavoille. Joillekin taiteellinen tekeminen tai aloittaminen saattoi olla haastavaa ja he tarvitsivat rohkaisua. Osalle joidenkin työpajakertojen sisällöt olivat kenties hieman liian yksinkertaisia tai tylsiä. Pohdinkin paljon sitä, kuinka toteuttaa laadukasta taidetoimintaa ilman, että toiminta muuttuu joko suorittamiseksi tai tyhjänpäiväiseksi näpertelyksi. Näin ollen siis myös opetuksellisen näkökulman merkitystä tämänkaltaisessa toiminnassa tuli pohdittua. Paljon riippuu myös ryhmästä ja heidän toiveistaan, haluaisivatko he juuri oppia jotain uutta, kehittää aiempia taitojaan vaiko nauttia aktivoivasta tekemisestä muistelun ohella.

Kulttuuritoiminta ei välttämättä aina edes kohtaa tai kosketa kohdettaan oikealla tavalla. Tärkeää olisi myös pohtia sitä, tiedämmekö muistisairaalle itselleen merkityksellisestä kulttuuri- ja taidetarjonnasta tarpeeksi vai oletammeko lähtökohtaisesti lähes minkä tahansa elämyksellisyyden kelpaavan. Monella voisi myös yhä olla muistisairaudesta huolimatta tarjottavaa kulttuurin ja taiteen kentälle, jos sille annettaisiin mahdollisuus. (Hohenthal-Antin 2013, s. 17.) Näihin ajatuksiin peilaten yritimme työpajan alkupuolella kysyä myös ryhmältä toiveita tekemisen suhteen. Keskustelun johtopäätös oli kuitenkin se, että ryhmä odotti avoimin mielin sitä, mitä meillä ohjaajilla oli annettavaa. Jälkikäteen arvioituna olisimme voineet

vielä hanakammin yrittää kartoittaa mahdollisia toiveita erilaisin metodein, vaikka ryhmä vakuuttikin olevansa hyvin vastaanottavainen kaikenlaisen taidetoiminnan suhteen.

Toisaalta myös meillä ohjaajilla on vastuu ja tehtävä suunnitella työpajakertojen raamit, eikä sitä voi ikinä liiaksi odottaa kohderyhmältä. Toiveiden, ideoiden ja mieltymysten kuuntelu voisi kuitenkin olla hyvä tuoda esille vahvemmin heti alussa ja vaikka joka kerralla, jotta pystyttäisi tukemaan osallistujalähtöistä luovuutta sekä avoimen, kuuntelevan ja keskustele- van ilmapiirin kehittymistä. Voisi kuitenkin kuvitella, että mielipiteitä, toiveita ja ideoita olisi osallistujilla paljonkin, kun vain löytää oikean tavan niitä tiedustella tai suoraa mahdol- listaa. Kuten aiemmin todettu, toiminnassa olisi hyvin tärkeää olla myös paljon joustavuutta ja ennen kaikkea tilaa juuri osallistujien luovuudelle.

Olisikin siis tärkeää nähdä ihminen täysivaltaisena kulttuurisena kansalaisena muistisairau- desta huolimatta. Luovan muistelun voimavarakeskeisyyden perusolettamus onkin, että ikääntyminen on paljon muutakin kuin kurjuutta ja toimintakyvyttömyyttä. Ongelmien si- jaan pyritään huomioimaan ihmisen vahvuudet ja osaamisalueet. (Hohenthal-Antin, 2013, s. 26.) Työpajan aikana pyrimmekin parhaamme mukaan kannustamaan, rohkaisemaan ja in- nostamaan osallistujia vapaaseen ilmaisuun sekä kokeilemiseen tavalla, joka heistä tuntui sopivalta.

Vaikka työpajan katkeamisesta jäi itselle harmistunut ja jopa hieman syyllinenkin tunne, ehdimme onneksi ennen sitä kokea arvokkaita ja opettavaisia hetkiä ryhmän parissa. Jotain myös kohtaamisten onnistumisesta saattoi kertoa sekin, kuinka myöhemmin kuulin Anni- nan tavanneen yhden työpajaan osallistuneista kävelyllä ollessaan. Nainen oli kuulemma heittäytynyt oikein kunnolla juttusille, vaikka Anniina ei ollutkaan aivan varma, muistiko tämä häntä kunnolla. Kohtaamisesta oli kuitenkin jäänyt hyvä tunne ja kertoman perusteella uskon, että kokemus oli molemminpuolinen. Muistisairauden kulku ja vaikutukset ovat toki mitä ovat, mutta kenties tilaa voi olla myös lohdullisemmallekin tulkinnalle realiteettien puitteissa. Vaikka muisti ja toimintakyky heikkenisivätkin, haluaisin uskoa, että jokin koe- tusta ja eletystä jää silti elämään meissä jossakin, muodossa tai toisessa. Jos ei muuten, niin ainakin toisten ihmisten muistoissa.

5. TYÖPAJAA REFLEKTOIVA RYHMÄKESKUSTELU

5.1. Keskustelun lähtökohdat, motiivit & valmistelu

Kun pro gradu -tutkielmani näkökulma alkoi selkeytyä uudelleen, aloin pohtia aineistoni täydentämistä. Koska Rakkaimpani -työpajan oli tarkoitus alun perin toimia vähintäänkin esitutkimuksena, oli minulle kertynyt aineisto rajallista. Myös työpajan keskeytyminen su-pisti aineistoa. Saman kohderyhmän pariin palaaminen toisen työpajasyklin muodossa ei tuntunut ajallisesti eikä koronavirustilanteen kannalta kovin mahdolliselta vuoden 2021 lo-pussa tai alkuvuonna 2022. Aiemmin syksyllä opinnäytetyön ohjaajan kanssa keskustelta-essa oli kuitenkin herännyt ajatus ryhmäkeskustelun tai haastattelun järjestämisestä aineiston täydentämiseksi. Työpajaan osallistuneiden tavoittaminen näin pitkän ajan jälkeen olisi ollut haastavaa, eikä relevantin aineiston kertymisestä olisi ollut kauheasti takeita. Oli siis myös tässä kohtaa onni, että työpajaa oli vetämässä kanssani sekä opiskelijatyöparini että ryhmä-toiminnan ohjaaja Lapin Muistiyhdistykseltä. Toki palaaminen asiaan lähes kahden vuoden tauon jälkeen oli kaukana ideaalitulanteesta, mutta halusin vielä yrittää työstää opinnäytteen jo alulla olevasta aiheesta täysin uuden sijaan. Arvioin myös koronakevään olleen sen verran erikoinen ja mieleen painunut tilanne, että tuosta ajasta olisi pakko olla jotain muisteltavaa ja sanottavaa. Ryhmäkeskustelu tuntui myös lohdulliselta mahdollisuudelta päätellä keskey-tytynyt taidetyöpaja ainakin meidän ohjaajien kesken yhteisen reflektoinnin avulla.

Myös oman näkökulman muuttaminen harmittelusta mahdollisuuksien näkemiseen kannusti eteenpäin. Sen sijaan, että näkisin työpajan ja aineistonkeruun epäonnistuneen, voisin yrittää nähdä asian niin, että työpaja osui sattumalta epäonnisen onnekaasti muutoksen aikaan. Tuon muutoksen vaikutuksia olisi voinut toki käsitellä aikaisemminkin, mutta toisaalta yhä jatkuva pandemia on antanut aikaa refleктоimiselle ja uusien toteutusmuotojen etsimiselle. Pohdin, että ryhmäkeskustelussa voitaisi käsitellä niin työpajan onnistumisia kuin kehittä-miskohteitakin, keskeytymisen vaikutuksia, tämän hetken tilannetta kentällä ja näiden li-säksi visioda tulevaa. Otin siis tavoitteeksi selvittää, miten taidetyöpajatoiminta onnistui ja mitkä koronaviruspandemian vaikutukset projektiin sekä siihen osallistuneeseen yhteisöön olivat. Halusin myös tuoda esiin muistikuntoutujien arkea koskevia tarpeita, toiveita ja ide-oita, joihin voitaisi jatkossakin yrittää vastata taidekasvatuksen keinoin.

Löytääkseni kysymyksiini vastauksia, valitsin aineistoni kartuttamiseksi puolistrukturoidun ryhmäkeskustelun. Puolistrukturoitu keskustelu etenisi tavoitteellisesti, mutta tarjoaisi myös mahdollisuuden keskustelun spontaanimmalle laajenemiselle odottamattomiinkin suuntiin. Hahmottelin keskustelutilaisuudelle seuraavan alustavan rungon, jonka hyväksyin opinnäytetyön ohjaajalla ennen kuin otin yhteyttä mahdollisiin osallistujiin.

1) Työpajan muistuttelu mieliin keskustelun kautta tukeutuen mahdollisesti aiemmin tarkasteltavissa olevaan materiaaliin

Minkälaisia tunnelmia ja muistikuvia työpajasta on jäänyt jokaiselle?

Minkälaisia odotuksia työpajaan liittyen oli ennen sitä ja sen aikana? Toteutuivatko odotukset? Mitkä ovat ensimmäisenä mieleen nousevat risut, ruusut & parannusehdotukset?

Kokonaistunne siitä, miten hanke meni työparieni mielestä?

2) Työpajan keskeytyminen ja koronakevät

Mitä tapahtui, kun koronaviruspandemia keskeytti työpajan ja kaikki toiminnan osapuolet jäivät ilman aiemmin pyörinyttä ryhmätoimintaa? Miten keskeytyminen koettiin? Nouseeko esiin minkälaisia tunteita, tarpeita ja huolia tuolta ajalta?

Miten korona ja taideprojektin keskeytyminen vaikutti Muistiyhdistyksen toimintaan ja työpareihini? Miten muistikuntoutajat lähihenkilöineen suhtautuivat? Säilyivätkö kontaktit ja kuntoutujille suunnatut palvelut missä määrin?

3) Vaihtoehtoiset visiot, jälkiviisaudet, villit ideat, toiveet ja suunnitelmat vastaisuuden varalle

Mitä taidetyöpajan ja varsinkin sen jatkamisen suhteen olisi voitu tehdä toisin? Realistiset ideat, visiot ja utopiat? Miten suunnitteluvaiheessa voisi varautua tällaisiin tilanteisiin?

Kuinka virkistys- ja ryhmätoiminta voisivat jatkua mielekkäästi terveysturvallisesti haastavissa tilanteissa? Onko ryhmätoiminta ja yhteisötaideprojektit toteutuneet nyt korona-aikana? Onko yhdistys tai työparini olleet vastaavissa mukana? Minkälaisia järjestelyt ovat olleet ja ovatko ne toimineet?

Mitä tällä hetkellä voitaisi tehdä muistikuntoutujien hyväksi? Minkälaisia tarpeita ja toiveita kentältä kuuluu? Miten taidekasvattajat voisivat vastata näihin?

Otin yhteyttä opiskelijatyöpariini Anniina Jokitaloon ja Lapin Muistiyhdistyksen ryhmätöiminnan ohjaajaan Mirva Hartikaiseen helmikuussa 2022. Lähetin molemmille sähköpostin, joka sisälsi tietoa ryhmäkeskustelusta, täytettävän lupalapun PDF-tiedostona ja linkin yhteiseen Google Drive-kansioon, johon olin jakanut muun muassa valokuvia työpajasta. Molemmat olivat kiinnostuneita osallistumaan, joten saimme sovittua ryhmäkeskustelulle puoleltoista tunnin mittaisen ajan perjantaille 4.3.2022. Sain heiltä asiaankuuluvat kirjalliset luvat osallistumisesta ja dokumentointia varten. Keräsin myös luvat heille työpajasta kertyneen kirjallisen ja visuaalisen materiaalin mahdolliseen käyttöön ja esittämiseen osana tutkielmaani. Yhteisen Drive-kansion tarkoitus oli myös toimia meille kaikille muistin apuna ja virikkeenä tulevalle keskustelulle. Anniina ja Mirva antoivat molemmat myös suostumuksensa henkilöllisyytensä säilyttämiseen, eli täten koko nimellään esiintymiseen, tutkielmasani.

Kokoonnuimme siis lopulta etäyhteyksin Microsoft Teamsissa keskustelemaan Rakkaimpani-työpajasta ja pandemian vaikutuksista liittyen aiheeseen. Esittelin alussa ryhmäkeskustelutilanteen suunnitellun rungon, jonka olin jaotellut pääpiirteiltään kolmeen osaan. Painotin, että keskustelulla olisi myös vapaus edetä spontaanisti hetkessä, vaikka tiettyjä aiheita pyrittäisikin käymään läpi tarkemmin eri vaiheissa keskustelutilaisuutta. En alkanut kokonaan selostamaan läpi ryhmäkeskustelun kysymysrunkoa, koska sen oli tarkoitus toimia ennen kaikkea itselleni ohjenuorana. Muutenkin koin, että olisi hyvä, jos keskustelu pääsisi muotoutumaan ilman liian tiukkaa rajaamista. Kerroin kuitenkin muotoilemistani tutkimuskysymyksistä, koska ajattelin, että ne voisivat auttaa myös osallistujia orientoitumaan keskustelun aiheeseen ja tavoitteisiin. Alkupuolella keskustelua toki totesimme, että työpajasta oli kulunut sen verran aikaa, että muistaminen voisi olla haastavaa. Myönsin, että itseänikin mietitytti, mitä kaikkea pystyisimme muistamaan ja nostamaan työpajasta esille yhteisen muistelun kautta. Olimme kuitenkin asian suhteen toiveikkaita. Saimme onneksi keskustelun mukavasti alkuun työpajasta otettujen kuvien avulla. Kuvien yhteinen selaaminen näytön jakamisen kautta toimi hyvänä avauksena teemaan. Työpajan muistelu ja mieliin palauttaminen alkoi monenlaisten pienempien ja isompien huomioiden kautta, joita pulpahteli esiin kuvia katsellessa.

5.2. Yhdessä uusien ja tuttujen asioiden äärellä muistelemassa

Aluksi pääsimme Anniinan ja Mirvan kanssa muistelemaan työpajan antia. Tarkoituksena oli saattaa esiin päällimmäisenä mieleen jääneitä tunteita, muistoja, odotuksia ja ajatuksia työpajaan liittyen. Halusin kuulla, minkälainen kokonaiskuva heille oli jäänyt työpajasta, missä onnistuttiin ja mikä mahdollisesti jäi vaivaamaan. Yleisesti ottaen mitä keskustelumme aikana tuli esille, voisin todeta, että työpajasta oli jäänyt hyvinkin positiivinen muistikuva kaikille meille ohjaajille. Itse toki olen pohtinut melko itsekriittisesti työpajan toteutusta, koska olin tavallaan päävastuussa meidän kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden osuudesta projektissa. Minulle oli siis positiivinen yllätys, kuinka hyvin Anniina ja Mirva kertoivat projektin heidän mielestään sujuneen. On myös mielenkiintoista pohtia, minkälaisia esille nousseet asiat olisivat olleet, jos tunnelmia, mietteitä ja palautetta työpajasta olisi käyty läpi heti keväällä 2020. Tätä voi jälkikäteen lähinnä arvailla, mutta voisi olettaa, että nämä lähemmäs kaksi vuotta ovat tuoneet vähintäänkin perspektiiviä asioihin. Ehkäpä aikakin on kullannut muistoja ainakin osittain. Niin tai näin, olin iloinen, että työpajaprojektistamme keskusteltiin niin hyvään sävyyn. Se antoi itsellenikin eräänlaista mielenrauhaa ja luottamusta. Vaikka kehitystyölle on aina tarvetta, niin kuin varsinkin keskustelun loppupuolella totesimme, kenties työpaja oli sittenkin ihan kelpo kokonaisuus. Kaikki ei voi aina onnistua sataprosenttisesti tai mennä suunnitelmien mukaan, mutta jokaisesta kokemuksesta opitaan lisää. Sen sijaan, että jäädään surkuttelemaan tapahtunutta, voidaan nähdä mahdollisuuksia toiminnan jatkamiselle ja sitä myötä sen kehittämiseksi.

Kuvia selatessa meille ohjaajille tuli mieleen useita työpajaan osallistuneiden reaktioita liittyen eri tapaamiskertojen sisältöihin. Kuvat toisella työpajakerralla Rakas kotini -teemalla toteutetusta yhteiskollaasista palauttivat mieliimme varsinkin osallistujien innostumisen tehtävästä. Anniina muisteli, että moni ryhmäläinen oli vaikuttanut pitävän paljon Suomen kartalle koottavasta kollaasista lehtileikkeineen ja sinisine sydänpaperilappuineen. Kuvien kerääminen aikakauslehdistä oli jotain, josta osa tuntui nauttivan kovasti: ”Oli kyl hauska huomata, miten – jotkut syttyi siihen ihan täysin ja sitä ei vähäniinku raaskittu lopettakaan” (Anniina). Mirva oli myös hyvin samoilla linjoilla ja kuvaili tehtävää osallistujien kannalta todella merkitykselliseksi. Osallistujien kokemusta oman paikan, elämäntarinan ja konkreettisen kädenjäljen näkymisestä teoksessa arveltiin tärkeäksi.

Kuva 11.

Kollaasiteoksen merkityksellisyyttä ja mielekkyyttä muisteltiin kuvien äärellä paljon. Kuva: Vilma Länsikallio & Anniina Jokitalo, 2020.

Karttatehtävä mainittiin myös myöhemmin ryhmäkeskustelun edetessä työpajaan liittyneisiin odotuksiin ja niiden toteutumiseen. Mirva nosti esiin yhdessä tekemisen ajatuksen ennakko-odotuksena, joka täyttyi työpajan aikana mielekkäästi:

Mä varmaan jotenkin aattelin, että se on semmoista yhdessä tekemistä ja sitähan se oli. Niin kuin tässäkin tää Suomen kartta. Jokainen työsti sen oman (osuuden), mutta se oli kuitenkin heidän osallistujien semmoinen yhteinen. (Mirva)

Yhdessä tekeminen vaikutti olevan myös ryhmäläisille sekä ilonaihe itsessään että motivaattori tapaamiskerroille osallistumiseen. Mirva arveli osallisuuden kokemuksen ja me-hengen merkityksen olevan osallistujille tärkeää. Taidetyöpajan kuvia katsellessamme näimmekin useita hymyjä ja nauravaisia suita, jotka vaikuttivat jääneen meille ohjaajillekin mieleen hyvänä ilmapiirinä ryhmän keskuudessa. Voisi myös tulkita, että työpajamme yhteisöllisemmät taidetehtävät olivat ominaisuuksiltaan juuri sitä, mihin esimerkiksi neurologi Markku Hyypä (2013) katsoo taidetoiminnan hyvinvointivaikutusten perustuvan. Näitä olivat juuri taiteen sosiaalinen pääoma, verkostoivat ominaisuudet ja yhteisöllisyyden tunne (Hyypä, 2013, s. 122–124). Ryhmä oli myös tottunut kokoontumaan keskenään tiettyyn aikaan

viikosta jo entuudestaan, eikä sitä siis varta vasten koottu taidetyöpajaa varten. Voisi kenties jossain määrin olettaa, että tuttu vertaisryhmäympäristö antoi hyvän pohjan ilmapiirin rakentumiselle ja toiminnan onnistumiselle myös meidän vierailevien ohjaajien taidetyöpajassa. Itselleni on jäänyt mieleen vahvasti positiivisena asiana juuri ryhmän vastaanottavaisuus ja uteliaisuus myös meitä uusia ohjaajia kohtaan aivan työpajan alkuhetkistä lähtien.

Voimakorun muovailutehtävään ja taikataikinan työstämiseen liittyen Mirva muisteli, että jotkut osallistujista saattoivat hämmästellä, kun leipomukset eivät kohonneetkaan oikean taikinan tavoin. Anniina lisäsi, että odotus saattoi johtua myös siitä, että massan yleisimmin tunnettu nimi taikataikina viittasi vahvasti leipomiseen sanan taikina kautta. Muovailumasahan myös tehtiin perinteisistä leivontaan käytettävistä aineksista, joten ei ihme, että toiminta saattoi johdattaa herkästi ennemmin juuri leivonnan kuin muovailun maailmaan.

Kuva 12.

Kuvien tarkastelun myötä päädyimme ryhmäkeskustelussa pohtimaan, mitä suolataikinatehtävä sisältöineen pystyi mahdollisesti tarjoamaan osallistujille. Kuva: Anniina Jokitalo, 2020.

Suolataikinasta syntyi sekä korumaisia elementtejä että ruokaan liittyviä teoksia. Anniina pohti, että tehtävänantoon suhteutettuna lopputulos oli ehkä hieman muuta mitä olimme osanneet odottaa. Mirva näki, että leivonnan ulottuvuus tehtävässä oli toisaalta monelle osallistujalle tuttua ja omaa osaamisaluetta: ”Hehän taitaa tuon pullan letityksen, että tekevät neljällä tai viidelläkin osalla.– – Se oli heille varmaan myös semmonen että ”tämän minä osaan!”. Se tukee taas sitä itsetuntoa”. Mirva pohti myös, kuinka taikinamassa saattoi toimia myös tehokkaana muistojen herättäjänä:

Tämähän saatto herättää tosi paljon, ku tehtiin käsin ja taikinaa, sen että miten on ennen vaikka itte tehny tai äiti on leiponu pullaa. Siellähän voi tulla ihan tuoksutkin mieleen.– –Vaikka tossa ei oo pullataikinasta kyse, mutta– – on se mielikuva et mitä se niinku on.

Nämä olivat mielestäni oikein ilahduttavia näkökulmia tehtävänantoon, jonka mielekkyyttä, sisältöjä ja kiinnostavuutta osallistujien kannalta olin itse pohtinut paljon jälkikäteen.

Mirvan näkemys työpajakerrasta oli, että olimme kyllä esitelleet korutehtävänannon selkeästi ja ryhmäläiset vaikuttivat osallistuvan mielellään toimintaan. Ikinä ei toki voida sanoa varmuudella, millä tavalla jokainen ihminen ymmärtää ja tulkitsee ohjeistusta. Mirva lisäsi, että taikinamassa kosketusaistillisena kokemuksena oli hyvä asia. Myös Anniina näki positiivisena työpajakerran toiminnallisuuden ja taikataikinaan liittyvät aistikokemukset:

Se oli hirveen terapeutista. Ja musta oli myös kiva, että siinä oli semmonen niinku selkeesti toiminnallinen osuus, kun tehtiin sitä, vaihdeltiin työpisteitä ja seisoolteen tehtiin. Oli sellaista vaihtelevuutta.

Toiminnallisuus ja kolmiulotteisempi työskentelytapa oli minunkin mielestäni tämän aktiiviteetin vahvuus. Oli hyvä, että ryhmän kanssa päästiin kokeilemaan muutakin kuin perinteistä piirtämistä tai maalaamista. Toki juuri nämä työpajan loppupuolelle suunnittelemamme kokeilevammät kerrat jäivät osin toteutumatta koronavirustilanteen takia.

Anniina ottikin puheeksi erityisesti aistimatkan yhtenä näistä toteutumattomista suunnitelmista. Tarkoituksenamme olisi ollut rakentaa lievästi tarinallinen aistikokemus, johon olisi sisältynyt muun muassa musiikkia, luonnon ääniä, tuoksuja ja kosketeltavia elementtejä. Näistä inspiroituneena olisi voitu toteuttaa esimerkiksi vesiväriteos. Anniina harmitteli, että

työpajakerta jäi toteutumatta, koska myös häntä oli kiehtonut aistimatkan mahdollisuudet: ”Se ois ollu mielenkiintosta, mikä niistä niinku nousee ja mitä ajatuksia ne herättää. Semmosta vaan niinku aistien pohjalta ajatuksia”. Olemme molemmat olleet aikanaan toteuttamassa vastaavanlaista aistimatkaa taidekouluvuonna ennen yliopisto-opintoja. Toki toteutuskonteksti oli hieman erilainen, työryhmä suurempi eikä aistimatkan jälkeen ohjeistettu tekemään teosta. Tämä on kuitenkin itselleni jäänyt mieleen hauskana kokemuksena, joka inspiroi jatkojalostamaan ideaa taidetyöpajaamme suunnitellessa. Sääli, että kiinnostava idea jäi tällä kertaa toteuttamatta.

5.3. ”Onko tää tärkeetä ja pitäisikö tää tehä jotenkin muuten”

Pohdimme myös erityisesti Anniinan kanssa positiotamme kuvataidekasvattajina, jotka ohjasivat koulumaailmalle tyypillisten kuvataidetuntien ulkopuolelle sijoittuvaa ryhmää. Koimme molemmat, että tämänlainen ohjauskokemus antoi meille paljon hyvää uutta kokemusta ja kaivattua näkökulmaa myös sellaisiin tehtäviin, mihin emme yleensä ole tottuneet koulumaisemmissa ohjauskonteksteissa. Työpajan ohjaamisessa ei niinkään korostunut opetuksellinen tai tekniikkaorientoitunut lähestymistapa, vaan ennemminkin aktivoimiseen tähtäävä näkökulma. Toki autoimme ja neuvoimme työskentelyn eri vaiheissa tilanteen mukaan, ja varsinkin silloin, kun osallistuja viestitti tarvitsevansa apua tai rohkaisua. Konkreettisia esimerkkejä tästä saattoivat olla esimerkiksi värien sekoittaminen tai avustaminen hienomotoriikkaa vaativissa tehtävissä. Ajattelen myös, että opetuksellisempi työpajatoteutus olisi ollut myös yhtä lailla mahdollinen, varsinkin jos ryhmä olisi sitä meiltä toivonut tai olisimme itse alussa suunnitelleet työpajan tästä näkökulmasta käsin. Anniina pohti osuvasti, että kenties positioimme kasvattajina oli lopulta ennemminkin ohjata tietynlaiseen ajatteluun tai juuri muistelun pariin taidetoiminnan kautta. Mirva lisäsi, että myös yhdessä tekeminen ja siinä tukeminen näkyi työskentelyotteessamme.

Mirva toi keskustelun aikana esille myös sen, kuinka osa työpajaan osallistujista saattoi esittää kysymyksiä liittyen positioomme tulevina opettajina. Annina muisteli myös samaa: ”Se vähäniinku ihmetteli, miks me ollaan siellä, jos meistä tulee kuitenkin opettajia”. Jonkinlaista hyväntahtoista haastamista ja uteliaisuutta toimintaamme kohtaan vaikutti olevan

ilmassa tällaisina hetkinä. On myös aina asiaankuuluvaa ja tervettä, että meidät laitetaan miettimään ja perustelemaan toimintamme tavoitteita ja motiiveja. Pohdimme asiaan liittyen, että kenties taustalla saattoi yhtenä asiana olla myös opettajien ja kasvattajien roolien muutos sitten työpajaan osallistuneiden kouluaikojen. Esittelimme usein työpajan aikana itsemme kuvataidekasvatuksen opiskelijoiksi ja kerroimme, että meistä voi siis käytännössä tulla esimerkiksi aineenopettajia. Kuvataidekasvatuksen opinnot antavat kuitenkin valmiuksia toimia hyvin moninaisissa tehtävissä, eikä toimintakonteksti aina rajoitu pelkkään koulumaiseen opetustoimintaan, mistä toteuttamamme työpaja on hyvä esimerkki. Pedagogisessa ja kasvatuksellisessa toiminnassa puhutaan nykyään paljon myös elinikäisestä oppimisesta. Tähän ajatukseen voisi nähdä myös oman työpajatoimintamme nojanneen ainakin jossain määrin.

Tiedustellessani työpajaan liittyviä odotuksia ja arvioita niiden toteutumisesta Anniina nosti esiin oman innostuksensa projektin ja uudenlaisen ohjauskokemuksen suhteen:

Muistan sen, että ootin tosi innoissaan tätä, koska ei ollu koulun puitteissa päässy vetään mitään vastaavaa. Aina kaikki harjoittelut ja muut oli just lapsille ja nuorille, niin olihan tää jotain ihan muuta.

Anniinalla oli kuitenkin jonkin verran kokemusta iäkkäämpien kanssa työskentelystä, tosin ei niinkään taidekasvattajan näkökulmasta. Päällimmäisenä hänelle oli jäänyt mieleen työpajaryhmämme iloisuus ja sosiaalisen kanssakäymisen merkityksellisyys toiminnassa. Anniina pohti, että roolimme työpajassa oli muun muassa mahdollistaa yhteyksien rakentamista, joka voikin olla yhteisötaiteen yksi ominaisuus ja tavoite. Tämän hän koki toteutuneen oikein hyvin. Toki joillakin kerroilla kaikki eivät välttämättä innostuneet yhtä paljon tai vetäytyivät henkilökohtaisista syistä enemmän omiin oloihinsa, mutta pääpiirteissään Anniina arvioi ryhmän viihtyneen työpajassamme.

Kohtaamiset ryhmäläisten kanssa ovat itsellänikin jääneet mieleen työpajan kohokohtana ja onnistuneena asiana. Ryhmän kanssa oli mukavaa ja antoisaa työskennellä. Anniina myös nosti esiin hyvänä asiana osallistujalähtöisen toiminnan haastamisen:

Oli kiva myös huomata, että siellä oli tosiaan muutamia, jotka vähän niinku haasto tai sillee kyseenalasti, et miksi tehdään ja mitä tehdään. Se pakotti myös itteä pohtimaan, että miksi, onko tää tarkeeta ja pitäisikö tää tehdä jotenkin muuten. Oli myös

hauska huomata semmosta, että kaikki ei mukisematta tee niinku ohjataan. Et samoja juttuja, mitä muunkin ikäisten kanssa.

Keskustellessamme pohdin myös ääneen tehtävänantoja ohjanneita omia ajatuksiani. Näin tärkeäksi, että ne toimivat ennemminkin juuri toiminnan sytykkeenä kuin joustamattomana ennalta määrättyinä raamina. Tehtävien ohjeistuksia muotoillessa pyrkimys oli jättää myös tilaa osallistujien tulkinnalle ja ajatuksille. Eri työpajakerroille oli toki varattu materiaalit ajatellen varsinkin sille päivälle suunniteltua toimintaa, mutta tilasta olisi tarpeen vaatiessa löytynyt kaikki muutkin projektin alussa hankkimamme perustaidetarvikkeet. Ohjatessani pyrin myös kannustamaan ryhmäläisiä osallistumaan toimintaan omassa tahdissaan sillä tavalla, joka tuntui heistä hyvältä. On toki kiinnostavaa miettiä, millä eri tavoin taidetyöskentelyä voi ohjeistaa ja ohjata. Jatkossa voisi kokeilla vielä enemmän myös osallistujalähtöisempää työskentelyotetta. Leonie Hohenthal-Antinin (2013) ajatuksiin pohjaten meidän ammattilaisten ja avustajien tehtävähän olisi toimia osallistujien luovuuden rohkaisevina mahdollistajina (Hohenthal-Antin, 2013, s. 16–17). Olisi tärkeää, että taidetoiminta tuotoksineen olisi vielä enemmän osallistujien näköistä ja vastaisi juuri heidän tarpeisiinsa, koska toimintahan on nimenomaan heitä varten.

Työpajan suunnitteluvaiheeseen liittyen Anniina muisteli, kuinka pohdimme etukäteen melko paljon eri tehtävänantojen ja tekniikoiden sopivuutta ryhmälle: ”Oli aika haastava suunnitella tehtäviä, kun ei yhtään tiennyt sitä tasoa tai sitä, kuinka pitkälle edennyt se sairaus on”. Mietimme myös, olisiko tarkoituksenmukaista valita esimerkiksi mahdollisimman myrkyttömiä materiaaleja ja minkälainen tekeminen ei asettaisi liian suurta kynnystä niille, joille taidetyöskentely ei ollut niin tuttua. Olimme toki etukäteen saaneet tiedon, että osallistujat olisivat ainakin muistisairauden etenemisvaiheen suhteen vielä melko toimintakykyisiä. Ryhmää etukäteen tapaamatta olimme kuitenkin työpajan suunnittelun kanssa aika arvailun varassa, mistä syystä päädyimme ehkä pelaamaan ennemminkin varman päälle.

Vaikka teimme jonkinasteista itsenäistä tutustumista muistisairauksiin ja niiden ilmene-mismuotoihin liittyen jo etukäteen, antoi tämä vain teoreettisen pintakatsauksen mahdollisiin realiteetteihin. Koen, että asiaan tutustuminen kirjallisuuden ja Internetin kautta oli toki tyh-jää parempi, mutta ennen työpajan alkua kaipasi kyllä paljon juuri käytännön kokemusta tai eri tilanteisiin valmistavia täsmällisiä vinkkejä. Tunne on melkoisen tuttu ja verrannollinen

oikeastaan kaikenlaisiin ammatillisiin tilanteisiin, joihin olen mennyt opiskelijana, enkä vuosien kokemuksen omaavana ammattilaisena. Teoriaa opiskelemalla voi päästä jo pitkälle, mutta käytäntö, esimerkiksi harjoittelujaksojen muodossa, opettaa aivan toisella tavalla. Kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden muistikuntoutujille ohjaamien taidetyöpajojen jatkokehityksen kannalta voisi olla myös harkitsemisen arvoinen idea, jos yhdistyksen vertaisryhmätoimintaan olisi mahdollista tulla tutustumaan jo ennen työpajan varsinaista alkua. Tällöin päästäisi tutustumaan yhdistyksen järjestämään muistikuntoutujien ryhmätoimintaan ja voitaisi käytännössä havainnoida muun muassa yleistä toimintakyvyn tasoa. Opetusharjoitteluisakin saatetaan oma ohjaaminen aloittaa vasta seurantatuntien jälkeen. Toinen vaihtoehto voisi olla ensimmäisen työpajakerran pitäminen toimintaidealla, joka antaisi vielä reilummin aikaa osallistujien taitojen, toiveiden ja ideoiden kartoittamiseen.

Toisaalta ammattitaidon kehittyessä varmuus omista ohjaus- ja opetustaidoista kasvaa. Tällöin uusissa tilanteissa pystyy nopeammin soveltamaan ja improvisoimaan, vaikka etukäestetietoja ei juuri olisi. Ohjattavat ryhmät voivat aina olla minkälaisia tahansa ja jokaiseen mahtuu taidoiltaan laaja kirjo erilaisia tekijöitä. Kaikkea ei yksinkertaisesti voi ennakoida tai pohjustaa määräänsä enempää, mutta toki käytännönläheisen informaation saanti mahdollisimman varhaisessa vaiheessa helpottaa työtä. Mirva mainitsi ryhmäkeskustelussamme, että opiskelijoiden ohjaamaa taidetyöpajatoimintaa kehittäessä on havaittu hyödylliseksi Muistiliiton verkkosivuiltakin löytyvä Muistikummi-tuokio. Tämä on varmasti ollut oikein hyvä idea, joka ensinnäkin auttaa rakentamaan muistiystävällisempää ilmapiiriä ja toiseksi tukee kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden toimimista ohjaustehtävässä. Vaikka onkin erittäin hyödyllistä tutustua asiaan niin hyvin kuin mahdollista, ei kaikkea tarvitse kuitenkaan osata yksin. Totesimmekin ryhmäkeskustelussa moniammatillisen yhteistyön toteutuvan tämännkaltaisissa projekteissa parhaimmillaan suorastaan mainiosti. Mirva sanoikin, että on ihanaa, kun myös joku muu tulee ohjaamaan toimintaa, koska taidetoiminnan järjestäminen ei ole hänen varsinaista osaamisaluettaan. Myös muistikuntoutujille uusien ohjaajien ja nuorten läsnäolo voi olla virkistävä kokemus. ”Meidän ihmisethän on aivan haltioissaan, koska hehän on vähän jo tottunu, että tämä ohjaa tätä ryhmää yleensä, mutta nyt onki uusia!”, sanoitti Mirva pohtiessaan vierailevien ohjaajien merkitystä toiminnalle. Anniina taas näki erittäin merkitykselliseksi ja tärkeäksi, että työpajatoiminnan ohjaajatiimissä on mukana myös ammattimaista muistiosaamista. Mirva jatkoi tästä ja totesi mielellään tuovansa muistiosaamisen työpajojen ohjaajatiimiin. Hän sanoittikin mainiosti, että tämännkaltaisissa

projekteissa kaikki ohjaajapuolelta pystyvät olemaan hyödyksi eri tavoin ja saamaan vastavuoroisesti täydentävää apua toisiltaan.

Koronaviruksen tehdessä tuloaan Suomeen kevättalvella 2020, jouduimme osalla tapaamis-kerroista pohtimaan myös fyysistä läheisyyttä ja ryhmän ohjaamista kosketuksen kautta. Anniina totesi, että hänelle oli jäänyt mieleen se, kuinka moni ryhmäläisistä halusi halata. Tunnelmat saattoivat olla ristiriitaiset, kun toisaalta varotoimenpiteenä yritettiin pitää läheisempi kanssakäyminen minimissä, mutta inhimillinen tarve kosketukselle nousi usein esille. Mirva oli samaa mieltä ja toikin esiin, kuinka tärkeässä osassa juuri kosketus voi olla muistisairaana ihmisen, kuten kenen tahansa, kohtaamisessa. Ryhmissä on saattanut olla hyvin vakiintunut käytäntö, että halukkaiden kanssa halataan sekä tullessa että lähtiessä. Kohtaaminen juuri kosketuksen kautta on ollut varsinkin ennen korona-aikaa hyvin merkityksellisessä roolissa. Muistiyhdistyksen vertaisryhmätoimintaan osallistuminen edellyttää osallistujilta kohtuullista toimintakykyä, joten osa saattaa pärjätä hyvinkin itsenäisesti. Joillakin ei välttämättä ole kotihoitoa tai läheisiä, jotka kävisivät heidän luonaan ja tarjoaisivat riittävästi kosketusta. Ryhmiin osallistuminen saattaa siis olla yksi harvoista mahdollisuuksista kosketukseen ja ihmiskontakteihin: ”– Moni, joka varsinkin yksin asuu, nii voi olla, että se on ainut kerta.– Se on aika surullistakin, että sitä koskettamista ei tuu” (Mirva). Pandemian pitkittyessä vapaampaa halaamista ja koskettamista onkin odotettu kovasti.

Lapin alueella vertaisryhmätoiminta on pystynyt jossain määrin pyörimään, eikä koko pandemia-aikaa ole vietetty pelkkien etäyhteyksien päässä. Tilanne on toki vaihdellut paikallisesti koronatilanteesta riippuen. Varotoimista ja maskeista huolimatta osallistujien kohtaaminen myös mahdollisen kosketuksen kautta on vaatinut paljon tapauskohtaista harkintaa. Anniina totesikin, että välillä on tuntunut hieman epäinhimilliseltä, että pitäisi olla hirveän tiukat rajat koskettamisen suhteen. Korona-aikana on jokainen varmasti joutunut tasapainoilemaan sen suhteen, mitkä ovat omassa elämässä fyysiseen läheisyyteen liittyvät perustarpeet ja mahdolliset riskit, jotka on valmis ottamaan niiden suhteen.

Ihmisten kohtaaminen ja ohjaaminen kosketuksen kautta oli myös jotain, mitä pohdin paljon itsekkin sekä työpajan aikana että sen jälkeen. Vaikka koskettamisen merkityksen ja voiman tiedostaa, olen itse loppujen lopuksi melko varovainen sen suhteen. Kerroinkin

ryhmäkeskustelumme aikana, kuinka havainnoin työpajan aikana varsinkin Anniinan työskentelyotetta toisena kuvataidekasvattajana. Yhteisopettajuudessa ja -ohjaamisessa onkin se antoisa puoli, että pystyy tekemään arvokkaita havaintoja sen suhteen, miten eri henkilöt toimivat samassa tilanteessa. Totesin, että Anniina vaikutti kohtaavan osallistujia kosketuksen kautta todella luontevasti, mikä inspiroi myös itseäni pohtimaan ohjaustyyliäni. Pohdin tämän myötä paljon, miten voisin itsekin kohdata osallistujia yhtä rohkeasti koskettamalla. Keskustellessamme asiasta, Anniina sanoi osuvasti, että myös tämä on asia, jonka suhteen voi ajan mittaa kehittyä ja kasvaa. Joillakin ihmisillä yhteyden hakeminen koskettamalla on luontaisesti suuremmissa osassa kommunikointia mitä toisilla. Mirva lisäsi, että on toisaalta hyvä tunnistaa, että kaikki ihmiset eivät välttämättä heti otakaan kontaktia kosketuksen kautta. Päädyimme lopulta kuitenkin Mirvan sanoittamana toteamaan, kuinka tärkeää koskettaminen ja kosketuksi tuleminen on hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta lisäävänä asiana.

5.4. Vuorovaikutuksen merkitys yhteyksien rakentajana

Koronatilanne keskeytti kaiken ryhmätoiminnan keväällä 2020 ja laittoi myös Lapin Muistiyhdistyksen toiminnan suunnitelmiseen uusiksi. Mirva sanoi, että tämä oli merkittävä muutos vertaisryhmiin osallistuneiden päivärytmiin. Laajemmat vaikutukset näkyivät ajan myötä muun muassa yhdistyksen toiminnasta pois jäämisenä:

Kun ajatellaan, että muistisairaana ihmisen päivärytmi muuttuu; hänen piti olla kotona, hän ei saanut lähteä niihin tuiki tärkeisiin toimintoihin, jotka tukis taas sitä elämää ja olemista siellä kotona. Niin ei näe ihmiset enää osannu tulla meille, kun oli pitkä tauko. Sieltä jäi pois sen vuoksi, kun ei enää onnistunut se kulkeminen. (Mirva)

Totesimme Anniinan kanssa, kuinka harmillista oli, että näin tapahtui. Ymmärrystä toiminnasta pois jäämiselle löytyi myös meiltä nuoremmilta. Tunnistimme itsessämme vastavaan kohonneen kynnyksen, joka saattaa yhä jarruttaa lähtöä erilaisiin tilanteisiin ja kokoontumisiin. Pitkittänyt koronatilanne on Mirvan mukaan näkynyt selvästi vertaisryhmätoiminnassa ja siihen osallistumisessa. Kuvia katsellessamme hän arvioi, että taidetyöpajaamme osallistuneista vain kaksi olisi yhä mukana toiminnassa. Työpajasta kuluneet kaksi vuotta ovat ymmärrettävästi jo itsessään pitkä aika, jolloin elämäntilanne saattaa itse kullakin

muuttua merkittävästi. Muistiyhdistyksen Rovaniemen toimipistekin on muuttanut uuteen osoitteeseen tällä välin. Epävarma ja vaihteleva koronatilanne vaikuttaa silti yhä ihmisten päätöksiin ryhmätoimintaan osallistumisesta. Hyvä uutinen on kuitenkin se, että lähitoimintaa on pystytty Lapin alueella järjestämään, eikä se ole kokonaan hiipunut.

Pohdimme myös paljon, olisiko työpajan jatkaminen onnistunut etäyhteyksin kyseisenä keväänä. Työpajahan keskeytettiin aluksi melko lailla ajatuksella, että sitä ei välttämättä päästä jatkamaan ollenkaan. Myöhemmin loppukevällä oli pientä kartoitusta, onnistuisiko toimintaa järjestää esimerkiksi valmiita videoita tekemällä. Nämä ehdotukset jäivät kuitenkin toteuttamatta silloisessa tilanteessa. Mirva pohti ryhmäkeskustelumme aikana, olisiko kuinka monella työpajaan osallistuneista ollut määräänsä paremmat mahdollisuudet etäyhteyksien käyttöön heti koronakeväänä. Tarvittavia laitteita tai digitaitoja ei välttämättä kaikilla olisi ollut saman tien. Mirva arvioi, että jos vastaava tilanne tulisi jälleen eteen, oltaisiin nyt paljon valmiimpia etäyhteyksillä toteutettavaan toimintaan niin ohjaajien kuin osallistujienkin näkökulmasta. Kevällä 2020 pystyttiin kuitenkin jossain määrin järjestämään keskustelutuokioita etäyhteyksin. Muistikuntoutujien lähi-ihmisten apu laitteiden ja sovellusten käytössä on ollut tärkeää yhteyksien mahdollistamiseksi. Yhdistyksen toiminnassa on myös ajan mittaan tutustuttu muun muassa video- ja äänipuhelupalvelu Vooleriin, mikä on tuonut lisää tietoutta digipalveluiden suhteen. Teknologian käytön oppiminen on täysin mahdollista myös iäkkäämmille ihmisille. Heillä on myös oikeus saada neuvontaa ja ohjausta laitteiden käyttöön. On kuitenkin huomionarvoista muistaa, että muun muassa muistisairaus voi edetessään vaikeuttaa mobiililaitteiden ja Internetin käyttöä. Sovellusten ja laitteiden tulisivatkin olla niin käyttäjäystävällisiä ja helppoja, ettei niiden käyttö vaatisi ihmeempää osaamista tai ponnistelua. (Äijö & Tikkanen, 2019, s.174.)

Tilanne kevällä 2020 oli kaikille todella uusi ja äkillinen, joten ymmärrettävästi otti aikansa, että löydettiin ja kehiteltiin vaihtoehtoiset toiminta- ja toteutusmuodot. Pohdimme, että nyt meillä kaikilla olisi aivan erilaiset valmiudet järjestää ohjattua toimintaa etäyhteyksin mitä tuona keväänä. Anniina totesikin, että ”Nytte kyl onnistuis iteltäki vetää etänä ja suunnitella semmoisia mitä vois tehdä etänä, kun on kokemusta,— mut tossa tilanteessa ei kyl ollu mitään valmiuksia”. Mirva näki hyvänä puolena, että korona toi mahdollisuuden kehitellä uudenlaisia toteutusmuotoja ja tutustua itsekin enemmän erilaisiin verkkoympäristöihin. Videopuhelut ja esimerkiksi WhatsApp olivat toki ennestäänkin tuttuja, mutta niiden

aktiivisemmän hyödyntämisen ohella löydettiin myös uusia alustoja toimintoihin. Mirva kertoi myös, että valmiiksi tehdyt videotallenteet saattoivat aluksi olla paremmin myös muistikuntoutujien saavutettavissa, mutta reaaliaikainen osallistuminen oli tuolloin keskimäärin melko haastavaa tai mahdotonta. Puolin ja toisin on kuitenkin opittu etätoiminnan suhteen. Koimme jokainen, että omat valmiutemme etätoiminnan järjestämiseen ja myös reaaliaikaiseen ohjaamiseen ovat kasvaneet merkittävästi pandemian aikana.

Korona on puhututtanut vertaisryhmissä välillä paljonkin. Oman ryhmäkeskustelumme aikoihin puhe oli yhdistyksen ryhmissä kääntynyt vahvasti maailmanpoliittisen tilanteen pohittamiseen. Pandemiasta puhuminen ei ole enää ottanut määräänsä suurempaa valtaa ryhmissä. Uutisia on kuitenkin seurattu aktiivisesti liittyen ajankohtaisaiheisiin. Mirvan mukaan on kuitenkin keskustelu myös siitä, kuinka tärkeää olisi, ettei liian tiiviisti katsota ainoastaan uutisia, vaikka ihmismieli ymmärrettävästi haluaisikin tietoa. On hyvä olla muutakin, jotta huoli ja suru eivät valtaisi liikaa tilaa. Mirvan kertoman ja oman työpajanaikaisen kokemukseni perusteella voisi kuitenkin todeta positiivisena asiana, että vertaisryhmistä löytyy paljon aktiivisia keskustelijoita, joille vuorovaikutus toisten kanssa on yksi päivän kohokohtia.

Pandemia uhkasikin keväällä 2020 katkaista myös muistikuntoutujille tärkeän vuorovaikutuksen. Mirva kertoi, että kontaktit muistikuntoutujiin pyrittiin kuitenkin kaikesta huolimatta säilyttämään niin hyvin kuin mahdollista. Alussa oli muun muassa lähetetty tekstiviestejä mahdollisimman monelle. Etätoimintoja alettiin ottaa käyttöön ja siten korvaamaan peruuntuneita ryhmäkertoja. Mirva oli muun muassa noin joka toinen viikko soittanut kaikille ryhmäläisille ja kysellyt heidän kuulumisiaan. Myös avuntarvetta esimerkiksi ruokaostosten noutamisen suhteen oli kartoitettu. WhatsAppin ryhmävideopuheluitakin pystyttiin hyödyntämään. Vertaisryhmää jaettiin pienemmiksi porukoiksi, joiden kanssa tavattiin etäyhteyksin eri päivinä. Keskustelun lomassa saatettiin tehdä myös muun muassa aivojumppaliikkeitä. Näiden etäyhteyksillä toteutettujen toimien lisäksi kaikille halukkaille valmisteltiin kaksi kertaa kuukaudessa tehtäväpaketti. Pakettiin sisältyi erilaista aktivoivaa tekemistä kuten vaikkapa väritystehtäviä. Suurin osa vertaisryhmätoimintaan osallistuneista halusi paketin.

Mirva kertoi saaneensa hyvää palautetta soitellessaan koronakeväänä vertaisryhmätoiminnassa mukana olleille. Puhelinkontakti osoittautui todella tärkeäksi ja tarpeelliseksi

muistikuntoutujille. Vaikka monella saattoikin olla kontakteja läheisiin, koettiin Muistiyhdistyksen soitot merkitykselliseksi asiaksi Mirvan kertoman mukaan: ”Silloin kun soiteltiin aina näille meidän ryhmäläisille, niin he olivat erittäin iloisia siitä. Että onpa ihana, että joku muistaa, ja kyllä Muistiyhdistys pitää hyvää huolta”. Piakkoin myös ryhmäkokoontumisia-kin pystyttiin alkaa järjestämään eri keinoin. Monella oli onneksi läheisiä, jotka pystyivät avustamaan etäkokoontumisiin tarvittavien laitteiden ja sovellusten kanssa. Ryhmä- ja videopuhelut ilahduttivatkin monia suuresti:

Ihmiset oli aivan ihmeissään, että –mekö ollaan nyt kaikki –täällä samassa. –Minä melkeen aistin, et he niinku nauroi ja oli niin iloisen kuulosia, että tämmönen on keksitty! Samaten sitten WhatsApp videopuhelu. –Ne ilmeet oli aivan, että ”Ihan totta! Että näinkö! Että onpa mahtava juttu”. Ihmiset on vielä muistellu jälkeenkäinkin, et mitä on tapahtunut ja he on jonkun uuden kokemuksen edessä olleet. Silleen niinku positiivisia asioita myös. (Mirva)

Oli hienoa kuulla, että yhteydet vertaisryhmiin osallistuneisiin onnistuttiin keväällä 2020 säilyttämään näinkin hyvin. Merkityksellistä oli varmasti sekin, että ryhmät eivät kokonaan lakanneet olemasta, ja täten myös ryhmäläisten kontakteilla toisiinsa oli mahdollisuus säilyä.

Anniina kertoi myös ryhmäkeskustelumme aikana, kuinka oli kävelyllä ollessaan tavannut yhden taidetyöpajaamme osallistujista. He olivat jutelleet niitä näitä, vaikka Anniina arvelikin, ettei vanhempi nainen enää muistanut häntä. Anniina muisteli, että rouva oli keskustellessa iloinnut ihanasta keväisestä säästä ja kertonut muun muassa, kuinka tärkeää ulkoilu hänelle oli.

Oli hauska hoksata, et miten he kuitenkin hakkee sitä sosiaalista kontaktia niinku omatoimisestikin, jos ei sitä muuten järjesty. Ja jäi kyllä itelle tosi lämmin mieli siitä kohtaamisesta, vaikka koko ajan ite oli kyl kärryillä, että kuka hän on, mutta hän ei tienny että kuka minä oon. (Anniina)

Kohtaamiset toisten ihmisten kanssa olivat myös työpajassamme hyvin merkityksellinen sisältö. Osallistujaryhmä vaikutti siltä, että sosiaaliset kontaktit olivat heille tärkeitä. He olivat keskimäärin hyvin aktiivisia keskustelijoita, joten en ihmettele, että positiivisia kohtaamisia toisten ihmisten kanssa on haettu luontevasti myös arkisen ulkoilun keskellä.

5.5. Tunnelmia samasta veneestä keskellä pandemiaa

Kyselin ryhmäkeskustelumme aikana myös työpajamme keskeytymiseen liittyneitä tunteita ja ajatuksia, joita Mirva olisi kuullut muistikuntoutujilta itseltään tai heidän lähi-ihmisiltänsä. Minua kiinnosti yrittää selvittää, kuinka keskeytyminen koettiin tai jäikö työpajasta minkälaisia tuntemuksia osallistujien näkökulmasta. Mirva muisteli, että ainakin yksi osallistujista taisi myöhemmin kysellä taidetyöpajan perään:

Hänestä kyllä välitty aina, että hän tykkäsi kovasti käydä.-- Hän muisti, että on ollut tämmöisessä mukana ja kysyi, että mites se sitten. Täyty vaan sanoa, että valitettavasti nyt ei oo mitään, että on vain nämä puhelut ja tehtäväpaketit.

Vaikkei määräänsä kattavampaa otantaa itse työpajaan osallistuneiden kokemuksista ollut mahdollista saada, lämmitti tämä yksikin Mirvan kautta saatu palaute mieltä. Oli mukava kuulla, että joku piti taidetyöpajatoiminnasta sen verran, että kyseli myöhemminkin, josko toiminta olisi jatkunut. Harmillista toki, että tuossa tilanteessa työpajalle ei pystytty järjestämään jatkoa.

Anniinalle työpajan keskeytymisen ajoilta päällimmäisenä mieleen oli jäänyt epätietoisuuden tunne. Opintojen jatkuminen pohditutti ja samoin joutui miettimään muun muassa sitä, pystyisikö vaikkapa kaupassa käymään turvallisesti tai näkemään muita ihmisiä. Anniina tuumasi, että tuona aikana oli hankala suhteuttaa tilanteen vakavuutta ja kokonaiskuvaa, koska viruksesta vaikutuksineen ei tiedetty vielä määräänsä enempää. Jälkikäteen ajateltuna jotkin toimet saattoivat tuntua ylimitoitetuilta, mutta toisaalta ymmärrystäkin löytyi, koska viruksen suhteen tilanne oli hyvin epävarma. Opintojen eteneminen käytännössä oli aluksi kysymysmerkki, kun sekä Anniinalla että minulla oli tarkoitus suorittaa opetusharjoittelu juuri kyseisenä keväänä. Ensin näytti, että harjoittelukin peruuntuu, mutta piakkoin tilanne kääntyi toisin. Melko lyhyellä aikataululla aloimme molemmat järjestämään opetusharjoittelutunteja etänä netin kautta. Pääsimme siis kokemaan kevään 2020 etäkouluaajan sekä opiskelijoina että opettajina. Anniina totesi, että lopulta kaikki tuntui järjestyvän kuitenkin todella hyvin:

Oli kiva huomata myös semmoinen yhteisöllisyyden kohoaminen. Että kaikki oikeesti halus ratkasuja asioihin. Semmonen yhteen hiileen puhaltaminen ihan koko yhteiskunnallisella tasolla, mutta niinku ehkä koulussa ja opintojen puolella sitä näin.

Anniina muisteli myös, kuinka ihanaa oli ollut, että hetkittäin saattoi olla enemmän omaa aikaa vaikkapa ulkoilulle. Kalenterissa ei samalla tavalla ollutkaan enää pakollisia menoja. Toisaalta tuohon aikaan liittyi huoli läheisistä. Myös yksin asuvien ja yksinäisten tilanne oli pohdituttanut. Kokoavana ajatuksena Anniina sanoi, että varsinkin jälkikäteen mietittynä ajanjaksoon liittyi paljon sekavia ja ristiriitaisia tunteita.

Koronakevään tunteita, tarpeita ja huolia kysellessäni vielä tarkemmin Mirva nosti esiin myös muistikuntoutujien ahdistuksen ja harmituksen: ”Meilläkin selkeesti puheluissa tuli se ahdistus joillakin tosi tosi voimakkaana ja se, että miksi heidän yli 70-vuotiaiden – täytyy olla kotona”. Mirva muisteli, että ulkoilua ei ollut taidettu kieltää, mutta alussa oli silti vähän epävarmaa, miten todennäköisesti virus voi tarttua ulkona. Jotkut pitivätkin oman harkintansa ja mahdollisuuksien mukaan päättäväisesti kiinni tärkeiksi katsomistaan asioista, kuten ulkoilusta. Mirva kertoi myös, kuinka eräs oli yleisesti tilannetta pohtiessaan todennut, että ”se tässä helpottaa, että me ollaan kaikki samassa veneessä”. Korona-aika vaikutti myös uusin tavoin elämän iloisein ja surullisiin hetkiin: ”Joku oli saanu lapsenlapsia, mutta – sanoi, ettei pääse haistelemaan eikä näkemään, että ikkunan takaa vilkutettiin”. Toisilla ajanjaksoon mahtui myös menetyksiä, ja koronan takia esimerkiksi hautajaiset järjestelyineen jouduttiin toteuttamaan poikkeavin tavoin. ”Siis siellä elämähän menee joka tapauksessa eteenpäin, oli koronaa tai ei. Mutta tää korona teki siitä vielä niinku hurjemman”, sanoitti Mirva muistellessaan kevään 2020 tilannetta.

Mirva kertoi myös, kuinka varsinkin pandemian alussa työyhteisössä yritettiin kovasti selviytyä yhdessä ajatuksella, että kesän aikana koronatilanne luultavasti helpottaisi ja toiminta hiljalleen siitä pääsisi elpymään:

–Kovasti koitettiin ite tsempata, et kyllä me kuule yhdessä tästä selvitään ja syksyllä kuule – päästään toimintaan. Kissan viikset, alkoi kyl tuntua, et – omakin mielen-terveys kärsii. Tosi väsyttävää. Jos nyt tulis vielä joku tämmöinen juttu, niin en tiää jaksaisko.

Jatkuva edestakainen asioiden suunnittelu ja hetkeä myöhemmin niiden peruminen toi omat haasteensa työhön ja harmitti. Hiljalleen ajan kuluessa kokoontumisia alettiinkin järjestää ulkona, koska rajoitukset niiden suhteen olivat sallivammat. Käsidesit ja maskit olivat toki myös keinovalikoimassa mukana. Mirva pohti, että vaikka korona-aika onkin ollut haastavaa, on asioista jäänyt ihaniakin muistoja. Positiivista on ollut myös se, että pandemiaa edeltäneen ajan vertaisryhmiin osallistujista moni on yhä mukana toiminnassa.

5.6. Maata, Mөлkkyyä ja työpajoja näkyvissä

Kysyin myös Mirvalta, milloin vertaisryhmätoiminta ja muut tapaamiset pääsivät jatkumaan kasvotusten kevään 2020 jälkeen. Hän muisteli, että jo kesäkuussa pystyttiin järjestämään ainakin laulu- ja kahvitilaisuus Rovaniemen keskustentällä. Tilaisuus pyrittiin järjestämään terveysturvallisesti muun muassa turvavälejä pitämällä. Toimintaa pystyttiin järjestämään myöhemminkin samana vuonna ihan syksyyn saakka, Mirvan arvion mukaan melkein lokakuulle asti. Pihalla pystyttiin kokoontumaan vertaisryhmien kanssa, sillä kyseinen syksy oli säiltään suotuisa.

Pelattiin Mөлkkyyä ja tehtiin monenlaisia kivoja juttuja. Meillä oli kahvit siinä ulkona mukana. Me laulettiin ja joskus—minä kutsuin sitten eri ryhmistä ihmisiä, että tulkaa, lähetään yhdessä kävelylle. Et ulkona kuitenkin toimittiin tosi paljon. Ja sit kun mulla oli tuolla kylillä niitä ryhmiä, niin sielläkin ihan laavuilla kokoonnuttiin. Se syksy oli tosiaan niin kaunis, aurinko paisto monta kertaa ja oli semmoiset suht lämpöset kelit, että siellä tarkeni. Se oli meidän onni myös. Et pystyttiin kuitenkin jossain määrin kokoontuun. (Mirva)

Toiminnan järjestäminen ulkona vaikutti toki siihenkin, että ihan kaikki eivät tulleet kokoon-tumisiin. Mirva arveli, että joillekin pihalla kokoontuminen ei välttämättä tuntunut niin mielekkäältä ja osa saattoi esimerkiksi kylmän sään takia jättää toimintaan osallistumisen väliin.

Totesin keskustellessamme, että oli kuitenkin hyvä kuulla, kuinka toiminta pystyi ainakin jossain muodossa jatkumaan kevään 2020 etätoimintojen jälkeen. Mirva sanoikin, että Lapissa koronatilanne on välillä ollut onneksi sen verran hyvä, että toimintaa pystyttiin jo

tuonakin syksynä järjestämään aivan eri tavalla mitä vaikkapa Uudellamaalla. Hän arvioi, että eteläisemmässä Suomessa muistiyhdistykset olisivat kokonaisvaltaisemmin päässeet takaisin vertaisryhmätoiminnan pariin oikeastaan vasta nyt vuonna 2022.

Siellähän – niillä on ollu monta keskeytystä ja ne on tosi tosi varovaisia joutunu olemaan. Niin me ollaan sillä tavalla aika onnellisessa asemassa täällä. Meilläkin toki Länsi-Pohjan alue oli, et siellähän oli paljon hankalampaa järjestää niitä kokoontumisia edes sillä tavalla, että oltais oltu ulkona. Mut sielläkin oli postitukset ja soittelut ja näin. (Mirva)

Mirva totesi lopuksi, että koronakevään etätöistä ja pandemia-ajan rajoitteista huolimatta toiminnasta on silti jäänyt paljon hyviä muistoja. Hän kertoi, että erityisesti muistikuntoutujien kokema ilo ja heiltä toiminnasta saatu palaute on lämmittänyt Muistiyhdistyksen työntekijöiden sydämiä kovasti. Positiivisena asiana Mirva koki myös sen, että nopealla aikataululla pystyttiin vastaamaan muuttuneeseen tilanteeseen ja pitämään toimintaa edes jotenkin käynnissä kaikesta huolimatta.

Kyselin myös, kuinka hyvin vertaisryhmätoiminnan ohella oman taidetyöpajamme kaltaiset projektit ovat pandemian aikana toteutuneet. Vuoden 2021 kevättalvella onnistuttiin jälleen järjestämään taidetyöpaja yhteistyössä Lapin yliopiston opiskelijoiden kanssa. Toteutusajankohtaa alettiin hyvissä ajoin jo edeltävänä syksynä suunnittelemaan, jotta toimintaa pystyttiin aikatauluttamaan paremmin. Myös taidetyöpajan mainostukselle haluttiin jättää enemmän aikaa. Oma työpajamme toteutettiin hyvin nopealla aikataululla alkuvuonna 2020, joten tuolloin toimintaan valikoitui jo olemassa oleva muistikuntoutujien vertaisryhmä muun muassa sopivien päivien perusteella. Mirva sanoikin, että työpajamme jälkeen toimintaa on pyritty suunnittelemaan niin, että sitä ehditään paremmin mainostaa myös sellaisille ihmisille, jotka eivät välttämättä ole vielä Muistiyhdistyksen toiminnassa mukana.

Vuoden 2021 työpajan taustalla oli Mirvan kertoman mukaan pyrkimys järjestää toiminta niin, että myös muistikuntoutujien läheisillä olisi mahdollisuus osallistua ryhmään. Toteutusajankohdaksi työpajalle valikoitui yksi pidennetty viikonloppu ja sitä seuraavan viikon alussa oli tarkoitus koota näyttely työpajan annista. Jonkin verran läheisiä osallistuikin työpajaan, ja kokemukset yhteisestä taidehetkestä kuuluivat olleen positiivisia. Mirva kertoi, että työpajan alussa oli pieniä haasteita, kun kokoontumistila vaihtui pienempään.

Myöhemmin toiminta pääsi kuitenkin jatkumaan isommissa tiloissa. Tosin tämänkin työpajan loppupuolisko jäi aavistuksen vajaaksi koronavirustilanteen takia, kun rajoitukset ohjasivat jälleen kerran etätoiminnan pariin. Alussa suunniteltua näyttelyä ei pystytty siis kunnolla toteuttamaan. Teokset aseteltiin kuitenkin esille, mutta ulkopuoliset eivät tuolloin palvelukeskuksen tiloihin päässeet näyttelyä katsomaan.

5.7. Vaihtoehtoisten polkujen kautta hybridikahvitteluun

Kyselin myös ryhmäkeskustelumme loppupuolella, mitä työpajamme jatkamisen suhteen olisi voitu tehdä toisin tai miten vastaavissa tilanteissa voisi jatkossa toimia. Pyysin Anniinaa ja Mirvaa esittämään sekä realistisia vaihtoehtoja että visioimaan ideaalia ratkaisua tilanteeseen. Anniina aloitti pohtimalla, että pandemia-aika on valmistanut jo suunnitteluvaiheessa miettimään, miten toimintaa voisi järjestää etänä ja pystyisikö erilaisia tehtäviä toteuttamaan myös kotona. Hän totesi, että tämänlainen pidemmälle suunnittelu eri toteutusvaihtoehtoinen on jo jollain tavalla automatisoitunut omassa työskentelyssä. Anniina koki, että soveltamismahdollisuuksien miettiminen jo suunnitteluvaiheessa voi olla tulevaisuudessakin tärkeää, koska ei voida olla varmoja, kuinka usein tämänkaltaisia tilanteita tulee jatkossa. Kevään 2020 tilannetta ja työpajan keskeytymistä arvioidessaan Anniina totesi kuitenkin nauhrahtaen, että realistisesti ajateltuna ei ollut paljoa, mitä olisi tuolloin voinut tehdä toisin:

- –Varsinki niinku itellä kun on pieniä lapsia, ja lapsetkin jäi päiväkodista pois, niin kyl se tuntuu aika hulluttelulta, et ois silloin heti pystyny hypätä etäohjaamaan. Ja koko muukin elämä tuntu olevan aika levällään siinä, kaikki pienessä asunnossa.

Anniina jatkoi, että nykyään tilanne olisi kuitenkin hyvin toinen ja etäohjaamisen järjestäminen helpompaa. Hän tosin sanoi, että koki työpajassammekin juuri sosiaalisen kanssakäymisen ja henkilökohtaisen kohtaamisen olleen yksi tärkeimmistä anneista. Anniina pohti, että vaikka etätoiminta onkin mahtava vaihtoehto ja parhaimmillaan hyvin toimivaa, ei se silti ole sama asia kuin oikeassa fyysisessä tilassa tapahtuva kohtaaminen ihmisten välillä.

Myös Mirva pohti koronakevään tilannetta ja totesi, että jälkikäteen on paljon helpompi miettiä, kuinka asioita tuolloin olisi voitu tehdä toisin. Kaksi vuotta sitten tilanne oli kuitenkin hyvin toinen, eikä samanlaisia valmiuksia vastata muuttuneeseen tilanteeseen vielä ollut.

Mirva ehdotti, että yksi vaihtoehto taidetoiminnan etätoteutusta kehitellessä voisi olla juuri kotiin toimitettavat tai haettavat tarvikepaketit osallistujille. Tämänlaisia ratkaisuja kuulu- taankin tehneen vaikkapa koulujen ja opistojen kuvataideopetuksessa keväällä 2020. Jos vain resursseja ja tahtoa toteutukselle on, niin tarvikepaketit olisivat varmasti jatkossakin varteenotettava vaihtoehto. Mirva mietti, olisiko taidetoimintaa onnistunut koronakeväänä jatkamaan esimerkiksi puhelimitse tai pienissä ryhmissä ohjaten, mutta päätyi tuumaamaan, että ajatus oli melko utopistinen. Yksin kotona ollessa tehtäväpaketit voivat myös syystä tai toisesta jäädä tekemättä, kun ohjausta ja vuorovaikutusta ei samalla tavalla välttämättä ole:

Yks herra sano mulle, et voi kuule hällä on pari kirjekuorta, jotka sä oot lähettäny ja hän ei ole ees avannut niitä kaikkia, kun siellä tuli aina niin paljon. Mä sanoin, että –älä niistä tehtävistä ota mittään ressiä, että teet tai et, ne on sinun iloksi. Mutta jos et halua tehdä, niin anna vaikka naapurille. Joku oli itseasiassa jakanutkin niitä naa- pureille ja sitten sanoi, että naapurikin haluais näitä paketteja, niin voisitteks te laittaa tämmöseen osoitteeseen tämmöselle ihmisille. (Mirva)

Mirvan kertoman perusteella voisi tulkita, että paketeille oli kyllä kysyntää, mutta on monen tekijän summa, ohjautuuko ihminen itsenäisten tehtäväsältöjen ja virikkeiden pariin. On kuitenkin hyvä, että tämänkaltaisia tehtäväpaketteja on ollut tarjolla kaikille halukkaille, päätyipä tehtäviä lopulta tekemään tai ei.

Mirva olikin Anniinan tavoin samaa mieltä yhteisöllisyyden ja sosiaalisen kanssakäymisen merkityksestä osana mielekästä toimintaa: ”–Sehän on ihan se ykkösjuuttu. Et ihmiset tulee tapaamaan toisiaan, niin se on jo mahtavaa. Ja se, et siinä on jotain tekemistä ja tehdään yhdessä, niin se on niinku piste i:n päälle lisä siinä”. Mirva mietti, että nykyään vaikkapa etätaidetapaamiset voisivat olla oikein hyvä ja toteutettavissa oleva vaihtoehto, jos osallis- tujien vain on mahdollista käyttää tarvittavia laitteita. Keskustelemaamme pohjaten totesin- kin kokoavana ajatuksena, että mahdollisimman reaaliaikainen kontakti osallistujiin olisi siis kenties monin paikoin toimivampi toteutusmuoto verrattuna todella itsenäiseen virikemate- riaalin parissa puuhailuun. On toki hienoa ja ilahduttavaa, että on olemassa myös itsenäi- semmin saavutettavissa olevaa ajanvietettä ja tekemistä. Sillekin on kysyntänsä ja roolinsa, eikä sen merkitystä ja vaikuttavuutta ole tarve väheksyä. Voisi kuitenkin ehkä vetää johto- päätöksen, että mikäli alun perin ryhmämuotoista toimintaa sovelletaan etäyhteyksin

toteutettavaksi, olisi tärkeää pyrkiä säilyttämään mahdollisuus ihmiskontakteihin ja ohjaukseen reaaliajassa.

Mirvalla oli kerrottavanaan myös toimiva esimerkki hybridimuotoisesta toteutuksesta. Kyseessä oli lukupiirin ajatuksella toiminut ryhmä, jonka kanssa pääasiassa kokoonnuttiin Muistiyhdistyksen tiloissa. Osallistujajoukko oli pieni, noin puolisenkymmentä henkilöä, ja heistä ainakin yksi oli mukana toiminnassa etäyhteyksien avulla. Osallistuminen etänäkin tuntui tarjonneen ilahduttavan todentuntuisia ja positiivisia kokemuksia:

– –Tää rouva on– –jälkikäteenkin sanonut mulle vielä, että se oli todella mielekästä. Että se oli niin todentuntuista, kun hän kahvitteli kotona ja te kahvittelitte siellä pöydän ääressä. Et ihan kuin hän ois ollu samassa pöydässä teidän kanssa. Sen jälkeen kun meillä se loppu, mä aina sanoin, että– –sieltä laitatte sen yhteyden poikki ja nähdään sitten ensi viikolla.– – Hän sanoi, että sen jälkeen kun te lakkasitte näkymästä, niin hän meni kattomaan ikkunasta, että joko te lähitte. Et hänestä oli niin todentuntuinen, et te olitte niinku täällä hänen luona kylässä. Sit hän sanoi, että häntä alko naurattaa, että no jopas tuo hänen muisti nyt tökkii. Että eihän ne täällä ollutkaan, kun nehän oli siellä kaupungissa ja hän täällä kotonaan– –. (Mirva)

Mirvan kertoman perusteella etäosallistuminen on siis ollut keinovalikoimassa mukana osallistujien tarpeiden ja koronatilanteen mukaan. Lähi-ihmisillä on myös voinut olla merkittävä rooli etäosallistumisen mahdollistajana, mikäli muistikuntoutuja on tarvinnut tukea laitteiden ja ohjelmistojen käytössä. Tämänkaltaiset joustavat mahdollisuudet osallistumiseen sekä paikan päällä että etäyhteyksin voisivat jatkossakin olla toimiva ratkaisu monenlaista toimintaa järjestettäessä.

5.8. ”Potentiaalia kyllä riittää, jos vain kiinnostusta ja rahoitusta riittää!”

Ryhmäkeskustelumme aikana kyselin risuja, ruusuja ja parannusehdotuksia projektiimme liittyen. Vaikutti siltä, että kokonaisuudessaan työpajan onnistumisen suhteen Mirva ja Anniina olivat hyvin tyytyväisiä. Mirva pohti, että vaikka työpaja jäikin lopulta neljään tapausmiskertaan, ehdittiin sen aikana sukeltamaan vaihtelevin tavoin taiteen ja kulttuurin pariin. Hyvä asia oli, että piirtämisen ja maalaamisen lisäksi ehdittiin yhdessä tehdä niin kollaasia

kuin taikataikinaakin. Musiikin, kuvien ja videoiden käyttö osana tapaamiskertojen sisältöjä sai myös positiivista palautetta. Anniina ei keksinyt mitään ihmeempää, joka olisi työpajaan liittyvänä epäkohtana jäänyt mietityttämään. Myös Mirva tuumasi, ettei osannut sanoa työpajasta mitään, joka olisi varsinaisesti epäonnistunut. Hän oli erittäin iloinen ja tyytyväinen, että oli ensimmäistä kertaa saanut olla työntekijänä mukana tämänkaltaisen taidetyöpajan järjestämisessä. Mirva ja Anniina näkivät sekä hyvänä asiana että rikkautena toiminnan jalostumisen vuosien mittaan uusien ideoiden ja kokeilemisen myötä. Yhteenvedona voisi sanoa, että työpajan koettiin onnistuneen hyvin ja mahdolliset parannusehdotukset tuntuivat keskittyvän ennemminkin toiminnan hienosäätöön. Projektin peruspaketti tuntui siis olevan kunnossa keskustelun tuoman palautteen mukaan. Sekä omien kokemusteni että Mirvan sanojen perusteella vaikuttaa myös siltä, että Lapin yliopiston opiskelijoilla on myös jatkossa hienosti tilaa ja mahdollisuuksia kokeilla erilaisia toteutuksia muistikuntoutujien taidetyöpajatoiminnan järjestämisen puitteissa.

Olin positiivisesti yllättynyt, että työpajan toteutus sai ohjaajapareiltani näin hyvää palautetta. Toin keskustelun edetessä esiin, kuinka itse olin työpajaa reflektoidessa pohtinut paljon esimerkiksi tapaamiskertojen sisältöjä ohjeistuksineen ja suuremman tilan antamista osallistujien toiveille. Muistelin, että olimme kyllä työpajan alussa kysyneet osallistujien toiveita, mutta kartoitusta olisi varmasti voinut tehdä vielä eri keinoin. Mirva sanoikin, että toiveita ryhmäläisiltä voi nousta aivan eri tavalla esiin, jos hyödyntää esimerkiksi kuvia, sanoja, listoja tai monivalintakysymyksiä. Hänellä on myös ollut ryhmätoiminnan järjestämisessä mukana esimerkiksi lista edeltävän toimintakauden aktiviteeteista, jonka pohjalta on ollut hyvä kysellä osallistujilta, kiinnostaisiko yhä samankaltaiset sisällöt. Myös Anniina piti hyvänä vaihtoehtojen antamista:

Jos ite miettii, että osallistuis johonkin työpajaan ja sit ei oikein hahmottais, et mitään kaikkia mahdollisuuksia maan ja taivaan välillä on, niin on tosi hankala alkaa sanomaan, että joo määhän haluan alkaa tehdä jotain vaikka litografiaa. Et ehkä mielummin just jotakin kartotusta siitä, mitkä asiat on ylipäätään heille tärkeitä ja niitten pohjalta lähteä miettimään sitä.

Anniina totesi myös lopuksi, että toisaalta työpajajaksot voivat olla toteutusajanjaksoltaan melko lyhyitä, joten yhden puitteissa voi olla hankala tehdä määräänsä kattavampaa kartoitusta ja vielä pistää sen tuloksia toteutukseen. Taidetyöpajatoiminnan jatkokehittelyn

kannalta osallistujien toiveiden tarkempi selvittäminen on kuitenkin erittäin varteenotettava idea. Tämä voisi tukea paremmin myös osallistujalähtöisemmän luovuuden mahdollistamista.

Ryhmäkeskustelumme lopussa tiedustelin vielä Mirvalta ja Anniinalta mitä tällä hetkellä heidän mielestään voitaisi tehdä muistikuntoutujien hyväksi. Pyysin tuomaan esiin tarpeita, toiveita ja ideoita toiminnan kehittämiseksi. Näiden lisäksi kysyin myös, miten taidekasvatuksen keinoin olisi mahdollista tukea muistikuntoutujien hyvinvointia.

Anniina sanoi näkevänsä taidetoiminnan ja nykytaiteen potentiaalisina lähtökohtina hyvinvointia lisäävälle työskentelylle. Hän oli sitä mieltä, että taide voisi tarjota tärkeitä kokemuksia ja herättää myös muistelemään. Anniina mietti, että taidetoiminnalla on mahdollisuus avata väyliä niin kevyemmälle kuin terapeuttisemmallekin keskustelulle. Hän muisteli myös, kuinka oli sosiaalisessa mediassa törmännyt tapaukseen, jossa luontoaiheiset videot ja valokuvat olivat tuoneet hoivakodin asukkaille iloa ja hyvää mieltä. Tähän liittyen Anniina totesi, kuinka tärkeää olisi, että myös Internetistä löytyviä erilaisia materiaaleja osattaisi ja huomattaisi hyödyntää hyvinvoinnin tukena. ”Potentiaalia kyllä riittää, jos kiinnostusta ja rahoitusta riittää”, laushti Anniina hyväntuulisesti kokoavana ajatuksena taiteisiin liittyvistä mahdollisuuksista.

Mirva korosti, että taidetoiminnalle on kovasti kysyntää ja tilausta muistikuntoutujien parissa. Hän kertoi, että tänäkin keväänä pitäisi vielä toteuttaa ainakin kaksi taidepajaa, jotka on suunnattu sekä muistikuntoutujille että heidän lähi-ihmisilleen. Vertaisryhmien ohella tämänkaltaiset ryhmät ja aktiviteetit, joissa tehdään jotain yhdessä juuri läheisen kanssa, vaikuttivat olevan tärkeä osa toimintaa. Mirva totesi, että erilaiset taiteisiin liittyvät työpajat, tapahtumat ja vierailut ovat olleet todella pidettyjä ja suosittuja. Tutun ryhmätoiminnan ohella tämänlainen erilainen tekeminen uusine sisältöineen ja mahdollisesti ohjaajineen virkistää ja tuo uusia kokemuksia kaikille osapuolille:

- Kun tulee joku–tämmöinen ihan erillinen juttu, niin– ne on ollut tosi suosittuja.
- Ehdottomasti on tärkeää, että tämä yhteistyö–yliopiston kanssa on–vakiintunut silleen käytännöksi jo. Tää on tosiaan nyt kolmas missä mie olen. Ja yks oli silloin ennen minua. Tää on aina ihana, et itsekin–pääsee mukaan, koska tää ei oo ollenkaan niinku meidän ydinosaamista tää taiteen ohjaus ja näin. (Mirva)

Lapin yliopiston lisäksi yhteistyötä taidetoiminnan suhteen on tehty myös esimerkiksi Rovaniemen taidemuseon ja Lapin taiteilijaseuran kanssa. Toimintaa on järjestetty vaihtelevasti joko Muistiyhdistyksen tiloissa tai vierailemalla vaikkapa juuri museossa. Mirva kertoi myös, että kevään 2022 opiskelijoiden järjestämään taidetyöpajaan tulisi kuulumaan ainakin yksi tapaamiskerta yliopiston tiloissa. Ryhmäkeskustelumme aikaan Mirva odottikin mielenkiinnolla tämän toteutumista, koska hän arveli, että jo vierailu yliopistolla voisi olla osallistujille jotain hyvin ainutkertaista ja mahtavaa.

Mirva kertoi, että taidetoimintaa on ollut hyödyllistä pystyä myös hyvissä ajoin mainostamaan heille, jotka eivät vielä ole olleet Muistiyhdistyksen toiminnassa mukana:

Nyt on ollut ihana, kun tässä alkuvuodesta mulla on käynyt paljon uusia ihmisiä tutustumassa meidän toimintaan—ja sit on ollu kiva, kun on voinut kertoa—että meillä on tosiaan nyt tulossa tässä maaliskuuhun tämä opiskelijoitten ohjaama valokuvakerho.

Opiskelijoitten ohjaaman taidepajan lisäksi on pystytty mainostamaan toki muutakin yhteistyökumppaneiden kanssa järjestettävää taidetoimintaa. Olivatpa taide- ja toteutusmuoto mitkä tahansa, on hyvä miettiä myös millä nimellä niitä markkinoidaan. ”Yleensä sinne tuleekin sellaiset, jotka tykkää tehdä. Tai tulevat sitten toki jotkut uteliaisuuttaan kattomaankin”, totesi Mirva taidetoiminnan potentiaalisista kohderyhmistä. Mirva pohti, että sanana taide voi kalskahtaa joidenkin korviin jonakin hyvin vaikeasti lähestyttävänä ja kaukaisena asiana. Ajatus taiteeseen tarvittavasta lahjakkuudesta tai harrastuneisuudesta saattaa siis vaikuttaa taustalla ja nostaa kynnystä osallistua.

Muistiyhdistyksen kanssa yhteistyössä järjestettävälle taidetoiminnalle vaikuttaa siis olevan kysyntää niin uteliaitten tutustujien kuin pitkänlinjan taiteen ystävienkin keskuudessa. Tärkeäksi tavoitteeksi voisikin nähdä monipuolisen ja eri taitotasolle sovellettavissa olevan taidetoiminnan kehittämisen. Tällöin pystyttäisi vastaamaan osallistujien tarpeisiin heidän taitotasonsa ja kiinnostuksensa huomioiden. Mikäli kysyntää on, voisi olla hyödyllistä tarjota sekä matalankynnyksen taidetoimintaa että ryhmiä edistyneemmille. Näiden kahden ei myöskään täydy olla toisiaan poissulkevia tai erillään. On myös hyvä muistaa, että muistikuntoutujien toimintakyky ja vointi voivat vaihdella paljonkin eri tapaamiskertojen välillä. Onkin siis paljon toteutusideasta ja näkemyksestä kiinni, miten osallistujien taitotason, toimintakyvyn ja mielenkiinnon kohteet voisi taidetoimintaa järjestettäessä huomioida

parhaiten. Mitään yhtä oikeaa ratkaisua tuskin on. Olisi kuitenkin tärkeää pystyä tarjoamaan toimintaa, joka ei aliarvioi osallistujia tai oletta minkä tahansa elämyksellisyyden kelpaavan.

Työpajatoiminnan järjestämisen suhteen on opittu puolin ja toisin. Edeltävät työpajat ovat antaneet hyvää pohjaa ja inspiraatiota uudelle toiminnalle. Hyväksi havaittuja toimintatapoja on hyödynnetty uudelleen, kehitelty eteenpäin ja uusia ideoita otettu käyttöön. Mirva esimerkiksi kertoi, että oman työpajamme jälkeen toteutetussa projektissa oli keksitty ottaa käyttöön muun muassa osallistujille lopuksi annettavat todistukset allekirjoituksineen. Muistona toimintaan osallistumisesta saatu todistus oli kuulemma herättänyt joissakin osallistujissa paljon iloa ja ollut todella merkityksellinen:

– –Sain läheiseltä viestin, että tämä hänen vaimonsa– –oli pitänyt sitä todistusta kädessä, kun saivat sen viimeisellä kerralla, ja oli sanonut, että ”Hän kuule laittaa seuraavaan työhakemukseen liitteeksi tämän todistuksen tästä!”– –Tää oli nii huikee palautte, et välitin opettajalle ja opiskelijoille. (Mirva)

Projektiluontoisen taidepajan mielekkääseen päätökseen onkin erittäin hyvä idea kiinnittää huomiota. Anniina nosti keskustelussa esiin myös omat ideointimme työpajan päätöstä ajatellen. Olimme suunnitelleet viimeiselle tapaamiskerralle muun muassa leivosveistosten tekemistä juhlistaaksemme työpajaa ja ylipäättään arjen mukavia asioita. ”Harmitti, että se jäi pois kokonaan. Ku se on kuitenkin niin tärkeää aina juhlistaa kaikkia tommosia”, totesi Anniina osuvasti. Viimeisen tapaamiskerran ohella toteutumatta jäi toki myös taidetyöpajan tuotoksista koostuva näyttely, joka meidän oli tarkoitus koota Rovaniemen pienteollisuustalolle eli tutummin Piekkarille.

Voisi sanoa, että aivan kuten tarinankerronnassa, myös montaa muuta asiakokonaisuutta on hyödyllistä hahmottaa yksinkertaisen draaman kaaren ajatuksella. Usein toiminnan pariin päästäkseen tarvitaan hyvä aloitus, mutta yhtä lailla on tärkeää varsinaisen sisällön päättävä lopetus. Toiminnan päätös sitoo kokonaisuuden kasaan ja parhaimmillaan antaa vielä lisäarvoa kokemukselle. Ja kuten omakin työpajamme sen osoitti, aina eivät kaikki tarinat välttämättä saa etukäteen suunniteltua päätöstä. Ryhmäkeskustelun ja tämän opinnäytteen työstämisen myötä koen kuitenkin, että aluksi vähän liiankin avoimen lopun saanut Rakkaimpantiidetyöpaja sai kuin saikin lohdullisen päätöksensä.

6. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Edellisessä luvussa jaottelin ryhmäkeskustelun antia seitsemäksi väljäksi kokonaisuudeksi. Karkeasti nämä kokonaisuudet käsittelivät työpajakertojen kiinnostavimpia sisältöjä, työpajan ohjaamista, vuorovaikutuksen ja ihmiskontaktin merkitystä, pandemian alun ja työpajan keskeytymisen vaikutuksia tunnereaktioineen, muistikuntoutujien ryhmätoiminnan palautumista ja jatkumoa, vaihtoehtoisia toteutusmuotoja ja viimeisenä muistikuntoutujille suunnatun taidetoiminnan potentiaalia sekä kehitystyötä. Keskustelussa käsittelemämme asiat olivat selvästi kytköksissä toisiinsa limittäin, joten en nähnyt tarkoituksenmukaiseksi tehdä jakoa tarkkarajaisiin kategorioihin esimerkiksi onnistumisten ja kehityskohteiden perusteella. Jotkin asiat olisi voinut luokitella useampiin kategorioihin, koska niitä oli mahdollista käsitellä monista eri näkökulmista. Koin, että pystyin tällä tavalla käsittelemään myös pandemian vaikutuksia työpajaan ja osallistuneeseen yhteisöön perusteellisemmin ja moniulotteisemmin. Jouduin myös tasapainoilemaan esille nousseiden asioiden ja kronologisen järjestyksen välillä. Pyrinkin karkeasti säilyttämään aikajärjestyksen, jossa suunnilleen edettiin työpajan toteutusajankohdasta sen keskeytymiseen ja pandemian kautta aina kevääseen 2022. Mielestäni tämä loi myös selkeyttä ja auttoi hahmottamaan sekä koronaviruspandemian vaiheita vaikutuksineen että työpajatoiminnan kehitystyön jatkumoa. Ymmärrettävästi jouduin myös käsittelemään tai vähintäänkin mainitsemaan samoja asioita uudelleen eri luvuissa, koska ne saattoivat tuoda lisänäkökulmaa varsinaisesti luvun keskiössä olevaan asiakokonaisuuteen.

Sekä itsenäinen pohtiminen että ryhmäkeskustelu auttoivat tarkastelemaan Rakkaimpani- taidetyöpajaa perustavanlaatuisesti ja kriittisesti. Vaikka ryhmäkeskustelun myötä voisi päätyä toteamaan, että toteutunut taidetoimintahan onnistui loppujen lopuksi oikein mallikkaasti, pidän yhtä lailla tärkeänä pohtia kriittisesti varsinkin omaa toimintaani projektin päävastaavana kuvataidekasvatuksen puolelta. Minusta tuntuu, että vaikka pyrkimykseni olivat hyvät, olisi monin paikoin minulla voinut ollut mahdollisuus tehdä toisinkin. Kaikkea ei kuitenkaan aina pysty tekemään, tiedä, huomaa, ymmärrä tai osaa niin hyvin kuin haluaisi. On kuitenkin lohdullista tietää, että hyvin usein on mahdollista oppia ja tehdä toisin mahdollisesti tulevaisuudessa. Ryhmäkeskustelu tarjosikin minulle kaivattua näkökulmaa työpajan ja sen keskeytymisen käsittelyyn. Se myös auttoi pois tutuilta urilta, joihin omat ajatukseni palasivat usein työpajaa arvioidessani. Oli siis erittäin hyödyllistä kuulla Anniinan ja Mirvan ajatuksia työpajasta sekä koronaviruspandemian vaikutuksista. Heidän arvionsa työpajasta oli positiivisempi mitä odotin, mikä oli ilahduttavaa ja helpottavaa.

Työpajaprojektilla oli selkeästi monia onnistumisia ja peruspaketti vaikutti olevan hyvin kassassa. Keskustelussa nousi kuitenkin myös esille useampia hyviä ideoita toiminnan jatkokehitystä ajatellen. Pandemian vaikutti projektiin ja siihen osallistuneeseen yhteisöön monin eri tavoin. Laajaan kokemusten kirjoon mahtui runsaasti haasteellisia hetkiä, mutta myös positiivisia ilon pilkahduksia. Tässä luvussa pyrin vastaamaan tiivistetysti tutkimuskysymyksiini ja pohtimaan vielä aavistuksen lisää työpajatoiminnan onnistumisia, kehityskohteita sekä koronaviruspandemian vaikutuksia.

6.1. Tuloksia ja päätelmiä

Työpajakertojen sisällöistä eniten meitä puhututtivat Rakas kotini -teemalla työstetty yhteiskollaasi ja naistenpäivän hengessä muovailut teokset. Varsinkin kollaasitehtävä vaikutti olevan osallistujien keskuudessa erittäin mieluisa, ja tämä oli jäänyt myös meille työpajan ohjaajille selkeästi mieleen. Kollaasitehtävän voisi katsoa vahvistaneen me-henkeä ja osallisuutta. Yleisesti ottaen yhdessä tekeminen ja hyvä ilmapiiri vaikuttivat olevan sekä ilonaihe itsessään että tärkeä motivaattori ryhmätoimintaan osallistumiselle. Tulkitsen, että kollaasitehtävä saattoi olla menestys muun muassa näistä syistä. Osallistujien kannalta oli varmasti myös merkityksellistä, että heidän elämäntarinansa ja kädenjälkensä tulivat näkyville teoksen kautta. Yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja kokeilevuus olivatkin tämän työpajakerran vahvuuksia. Yhteisen tekemisen ja kokeilun kautta lähestyttiin myös taikataikinamuovailua. Suolataikinamassa valmistettiin elintarvikkeista, mikä saattoikin osaltaan johdattaa leipomisen maailmaan taikataikina-nimen ohella. Vaikka itse pohdin paljon jälkikäteen tehtävän sopivuutta ja onnistumista, ryhmäkeskustelussa tuli ilmi paljon positiivisia näkökulmia tehtävänantoon. Tämä työpajakerta osoittikin ilahduttavaa yllätyksellisyyttä lopputuloksineen. Muovailumassa materiaalina saattoi myös tarjota osallistujille mielekkäitä aistikokemuksia ja toimia muistojen herättäjänä. Leipomisenkaltaisen toiminnan arveltiin myös olevan monen osallistujan osaamisaluetta, minkä saattoi mahdollisesti tukea heidän itsetuntoaan. Vastaisuudessa toisenlaisen muovailumateriaalin valinta voisi tuottaa erilaisia lopputuloksia ja muutenkin ohjata työskentelyä kenties kuvanveistollisempaan suuntaan, mikäli se halutaan asettaa toiminnan tavoitteeksi. Yksi hauska vaihtoehto olisi toki myös yhdistää oikea leipominen taiteeseen, jolloin teokset pystyttäisiin lopuksi jopa syömään. Kaiken kaikkiaan ryhmäkeskustelussa onnistuneina tai muuten kiinnostavina esille nostetut työpajakerrat olivat

luonteeltaan selkeästi juuri kokeilevampia. Toiminnallinen yhdessä tekeminen vaikutti siis ainakin tässä ryhmässä olevan mielekäs vaihtoehto itsenäisemmän tekemisen rinnalla.

Ohjauksellisesta näkökulmasta työpaja tarjosi paljon hyvää uutta kokemusta kaikille osapuolille. Työpajaprojektin onnistuneimpina ja parhaimpina puolina pidettiin kohtaamisia osallistujien kanssa. Meille kuvataidekasvatuksen opiskelijoille projektin suurimpia anteja oli myös ohjaukokemuksen saaminen muualta kuin koulumaisesta kontekstista ja nuorten ihmisten parista. Myös Muistiyhdistyksen henkilökunnan ja asiakkaiden näkökulmasta moniammatillinen yhteistyö opiskelijoiden kanssa voi olla myös jatkossa hyvin hedelmällistä. Jokaisella yhteistyön osapuolella on mahdollisuus tuoda toimintaan mukaan omia vahvuuksiaan, jolloin osaamista on monipuolisemmin eri asioista. Näen, että varsinkin meidän opiskelijoiden näkökulmasta yhdistyksen henkilökunnan ryhmäntuntemus ja muistisairauksiin liittyvä osaaminen tuki merkittävästi työpajan ohjaamista ja onnistumista. Yhteisohjaamisen etu on myös osallistujien näkökulmasta se, että ilmapiiristä pystytään luomaan kiireettömämpi ja aidoille kohtaamisille jää oikeasti aikaa. Rakkaimpani-työpajassa tehtävää riitti erittäin mainiosti kolmelle ohjaajalle, eikä yksikään käsi- ja silmäpari ollut ohjaamistyössä liikaa. Työpajan ohjausote tähtäsi aktivoimiseen, muisteluun ja innostamiseen. Myös yhdessä tekemisen ja yhteyksien rakentamisen nähtiin olevan olennainen osa työskentelyotettamme. Tekniikkaorientoituneempi ja opetuksellisempi työpajatoteutus olisi aivan hyvin voinut olla myös mahdollinen. Onkin paljon projektien lähtökohdista ja tavoitteista kiinni, minkälainen tapa ohjata soveltuisi aina kulloinkin toimintaan parhaiten. Mitään yhtä oikeaa ratkaisua tuskin on. Osallistujien toiveita ja ideoita voisi olla kuitenkin jatkossa hyödyllistä kartoittaa määrätietoisemmin, koska toimintahan on nimenomaan heitä varten. Projektimme reflektoinnin perusteella korostaisinkin perusteellisen tutustumisen, kohtaamisen ja kuuntelemisen merkitystä tulevienkin työpajojen onnistumiseksi. Muistikuntoutujien kanssa työskennellessä myös kosketuksen merkityksen oivaltaminen mahdollisesti osana omaa ohjausotetta voi auttaa.

Koronaviruspandemian rantautuminen Suomeen keskeytti Rakkaimpani-työpajan ja koko lailla kaiken muunkin muistikuntoutujille suunnatun ryhmätoiminnan tapaamisineen. Mirvan kertoman mukaan vertaisryhmätapaamisten ja muiden arkea tukevien toimintojen keskeytyminen saattoi luoda ison aukon muistikuntoutujien päivärytmiin. Täten myös vuorovaikutuksen tärkeys ja merkitys tuntui korostuvan sekä työpajaamme reflektoidessa että pandemian vaikutuksia kartoittaessa. Työpajaryhmässämmekin tuli selkeästi ilmi, kuinka juuri

vuorovaikutus toisten kanssa oli merkityksellinen osa tapaamiskertoja. Kohtaamiset osallistujien kesken ja heidän kanssaan olivat vähintäänkin yhtä tärkeä, ellei paikoin jopa tärkeämpikin, sisältö kuin itse aktivoiva tekeminen. Koronakeväänä 2020 yhteydet muistikuntoutujiin pyrittiinkin Lapin Muistiyhdistyksen suunnalta säilyttämään niin hyvin kuin mahdollista. Puhelinkontakti osoittautui tärkeäksi ja merkitykselliseksi keinoksi osoittaa huolenpitoa ja välittämistä uuden tilanteen keskellä. Myös ryhmä- ja videopuheluita pystyttiin alkaa järjestämään hiljalleen.

Tietotaito digipalveluiden suhteen on lisääntynyt pandemian aikana niin ohjaajien kuin osallistujienkin näkökulmasta. Ryhmäkeskustelumme kaikki osapuolet kokivat, että valmiudet etätoiminnan järjestämiseen ja myös sen reaaliaikaiseen ohjaamiseen ovat kasvaneet merkittävästi pandemian aikana. Päädyimme kuitenkin toteamaan, että kevään 2020 tilanne oli niin uusi ja yllättävä, ettei valmiuksia Rakkaimpani-työpajan reaaliaikaiseen ohjaamiseen tai siihen osallistumiseen verkon kautta heti aluksi ollut. Positiivista muistikuntoutujien ryhmätoiminnan kannalta on kuitenkin se, että lähitoiminta on hiljalleen ajan myötä päässyt elpymään. Itseasiassa jo melko varhaisessa vaiheessa pandemiaa pystyttiin esimerkiksi Rovaniemellä järjestämään tapaamisia ja toimintaa ulkona. Pidemmällä aikavälillä pandemian vaikutukset näkyivät kuitenkin myös ryhmätoiminnasta vetäytymisinä. Taukojen ja keskeytysten myötä epävarman koronatilanteen vallitessa osalle muistikuntoutujista hakeutuminen takaisin toiminnan ja kontaktien pariin on siis saattanut muuttua hyvin hankalaksi, ellei jopa mahdottomaksi.

Työpajan keskeytyminen ja pandemian alkaminen tuntuivat projektiin osallistuneessa yhteisössä vaihtelevin tavoin sekä tunnetasolla että konkreettisesti arjessa. Epävarmuus, huoli ja ahdistus nousivat ryhmäkeskustelussa esille eri muodoissaan. Meidän ohjaajien kalentereista peruuntuivat aluksi lähes kaikki menot, olivatpa ne juuri seuraavia työpajakertoja, opintoja, työasioita tai muuten arjen menoja. Etätoimintoihin päästiin kuitenkin siirtymään alkuhämmennyksen ja epätietoisuuden jälkeen suhteellisen nopeasti. Osa asioista muovautuikin etätoteutuksen muotoon täyden peruuntumisen sijaan. Rakkaimpani-työpaja kuitenkin keskeytettiin epävarmuuden vallitessa melko lailla ajatuksella, että sitä ei todennäköisesti päästä jatkamaan. Anniina kuvaili varsinkin pandemian alkuaikoja tunnelmiltaan sekaviksi ja ristiriitaisiksi. Toisaalta aikatauluista vapaampi arki toi iloa ja joustavuutta, mutta samaan aikaan läsnä oli huoli vaikkapa läheisistä. Tilanteen vakavuutta ja kokonaiskuvaa saattoi olla myös haastavaa hahmottaa, koska viruksesta ei tiedetty vielä tarpeeksi. Epätietoisuus näkyi arjen

konkreettisimmissakin asioissa. Alussa jouduttiin pohtimaan esimerkiksi sitä, kuinka vaikkapa kaupassa käynti olisi mahdollisimman turvallista. Anniinan mielestä positiivista varsinkin pandemian alkupuolella oli joustavuus ja tahtotila löytää ratkaisuja haasteisiin. Myös meidän opiskelijoiden kohdalla tämä tahto löytää ratkaisuja tilanteisiin näyttäytyi muun muassa opetusharjoittelun toteutumisena poikkeusolojen keskellä. Saimme siis tuona keväänä paljon kokemusta kuvataideopetuksen ohjaamisesta etäyhteyksin. Tämä kokemus olisi ollut omiaan myös Rakkaimpani-työpajan jatkamiseen, jos nämä asiat olisivat ajallisesti sijoittuneet hieman toisin.

Mirva taas muisteli, että ainakin yksi työpajaamme osallistujista oli kysellyt myöhemmin keväällä 2020 taidetyöpajan perään, mutta tuolloin tyytyminen oli Muistiyhdistyksen järjestämiin puheluihin ja tehtävapaketteihin. Puheluiden kautta esille nousi myös muistikuntoutujien ahdistus ja harmitus tilanteen keskellä. Koronaviruksen takia elämän pienemmät ja suuremmat tapahtumat saivat nekin aivan uusia ilmenemismuotoja, kun vaikkapa läheisiä ei välttämättä päästyäkään tapaamaan ilon tai surun hetkinä samalla tavalla mitä ennen. Mirva kertoi myös, kuinka työyhteisössä on yhdessä yritetty pärjätä pandemian keskellä, mutta edestakainen toiminnan suunnittelu ja peruminen ovat haastaneet myös omaa jaksamista. Epävarmuudesta ja hankaluuksista huolimatta pandemiavuosiin on mahtunut myös hyviä asioita ja kokemuksia. Iloinen asia Mirvan kertoman perusteella oli myös se, että pandemiaa edeltäneen ajan vertaisryhmätoimintaan osallistuneista useat ovat yhä mukana toiminnassa. Mirva kuitenkin arvioi, että omaan työpajaamme osallistuneista vain pieni osa olisi enää mukana yhdistyksen järjestämässä toiminnassa.

Muistikuntoutujien ryhmätoiminta pääsi Mirvan kertoman perusteella elpymään paljon nopeammin mitä itse osasin arvella. Jo kesällä 2020 pystyttiin varotoimien kera järjestämään esimerkiksi laulutilaisuus ulkona. Lapissa koronatilanne onkin välillä ollut ryhmätoiminnan järjestämisen kannalta hyvinkin suotuisa verrattuna moneen muuhun alueeseen Suomessa. Oli hienoa jälkikäteen kuulla, että muistikuntoutujien ryhmätoiminta oli jatkunut myös pandemian aikana. Ryhmätoimintaa pystyttiinkin järjestämään ulkona myös syksyn 2020 aikana ennen kuin koronatilanne ohjasi jälleen tiukempien rajoitusten pariin. Uutta, mutta opinnäytetyöhöni kytkeytyvää taidetyöpajatoimintaa olisi siis koronatilanteen suhteen voinut pystyä järjestämään ainakin tuona kesänä ja alkusyksynä. Koska kokoontumisia kyettiin järjestämään paremmin juuri ulkona, olisi tuo ajanjakso ollut suorastaan ideaali jonkinlaiselle ympäristötaidepainotteiselle työpajalle. Myös laajempi yhteistyö Naapuruus- ja rakkaustalkoot

-tapahtuman kanssa syyskuussa 2020 olisi voinut olla yksi vaihtoehto. Tätä mahdollisuutta ja ideaa en valitettavasti tuolloin huomannut enkä pystynyt hyödyntämään määräänsä paremmin. Olin myös jo päätenyt suuntaamaan ajatukseni kohti uusia opinnäytetyöaiheita, koska koronavirustilanne vaikutti epävarmalta ja nopeastikin muuttuvalta. Taidetyöpajan teoksia saatiin kuitenkin asetettua esille Revontuli-kauppakeskuksen näyttelytilaan tapahtumaviikon ajaksi.

Mirva kertoi myös, että kevättalvella 2021 pystyttiin jälleen järjestämään opiskelijoiden ohjaama taidetyöpaja. Vaikka muuttuvat koronavirustilanteet ovat vaikeuttaneet toiminnan suunnittelua ja toteutusta, pyrittiin projektiamme seurannut taidetyöpaja aikataulutamaan hyvissä ajoin. Työpajan mainostukselle haluttiin jättää enemmän aikaa, jotta tieto leviäisi laajemmalle niin Muistiyhdistyksen sisällä kuin sen ulkopuolellakin. Myös läheisten osallistumisen kannalta aikainen mainostus oli varmasti eduksi. Varhainen suunnittelu antaa kaikille osapuolille tarvittavaa aikaa asian prosessointiin ja valmistautumiseen. Työpajan ohjaamisenkin näkökulmasta voi olla helpompaa, kun on enemmän aikaa suunnitella tapaamiskertojen sisältöjä ja tehdä tarvittavia järjestelyitä hankintoihin. Oman työpajamme kaltaiset lyhyemmällä varoajalla valmistellut projektit ovat toki hyödyllistä harjoittelua nopeampaan työskentelyyn ja jopa improvisointiin. Pidemmän aikavälin projektit taas antavat hienon mahdollisuuden juuri syventymiseen ja asian hioutumiseen. Työpajamme seurannut projekti ehti kokonaisuudessaan toteutumaan paremmin mitä omamme, vaikka huononeva koronatilanne vaikutti kuulemma myös tämän työpajan loppupuoleen. Etätyöjaksoista ja pandemia-ajan rajoitteista huolimatta muistikuntoutujien ryhmätoimintaa ja taidetyöpajoja on siis pyritty Lapin alueella järjestämään vaihtelevin eri keinoin, joskus rajoitetummin ja välillä vapaammin. Koronan aiheuttamaan yllättävään muutokseen on siis pystytty vastaamaan nopeallakin aikataululla melko hyvin. Iloiset hetket muistikuntoutujien kanssa ja heiltä saatu positiivinen palaute ovat Mirvan mukaan kannatelleet ja kannustaneet eteenpäin myös Muistiyhdistyksen työntekijöitä.

Pohdimme ryhmäkeskustelussa myös sitä, mitä keväällä 2020 olisi voitu tehdä Rakkaimpani-työpajan jatkamiseksi ja kuinka vastaavissa tilanteissa voisi toimia. Kävimme läpi sekä realistisia arvioita ja ideaaliratkaisuja. Päädyimme hyvin pian toteamaan, että pandemian alussa tilanne oli sen verran uusi ja monin tavoin levällään, että suora siirtyminen työpajan jatkamiseen etäohjaamalla ei realistisesti katsottuna olisi ollut kovin helposti toteutettavissa. Saman tien valmiuksia ohjaamiseen tai työpajaan osallistumiseen ei juuri ollut kenelläkään

osapuolella. Osallistujille toimitettavat tehtäväpaketit olisivat voineet toki olla yksi vaihtoehto, mutta toiminnan ohjaaminen olisi ollut haastavaa. Myös pakettien organisoimiselle olisi pitänyt ottaa pientä aikalisää, jotta itsenäiset taidehetket tarvikepakettien kanssa olisi ehtinyt suunnitella. Jälkikäteen reflektoituna meillä olisi siis periaatteessa voinut olla mahdollisuus yrittää jatkaa taidetyöpaja loppuun esimerkiksi tehtäväpakettien tai valmiiden nettiin ladattujen videoiden avulla. On kuitenkin helppo näin jälkikäteen jossitella ja miettiä yhä uudelleen, kuinka tilanne olisi parhaimmillaan voinut mennä. Välillä on tuntunut, että nykyään jo etäopetukseen tottuneena on ollut hankala löytää hyvää selitystä sille, miksi emme yrittäneet vielä kovemmin työpajan etätoteutuksen aikaansaamiseksi.

Ryhmäkeskustelun aineistoa läpikäydessäni ja palatessani omissa ajatuksissani pandemian alkuun, päädyin kuitenkin kerta toisensa jälkeen toteamaan, kuinka iso ja äkillinen muutos oli meille kaikille. Keskustelussa myös Anniina toi hyvin esille lapsiperheen näkökulman pandemian alusta, jolloin moni joutui samaan aikaan hoitamaan kotona sekä lapsiaan että opinto- ja työasioitaan. Tuona aikana jouduttiin varmaankin sekä yksilötasolla että laajemmin tyytymään lähinnä välttämättömimpään ja keskittymään uuteen tilanteeseen sopeutumiseen päivä kerrallaan. Oman työpajamme kohderyhmä oli myös sellainen, jolta tarvittavia laitteita ja digiosaamista ei välttämättä olisi edes löytynyt saman tien. Myös meidän työpajan vetäjien kannalta tilanne vyöryi päälle sellaisella vauhdilla, että aluksi ajatus etäohjaamisesta oli hyvin uusi ja vieras. Ryhmäkeskustelussa totesimme myös yhteisöllisyyden, sosiaalisen kanssakäymisen ja henkilökohtaisen kohtaamisen olevan tärkeimpiä ryhmätoiminnan anteja. Jos ryhmämuotoista toimintaa halutaan muovata etäyhteyksin toteutettavaksi, olisi tästä näkökulmasta katsottuna tärkeää pyrkiä säilyttämään mahdollisuus reaaliaikaiseen ohjaajakontaktiin ja avata väyliä myös osallistujien keskinäiselle vuorovaikutukselle. Koimme, että tällä hetkellä valmiudet etätoiminnan suunnitteluun ja ohjaukseen ovat kuitenkin paljon paremmat ja osittain jo automatisoituneetkin. Jatkossa etäohjaaminen ja erilaiset hybriditoteutukset voisivat tilanteesta riippuen olla hyvin varteenotettava vaihtoehto sekä lähiohjaamisen rinnalla että sitä korvaamassa.

Muistikuntoutujien taidetyöpajojen tulevaisuutta ja kehitystä pohdittiin sekä oman työpajamme että muun toteutuneen toiminnan kautta. Taiteisiin liittyvä tekeminen nähtiin ryhmäkeskustelussa hyvin potentiaalisena hyvinvointia lisäävänä toimintaideana. Mirvan kertoman perusteella kysyntää ja innostusta taidetoiminnan suhteen riittää muistikuntoutujien ja heidän lähi-ihmistensä parissa. Osallistumismahdollisuuden avaaminen myös läheisille voi

tarjota merkityksellisiä yhteisiä hetkiä taidetoiminnan parissa sekä muistikuntoutujille että heidän lähi-ihmisilleen. Mirvan mukaan työpajaamme seuranneessa projektissa olikin pyritty saamaan myös läheisiä mukaan. Sekä lähi-ihmisille avoimille että vertaisryhmätyyppisesti vain muistikuntoutujille suunnatuille työpajoille on varmasti molemmille kysyntää. Taidetyöpajan toteutuksessa onkin mahdollista huomioida osallistujajoukon luonne ja tarpeet erilaisin tavoin riippuen juuri siitä, minkälaiseen toimintaan tähdätään. Lähi-ihmisten ollessa mukana toiminta voisi keskittyä enemmän vaikkapa osallistujaparien yhteisen muistelun ja taidekokemuksen mahdollistamiseen. Mikään ei myöskään estä suunnittelemaista koko osallistujaryhmän yhteisöllisyyttä lisäävää taidetoimintaa. Yhdessä tekeminen oli ainakin oman taidetyöpajamme pidetty vahvuus. Se olisi varmasti hyvä lähtökohta ja tavoite tulevaisakin projekteissa, olivatpa lähi-ihmiset toiminnassa mukana tai ei. Ryhmäkeskustelun perusteella monipuoliselle taidetoiminnalle on suurta kysyntää muistikuntoutujien parissa. Yhteistyö Lapin yliopiston ja Lapin Muistiyhdistyksen välillä on koettu merkitykselliseksi, arvokkaaksi ja inspiroivaksi. Motivaatio ja halu yhteistyössä toteutetun taidetoiminnan kehittämiseksi on siis vahva.

6.2. Koronaviruksen kaltaiset muuttuvat tekijät

Koronaviruksen aiheuttama pandemia oli sekä työpajan että opinnäytetyöprosessini kannalta erittäin yllättävä muuttuva tekijä, jota ei pystynyt millään tavoin ennakoimaan. Itse saatan suunnitella joskus paljonkin ja käydä mielessäni läpi erilaisia mahdollisia vaihtoehtoja varasuunnitelmien. Mikään ei kuitenkaan valmistanut pandemian kaltaisen muutoksen ennakointiin projektia suunnitellessa. Jossain määrin tuntui jopa huvittavalta yrittää näin jälkikäteen miettiä kovasti, mitä keväällä 2020 olisi voitu tehdä ongelmien kiertämiseksi tai miten vastaisuudessa yllättäviin muutoksiin voisi varautua. Jossittelu ja reflektointi ovat toki jossain määrin erittäinkin oikeutettuja ja paikallaan, koska hyvin usein elämän eri tilanteilla on mahdollisuus kääntyä periaatteessa aivan mihin suuntaan tahansa sekä sattuman että vallinnan vaikutuksesta. Olisimme siis koronakeväänä periaatteessa voineet keksiä jonkinlaisen keinon työpajan jatkamiseksi, mutta niin ei lopulta käynyt. Tilanne oli niin uusi ja yllättävä kaikille, että varmaankin jo se itsessään vaikutti merkittävästi ihmisten kapasiteettiin vastata muuttuneeseen tilanteeseen. Ryhmäkeskustelussammekin nousi esille epä tietoisuus tilanteesta ja ylipäättään ajanjaksoon liittynyt sekavuus, ahdistus ja väsymys. Virus oli tuolloin

suuri tuntematon uhka, josta ei tiedetty vielä määräänsä enempää. Epävarmuus ja pelko uuden tuntemattoman edessä saattoivat jo itsessään viedä ihmisten voimavaroja ja ajatustilaa tuona aikana sen verran, että aluksi pystyttiin tekemään lähinnä aivan välttämätön.

Yllättäviin muutoksiin voi yhteisöllisissä projekteissa toki yrittää varautua esimerkiksi huolellisella suunnittelulla, jonka aikana pohditaan läpi projektin kannalta todennäköisimmät muuttuvat tekijät. Myös joustavuudesta ja toiminnan mukauttamisesta käsillä olevaan tilanteeseen voi yhtä lailla olla hyötyä. Täysi improvisaatiokin voi pelastaa joskus. Jotkut ovatkin sen suhteen harjaantuneempia tai luontevampia kuin toiset. On siis useita eri tapoja valmistautua ja reagoida ennakoimattomuuteen. Jossain tosin tulee näidenkin asioiden suhteen raja vastaan, koska kaikkeen ei aina pysty vastaamaan määräänsä paremmin, vaikka kuinka suunnittelisi tai improvisoisi.

Pandemian myötä kaikenlaiset etätoteutusmuodot ovat yleistyneet, mikä on näkökulmasta ja elämäntilanteesta riippuen joko madaltanut tai nostanut saavutettavuuden ja osallistumisen kynnyksiä. Kuten ryhmäkeskustelussammekin aiemmin tuli ilmi, Internetin ja mobiililaitteiden anti ei välttämättä ole kaikille muistikuntoutujille joko helposti tai ollenkaan saavutettavissa. Tuen kanssa tämä voi toki mahdollistua, mutta kuinka tilanteen voisi ratkaista, jos laitteita tai tukea niiden käyttöön ei yksinkertaisesti ole saatavilla lähipiirin keskuudesta? Voisiko jonkinlainen tuettu digilaitteiden lainaus- ja vuokrapalvelu vastata laajemmin tämänlaiseen tarpeeseen? Näkisin kuitenkin haasteista huolimatta, että monessa asiassa olisi edelleen hyödyllistä säilyttää vaihtoehdot sekä paikan päällä että etänä osallistumiselle, mikäli se vain on tilanteessa mahdollista. Toki jos realistisesti asiaa pohtii, saattaa tämä kaunis ajatus lopulta kaatua kustannustehokkuuden vaatimukseen tai siihen, että monen vaihtoehdon mahdollistaminen nähdään työläämpänä. Toisaalta on huomionarvoista pysähtyä pohtimaan, kuinka paljon on lopulta kyse arvovalinnoista. Kun pandemia alkoi, löytyi esimerkiksi suurta halua kehittää vaihtoehtoisia osallistumismuotoja ja joustavia ratkaisuja haastaviin tilanteisiin. Kuinka paljon kyseistä joustavuutta ja ymmärrystä oli tarjolla ennen pandemiaa, kun tarve etäyhteyksille ei koskettanutkaan laajempia massoja, joille vaikkapa saavutettavuus on mahdollisesti aina ollut itsestäänselvyys? Entä minkälainen tilanne on nyt, kun yhteiskunta on monilta osin avautunut, mutta koronavirus on yhä keskuudessamme?

Vaikka koronavirustilanne vaikuttaa jokseenkin tällä hetkellä suuntaavan kohti parempaa, tuntuu tilanne yhä olevan melko epävarma ja osalle väestöstä myös riskialtis. Saattaa ottaa

myös vielä oman aikansa ja tottumisensa, että osa ihmisistä löytää jälleen tiensä takaisin esimerkiksi harrastusten, tapahtumien ja suurempien ihmismassojen pariin. Etäkokoukset, videopuhelut, striimit ja hybriditoteutusmuodot eivät välttämättä muutenkaan ole hassumpi idea, olipa pandemiaa tai ei. Ne voivat tarjota joustavuutta ja lisätä saavutettavuutta. Voivatpa ne myös säästää aikaa, vaivaa ja resurssejakin.

6.3. Muistaminen, muistelu ja aika

Oli mielenkiintoista huomata, kuinka ajan ja muistamisen teemat olivat läsnä sekä työpajassa että opinnäytetyöprosessissani. Työpaja toimi varsinkin osallistujille paikkana muistella elämänsä suurempia ja pienempiä asioita. Myöhemmin ryhmäkeskustelun parissa me työpajaohjaajat olimme osittain samankaltaisessa tilanteessa, muistelemassa lähes kahden vuoden takaista projektia. Ymmärsin tutkielmaa tehdessä, kuinka ajan kulkuun olennaisesti kytköksissä oleva muistelu nousi koko projektia yhdistäväksi teemaksi ja jopa yhdeksi aineistonkeruumenetelmäksi. Muistaminen ja muistelu voivat olla sekä valtava voimavara että heikko lenkki. Tutkimuksellisista näkökulmista muistelu ei varmastikaan ole kaikista luotettavin ja varmin keino arvioida mahdollisesti jo kauan sitten tapahtunutta. Kaikkea ei pystytä muistamaan ja muistot erilaisista tilanteista saattavat muuttuakin ajan myötä. Jouduin ryhmäkeskustelua järjestäessä ja itseasiassa koko tutkielmaa tehdessä pohtimaan paljon, tuottaisivatko pitkälti muistiin ja muisteluun nojaavat aineistonkeruumenetelmät tarpeeksi relevanttia materiaalia. Toisaalta muistot ovat arvokasta tietoa menneestä, jota ei välttämättä millään muilla keinoin pystyttäisi saattamaan esille ja laajempaan tietoisuuteen. Vaikka nykyään moni hetki pystytäänkin dokumentoimaan helpohkosti esimerkiksi älypuhelimella kuvaten, ei kaikkea kuitenkaan pystytä tai välttämättä edes haluta ikuistaa. Oman opinnäytteeni onneksi kaikki ei ollut vain pelkän muistin varassa, vaan olin kirjoittanut työpajatoiminnasta muistiinpanoja ja projektista oli kertynyt myös kuvallista materiaalia. Kuvat nousivatkin merkittäväksi muistelun apuvälineeksi ja keskustelun innoittajaksi ryhmäkeskustelussa. Koen, että kaikki tämä muu kertynyt materiaali toi jonkinlaista lisäuskottavuutta muistelulle ja sitä kautta myös opinnäytetyölleni. Myös yhdessä tapahtuva muistelu ja useamman henkilön reflektointi rakensi tutkielmani aineistosta vahvempaa.

Muistaminen ja muistelu eivät usein myöskään kosketa vain yhtä ihmistä. Unohtamisenkin vaikutukset tuntuvat puolin ja toisin lähellä olevissa ihmisissä. Voin itse vain arvailla ja kauempaa asiaan tutustuneena pohtia, minkälaisen tunteiden kirjon ajatuksineen vaikkapa juuri diagnoosi muistisairaudesta herättää sekä itse sairastuneissa ihmisissä että heidän läheisissään. Elämää ja ihmistä ei myöskään voi, eikä kannata, käsittää pelkän sairauden tai kurjuuden kautta. Mielestäni jo termi muistikuntoutuja viestii tämänkaltaisesta valoisammasta suhtautumisesta. Vaikkei sairaudesta voisikaan parantua, on päättäväinen valinta kaikesta huolimatta pyrkiä elämään niin täyttä ja hyvää elämää kuin suinkin on mahdollista. Iso merkitys on myös muiden suhtautumisella. Muistiystävällisemmän ilmapiirin ja ymmärryksen rakentaminen hyödyttää varmasti kaikkia osapuolia.

Muistaminen ja unohtaminen tuntuvat laajempina teemoina sen verran suurilta ja monitasoisilta, että niiden edessä pystyn itse lähinnä hiljentymään pohtimisen äärelle. Oman rajallisuuden ymmärtäminen monin eri tavoin tuntui myös tutkielmani tekoprosessissa ja itsearvioinnissa. Koen loppujen lopuksi tehneeni vain pintaraapaisun aiheen suhteen, vaikka olenkin työpajaprojektin ja opinnäytetyön aikana syventynyt asiaan kymmenien, ellen satojen tuntien edestä.

7. PÄÄTÄNTÖ

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa esitellyt Rakkaimpani-taidetyöpajan toteutusta ja reflektointia. Työpajan suunnittelu lähti pyrkimyksestä lähestyä taidetta virkistystoiminnan näkökulmasta tähdäten muistelevaan ja keskustelemaan työskentelyotteeseen. Työpajan aikana ehdittiin sukeltaa taiteen ja muistelun pariin vaihtelevin eri tavoin neljällä tapaamiskerralla ennen kuin pandemia perui loput suunnitellusta toiminnasta. Tutkielmani tavoitteena oli selvittää taidetyöpajatoiminnan onnistumisia, pohtia mitä olisi voinut tehdä toisin ja tuoda esiin koronaviruspandemian vaikutuksia projektin sekä siihen osallistuneen yhteisön kannalta.

Ryhmään saatiin työpajan aikana hieno kontakti, mikä olikin yksi projektin onnistumisista. Muistelu oli olennaisessa osassa toimintaa niin keskustelun kuin taiteenkin keinoin. Näen, että yhteinen tekeminen ja vuorovaikutus ryhmässä olivat merkittävä osa toimintaa sekä sen onnistumista. Kokeilevammat ja toiminnallisemmat työpajakerrat olivat jääneet meidän ohjaajien mieliin hyvin positiivisessa valossa. Vaikutti myös, että osallistujat pitivät varsinkin Rakas kotini -kollaasitehtävästä. Työpaja antoi paljon uutta ohjauskokemusta kaikille osapuolille ja yhteistyö taidetoiminnan äärellä koettiin erittäin merkitykselliseksi. Työpajan ohjausotteessa ei tällä kertaa painottunut määräänsä opetuksellisempi tai tekniikkaorientoituneempi lähestymistapa. Jatkossa sellaiset voisivat kuitenkin olla yhtä lailla mahdollisia. Paljon riippuukin aina osallistujista ja heidän toiveistaan. Olisimme itse voineet pyrkiä kartoittamaan vielä määrätietoisemmin juuri osallistujien toiveita, taitoja ja ideoita taidetoiminnan suhteen. Näin osallistujalähtöistä luovuutta olisi voitu tukea vielä paremmin.

Koronaviruspandemian vaikutukset tuntuivat monin tavoin sekä työpajan loppupuolella että toiminnan keskeytymisen jälkeen. Kun pandemia teki tuloaan Suomeen, jouduimme osalla tapaamiskerroista varotoimenpiteenä ottamaan pientä fyysistä etäisyyttä osallistujiin. Pohdimmekin ryhmäkeskustelussa paljon myös koskettamisen ja kosketetuksi tulemisen tärkeyttä. Ylipäättään koronaviruksen vaikutusten kartoittamisessa vuorovaikutus ja sosiaaliset kontaktit nousivat merkittävästi esiin. Pandemia keskeyttikin tuntuvalta tavalla kaikenlaisen ryhmätoiminnan kohtaamisineen, mikä oli myös muistikuntoutujien arjelle ja päivärytmille suuri muutos. Ryhmäkeskustelun tarjoamien tietojen mukaan Lapin Muistiyhdistys pyrki kuitenkin kaikin keinoin säilyttämään kontaktit muistikuntoutujiin. Hiljalleen myös kaikenlainen digiosaaminen on kasvanut puolin ja toisin, joten ryhmävideopuheluita ja erilaisia

hybriditoteutusmuotojakin on pystytty hyödyntämään. Meille työpajan ohjaajille tilanne keväällä 2020 oli sen verran uusi ja äkillinen, että emme tuolloin pystyneet muuntamaan työpajatoimintaa tehtäväpakettien muotoon tai etäyhteyksin ohjattavaksi. Myös muistikuntoutujien valmiudet osallistua verkon kautta ohjattuun toimintaan olivat tuolloin rajalliset. Nykyään tilanne voisi kuitenkin olla jo toinen, sillä pandemian aikana on opittu lisää erilaisten ohjaus- ja osallistumismuotojen suhteen. Pandemia on aiheuttanut paljon epävarmuutta, ahdistusta, uupumusta ja turhautumista. Kuitenkin kaiken keskellä elämä on jatkunut eri tavoin ja hyviäkin hetkiä on pandemiavuosiin mahtunut. Sosiaaliset kontaktit ja ihmisten kohtaaminen ovat olleet kannatteleva voimavara ja ilon lähde.

Ryhmäkeskustelun aikana puhuessamme siitä, kuinka yhteistyö yliopiston kanssa on jo hiljalleen vakiintunut käytännöksi, hahmotin myös paremmin Rakkaimpani-taidetyöpajan sijoittumista kyseisten taideprojektien jatkumoon. On hienoa tietää, että omaa taidetyöpajamme on seurannut jo muutama muukin opiskelijoiden ohjaama taidepaja koronavirustilanteesta huolimatta. Uusia toteutusideoita on kokeiltu ja nykyään esimerkiksi mainostukselle on haluttu jättää enemmän aikaa. Vaikka toteutuneen työpajatoimintamme koettiin onnistuneen oikein mainiosti, olisi pidemmän aikavälin suunnittelu voinut hyödyttää myös omaa projektiamme. Työpajamme jälkeen järjestetyissä taideprojekteissa myös muistikuntoutujien lähi-ihmisiä on pyritty saamaan mukaan toimintaan. Jokainen taideprojekti ponnistaakin omanlaisistaan lähtökohdista ja teemoista, mutta joka kerralla on mahdollisuus kehittää toimintaa ja lähestyä asiaa uusin tavoin. Olen iloinen, mikäli omasta opinnäytetyöstäni on jollain tavalla hyötyä seuraavia taidetyöpajoja muistikuntoutujille järjestettäessä. Mirva Hartikaisen välittämän tiedon mukaan Lapin Muistiyhdistyksellä on halukkuutta jatkaa taiteisiin liittyvää yhteistyötä Lapin yliopiston kanssa, sillä taidetoiminnalle on suurta kysyntää muistikuntoutujien parissa.

Näkisin myös, että kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman opiskelijoineen olisi jatkossakin hyödyllistä suunnata katsettaan aktiivisesti myös koulumaailman kuvataideopetuksen ulkopuolelle. On vahvuus, että opintojemme aikana on mahdollisuus kerryttää ohjauskokemusta hyvin vaihtelevista konteksteista. Potentiaalia voisi olla nimenomaan vakiinnuttaa opintojen osaksi enemmänkin koulumaailman kuvataidetunteihin nähden erilaisia ohjausmahdollisuuksia. Toki aina on realistisesti pohdittava, mitä kaikkea opintokokonaisuuksiin ehditään ja pystytään sisällyttämään vuosien aikana. Valinnaisuudessakin on etunsa, koska

ymmärrettävästi jokaisella on kuvataidekasvatuksen laajalla kentällä omat kiinnostuksen kohteensa ja erityisosaamisensa. Onneksi tälläkin hetkellä Lapin yliopiston kautta on myös mahdollista päästä mukaan vaihteleviin projekteihin joskus hyvinkin nopeallakin aikataululla. Moni valinnaisempi mahdollisuus saattaa kuitenkin lipua ohi, koska jo pakolliset opinnot voivat ymmärrettävästi täyttää opiskelijan kalenterin hyvin tehokkaasti. Onkin hyvä, että koulumaisista kuvataidetunneista poikkeavaa ohjauskokemusta pystytään todennäköisimmin kartuttamaan esimerkiksi kenttäharjoittelussa ja tämänkin työpajan taustalla vaikuttaneissa yhteisöprojektikurssissa.

Taideperustaiselle toimintatutkimukselle ominaisesti omassa tutkielmassani syklisyys oli merkittävä piirre toiminnan reflektion ja kehittämisen kannalta. Aivan alussa tarkoitukseni oli pitää työpajoista saatua materiaalia esitutkimuksena, jonka pohjalta olisin voinut kehittää ja toteuttaa toisen kokonaisen taidetyöpajan. Toista työpajaa olisin tällöin voinut dokumentoida astetta järjestelmällisemmin ja pyytää myös osallistujilta arvioita toiminnasta. Loppujen lopuksi päädyin kuitenkin alkuperäisestä ideasta odottamattomille poluille juuri koronaviruspandemian takia. Syklisyys toteutui siis pitkälti olosuhteiden pakosta suppeammin mitä olin alun perin suunnitellut. On tulkinnasta kiinni, kuinka monta sykliä näkee toteutuneen tutkimusprosessissani. Selvää on, että ainakin yksi kokonaisempi sykli toteutui kahden vuoden sisällä, edeten aina työpajan suunnittelusta pro gradu -tutkielmaksi asti. Toisaalta pystyn erottamaan vähintään kaksi pienimuotoisempaa sykliä, joista muodostui juuri tämä kokonaisvaltaisempi sykli. Tämän näkökulman mukaan ensimmäinen sykli toteutui työpajaa toteuttaessa ja reflektoidessa. Toinen taas käynnistyi viimeistään silloin, kun palasin aiheen äärelle uudelleen kurssiesseen muodossa. Tämä sykli ei toki pitänyt sisällään varsinaista taideinterventiota, mutta sen paikalla oli ryhmäkeskustelun toteuttaminen. Onneksi kuitenkin ryhmäkeskusteluun sisältyi taidetoiminnan tarkastelua kuvien avulla, joten ainakin jossain määrin myös taiteen tematiikka kulki mukana.

Olipa syklejä lopulta kuinka monta hyvänsä, olen useampaan kertaan tehnyt asian suhteen suunnittelua, tiedonhankintaa ja reflektointia. Paljon olisin varmasti voinut tehdä toisin varsinkin tutkimusprosessissa ja koenkin olevani asian suhteen vasta alkutaipaleella. Tutkimustyö tuntuu käytännössä vielä aavistuksen haastavalta, mutta ajatuksen tasolla asioiden perusteellinen tarkastelu ja uuden tiedon tuottaminen viehättää jokseenkin. Työpajan ja tutkielman myötä kiinnostus muistikuntoutujien kanssa työskentelyyn ja heille suunnatun

taidetoiminnan kehittelyyn jäi kuitenkin selkeämmin kytämään minussa. Tulevana kuvataidekasvattajana koen, että työpaja ja tutkielman tekeminen haastoivat hyvällä tavalla ajattelemaan uusista näkökulmista ja etsimään monipuolisesti tapoja järjestää ohjattua taidetoimintaa. Koin myös ryhmäkeskustelun erittäin merkittäväksi sekä projektin reflektoinnin että ylipäättään oman tutkielmani toteutumisen kannalta. Haluaisinkin kiittää Anniina Jokitaloa ja Mirva Hartikaista hienosta yhteistyöstä ja kaikesta avusta Rakkaimpani-taidetyöpajaprojektiin liittyen.

Vaikka en tämän opinnäytetyön avulla pysty tekemään laajemmin yleistettävissä olevia johtopäätöksiä asioiden suhteen, voin kuitenkin välittää eteenpäin reflektoitua tietoa arvokkaaksi koetusta projektikokemuksesta ryhmäkeskustelun ja oman kokemukseni pohjalta. Rakkaimpani-taidetyöpajan toteutus yhteistyössä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa osoittautui ryhmäkeskustelun tarjoaman vahvistuksen myötä uudeksi, opettavaiseksi ja mielekkääksi kokemukseksi kaikille osapuolille. Muistikuntoutujien taidetoiminnalle on vahvaa kysyntää niin tällä hetkellä kuin varmasti tulevaisuudessakin. Koronavirus näyttää enemmän tai vähemmän olevan vielä keskuudessamme, mutta pandemiavuosina karttuneen digiosaamisen ja monipuolisten toteutusmuotojen turvin voisi haastavina aikoina jatkossakin pystyä järjestämään hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa muistikuntoutujille. Täytyy vain löytää aina senhetkiseen tilanteeseen sopivat keinot. Missä olisikaan parempi kohdata ihmisiä kuin taiteen äärellä?

LÄHTEET

Ahonen, E. (2013). *Lähtöisin vanhuksista? Taidelähtöisen toiminnan prosesseja hoitoyhteisöissä*. (Pro gradu -tutkielma). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Asamäki, P. (2020). *Muistojen kuvia – Taideperustainen toimintatutkimus voimavarakeskeisen taidetoimintamallin kehittämiseksi ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi*. (Pro gradu -tutkielma). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Barone, T. & Eisner, E. (2006). Arts-Based Educational Research. Teoksessa J.L. Green, G., Camilli & P.B. Elmore (toim.), *Handbook of Complementary Methods in Education Research* (s. 95–109). New York: Routledge.

Erkinjuntti, T. & Rosenvall, A. (2015). Muistioireiden- ja sairauksien mekanismit ja syyt. Teoksessa T. Erkinjuntti, A. Remes, J. Rinne & H. Soininen (toim.) *Muistisairaudet* (s. 77–80). Duodecim. Keuruu: Otava kirjapaino Oy.

Heimonen, S. (2004). Eteenpäin elävän mieli – neuvonta kuntoutuksen keskeisenä keinona. Teoksessa S. Heimonen & S. Tervonen (toim.) *Muistihäiriö- ja dementia-työn palapeli* (54–62). Helsinki: Alzheimer-keskusliitto ry. Edita Publishing Oy.

Heimonen, S. & Tervonen, S. (2004). Arvokas arki omassa kodissa – hyvän kotihoidon lähtökohtia. Teoksessa S. Heimonen & S. Tervonen (toim.) *Muistihäiriö- ja dementia-työn palapeli* (s.63–72). Helsinki: Alzheimer-keskusliitto ry. Edita Publishing Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hohenthal-Antin, L. (2013). *Muistellaan – Luovat menetelmät muistisairaiden tukena*. PS-kustannus.

Hyypä, M. (2013). *Kulttuuri pidentää ikää*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-Based Action Research in the Development Work of Arts and Art Education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.) *The Lure of Lapland: A handbook of Arctic Art and Design* (s. 9–25). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T. (2019). *Arts-Based Action Research in the North* (s.1–24). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kinnunen, E. (2020) ”*Meillä on ilo ja riemu aina täällä, kun me opitaan uutta*” *Taideperustainen toimintatutkimus hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämiseksi muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille*. (Pro gradu -tutkielma). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Koivisto, K. (2004). Oikeaa hoitoa, oikeaan aikaan – kohti toimivaa hoitoketjua. Teoksessa S. Heimonen & S. Tervonen (toim.) *Muistihäiriö- ja dementia-työn palapeli* (s.43–53). Helsinki: Alzheimer-keskusliitto ry. Edita Publishing Oy.

Koskinen, S. (2004). Muuttuvat asenteet ja kehittyvät rakenteet. Teoksessa S. Heimonen & S. Tervonen (toim.) *Muistihäiriö- ja dementia-työn palapeli* (s.109–116). Helsinki: Alzheimer-keskusliitto ry. Edita Publishing Oy.

Laamanen, K. (2016). ”*Sosiaalityön roolia joutui kyllä miettimään tällaisessa toiminnassa*” *Kuvataidekasvatuksen ja sosiaalityön yhteistyön rakentuminen ikääntyneiden kanssa toteutetussa taideprojektissa*. (Pro gradu -tutkielma). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Liikanen, H-L. (2007). Taide- ja kulttuuritoiminnan vaikutus hyvinvointiin. Teoksessa K. Pitkälä, P. Routasalo & L. Blomqvist (toim.) *Ikääntyneiden yksinäisyys – taide- ja viriker ryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena*. (s. 11–22). Gummerus kirjapaino Oy.

McNiff, S. (2007). Art-Based Research. Teoksessa J.G. Knowles & A.L. Cole (toim.), *Handbook of the Arts in Qualitative Research: Perspectives, Methodologies, Examples, and Issues* (s. 29–40). SAGE Publications.

Muistiliitto. (2019). *Elämää muistisairauden kanssa -opas*. Haettu 19.5.2022 osoitteesta: https://www.muistiliitto.fi/download_file/view/2675/161

Muistiliitto. (2022). *Muistiystävällinen ympäristö ja turvallisuus*. Haettu 19.5.2022 osoitteesta: <https://www.muistiliitto.fi/fi/muistisairaudet/muistiystavallinen-ymparisto-turvallisuus>

Pitkälä, K. & Laakkonen, M-L. (2015). Muistisairaahan kuntoutus. Teoksessa T. Erkinjuntti, A. Remes, J. Rinne & H. Soininen (toim.) *Muistisairaudet* (s. 495–505). Duodecim. Keuruu: Otava kirjapaino Oy.

Pynnönen, K. & Mitchell R. (2012). *Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä: 50+ kulttuuribarometrin tuloksia*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

Riihelä, S. (2018). *Muistiystävällinen ympäristö muistikuntoutujan kansalaisuutta rakentamassa*. (Opinnäytetyö). Metropolia Ammattikorkeakoulu. Haettu 19.5.2022 osoitteesta: https://www.muistiliitto.fi/download_file/view/2326/1393

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2012). *Kansallinen muistiohjelma 2012–2020. Tavoitteena muistiystävällinen Suomi*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3224-1>

Soininen, H. & Hänninen, T. (2015). Muistioireiden taudinmääritys. Teoksessa T. Erkinjuntti, A. Remes, J. Rinne & H. Soininen (toim.) *Muistisairaudet*. (s. 81–89). Duodecim. Keuruu: Otava kirjapaino Oy.

Tammi, T. (2011). Ekspressiivinen taidetyöskentely. Teoksessa A. Kuukasjärvi, O. Linnosuo & J. Sutinen (toim.) *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä – Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* (s. 49–54). Turun ammattikorkeakoulu.

Vainikainen, T. (2016). *Kumppanina muistisairaudesta – tietoa, tukea & kokemuksia*. Helsinki: Kirjapaja.

Valtonen, A. (2005). Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 223–241). Tampere: Vastapaino.

Äijö, M. & Tikkanen, P. (2019). Teknologia iäkkään ihmisen arjessa. Teoksessa J. Kulmala (toim.) *Hyvä vanhuus – menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen* (s. 170–185). PS-kustannus. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Tutkimuslupa-anomus

Päiväys:

18.2.2020

Tutkimuksen nimi:

Taide osana virkistys- ja kuntoutustoimintaa, pro gradu -tutkielma

Tutkimuksen ohjaaja ja oppilaitos:

Kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen,
Kuvataidekasvatus, Taiteiden tiedekunta, Lapin yliopisto

Ajankohta ja toteutussuunnitelma:

Helmikuu 2020 – Huhtikuu 2020, Rakkaimpani -taidetyöpajat

Pro gradu -tutkielmasta:

Pyydän lupaa toteuttaa pro gradu -tutkielman Muistiyhdistyksen kanssa yhteistyössä toteutettavan kuvataidekasvatuksen yhteisöprojektin tiimoilta Rakkaimpani -taidetyöpajassa. Työpajan toinen ohjaaja, Anniina Jokitalo, suorittaa hankkeessa kenttäharjoittelun. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ja pohtia taiteen roolia sekä mahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden kentällä.

Rakkaimpani -työpajoissa kerätty materiaali on osa pro gradu -tutkielmaani. Aineistonani toimivat ohjaajien havainnot ja päiväkirjamerkinnot, kyselyt, valokuvadokumentit sekä muu työpajassa tuotettu materiaali. Tutkimus voi sisältää myös haastatteluja, mutta niistä sovitaan erikseen haastateltavien kanssa. Työpajoihin osallistujilta pyydetään erillinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Työpajoissa kerättyä aineistoa tai sen osia voidaan esittää pro gradu -tutkielmaan, ohjaajien yhteisötaide -opintoihin ja kenttäharjoitteluun liittyvissä julkaisuissa, raporteissa ja näyttelyissä, sekä työpajojen ohjaajien ammatillisen osaamisen portfolioissa.

Lähtökohtaisesti aineistossa esiintyvien henkilöllisyys salataan ja luottamuksellisuus turvataan siten, etteivät osallistajat ole tunnistettavissa julkaistavista tai julkisesti esitettävistä aineisto-otteista. Halutessaan osallistuja voi kuitenkin antaa luvan sellaisen valokuvamateriaalin julkaisemiseen, josta hänet voi tunnistaa.

Tutkijan yhteystiedot:

Vilma Länsikallio, vlansika@ulapland.fi, p. [REDACTED]

Luvan myöntäjät:

_____
Allekirjoitus ja nimenselvennys

_____
Päivämäärä ja paikka

_____
Allekirjoitus ja nimenselvennys

_____
Päivämäärä ja paikka

Hyvä Rakkaimpani -taidetyöpajaan osallistuva,

olen Vilma Länsikallio, ja opiskelen kuvataidekasvatusta Lapin yliopistossa. Valmistelen opinnäytetyötäni ja osa tutkimukseni aineistosta muodostuu Rakkaimpani -työpajoissa kerätystä materiaalista: ohjaajien havainnoista ja päiväkirjamerkinnöistä, mahdollisista haastatteluista ja kyselyistä, valokuvadokumenteista sekä muusta työpajassa tuotetusta materiaalista. Opinnäytetyössäni haluan tarkastella taidetoimintaa osallistuvien virkistys- ja kuntoutustoiminnan näkökulmasta. Työpajan toinen ohjaaja, Anniina Jokitalo, suorittaa taidetyöpajassa kenttäharjoittelunsa.

Pyydän sinulta lupaa osallistua tutkimukseeni ja käyttää työpajoissa kertynyttä aineistoa osana tutkielmani.

Aineistoa käytetään ainoastaan tutkimukseni tarkoituksiin, eikä sitä näytetä kenellekään muulle osapuolelle. Aineisto käsitellään luottamuksellisesti, eikä valmiissa tutkimuksessa mainita osallistujien nimiä. Taideteoksia ja muuta työpajoissa syntyneitä visuaalista materiaalia ja dokumenttikuvia voidaan esittää opinnäytetyöhön ja kenttäharjoittelu -opintoihin liittyvissä julkaisuissa, raporteissa ja näyttelyissä, sekä työpajojen ohjaajien ammatillisen osaamisen portfolioissa.

Lämmin kiitos avustasi!

Ystävällisin terveisin,
Vilma Länsikallio
Kuvataidekasvatuksen opiskelija, Lapin yliopisto
vlansika@ulapland.fi

Tutkimus- Ja dokumentointilupa sekä taideteoksen esittämislupa

Osallistun Vilma Länsikallion pro gradu -tutkielmaan

Kyllä   Ei

Annan luvan työpajoissa kerätyn aineiston tai sen osien esittämiseen Vilma Länsikallion pro gradu -tutkielmaan sekä Anniina Jokitalon kenttäharjoitteluun liittyviin julkaisuihin, raporteihin ja näyttelyihin, sekä työpajojen ohjaajien ammatillisen osaamisen portfolioihin.

Kyllä   Ei

Annan luvan julkaista valokuvamateriaalia, josta minut voi tunnistaa.

Kyllä   Ei

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Tervehdys Rakkaimpani -taidetyöpajan ohjaamiseen osallistunut,

Valmistelen pro gradu -tutkielmaani liittyen alkuvuonna 2020 järjestettyyn Rakkaimpani -taidetyöpajaan, jossa olitte ohjaamassa toimintaa kanssani. Olen päättänyt tarkastella tuon kevään tapahtumia näin jälkikäteen, koska koin, että koronaviruksesta aiheutuneen yllättävän muutoksen käsittely voisi tarjota kiinnostavan ja hyödyllisen näkökulman tutkielmalleni. Osa tutkimukseni aineistosta muodostuu työpajan aikana kerätystä materiaalista kuten muistiinpanoista, reflektioivasta toiminnankuvauksesta ja valokuvadokumenteista. Tarkoitukseni olisi täydentää aineistoa puolistrukturoidulla ryhmäkeskustelulla, jossa me ohjaajat kävisimme läpi koronakevään ja taidetyöpajan keskeytymisen vaikutuksia. Tutkielmani voisi hyötyä suuresti myös kaikesta teiltä löytyvästä kirjallisesta ja visuaalisesta materiaalista, mikäli sellaista on teille kertynyt työpajan toteutuksen ajalta.

Pyydän teiltä lupaa osallistua tutkimukseeni ja käyttää työpajoista mahdollisesti teille kertynyttä aineistoa osana tutkielmaani. Aineistoa käytetään ja esitetään ainoastaan tutkielmassani, joka on myöhemmin avoimesti luettavissa sähköisestä Lauda -julkaisuarkistosta. Aineisto käsitellään luottamuksellisesti eikä julkaisun ulkopuolelle jäävää materiaalia esitetä kenellekään muulle osapuolelle. Ryhmäkeskusteluun osallistujien henkilöllisyys voidaan tutkielmassa joko häivyttää tai säilyttää osallistujien toiveiden mukaisesti.

Lämmin kiitos avustasi!

Ystävällisin terveisin,
 Vilma Länsikallio
 Kuvataidekasvatuksen opiskelija, Lapin yliopisto
 vlansika@ulapland.fi

.....

Tutkimus- ja dokumentointilupa sekä materiaalien esittämislupa

Osallistun Vilma Länsikallion pro gradu -tutkielman ryhmäkeskusteluun, jonka audio nauhoitetaan.

Kyllä   Ei

Annan luvan työpajasta minulle kertyneen kirjallisen tai visuaalisen aineiston tarkasteluun ja mahdolliseen esittämiseen osana Vilma Länsikallion pro gradu -tutkielmaa.

Kyllä   Ei

Haluan, että henkilöllisyyteni säilytetään tutkielmassa ja suostun esiintymään koko nimelläni.

Kyllä   Ei

Annan luvan julkaista tutkimuksen osana kuvia, joista minut voi tunnistaa.

Kyllä   Ei

_____
 Allekirjoitus ja nimenselvennys

_____
 Paikka ja päivämäärä